

T.C.

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜTERCİM-TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI

**FELSEFİ METİNLERİN ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİNDEKİ YERİ VE
ÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEVCAN SEÇKİN

MAYIS, 2009

MUĞLA

YARD. DOÇ. DR. SERHAT ULAĞLI

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜTERCİM-TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI

“FELSEFİ METİNLERİN ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ”

SEVCAN SEÇKİN

Sosyal Bilimler Enstitüsünce

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 16/06/2009

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :29/05/2009

Tez Danışmanı : Yard.Doç.Dr Serhat ULAĞLI

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Duran NEMUTLU

Jüri Üyesi : Yard.Doç.Dr. Şevki KÖMÜR

Enstitü Müdürü : Prof.Dr. Nurgül OKTİK

MAYIS, 2009

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 13/05/2009 tarih ve 451/8 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 25/4 maddesine göre, Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Sevcan Seçkin'in "Felsefi Metinlerin Çeviri Eleştirisindeki Yeri ve Önemi" adlı tezini incelemiş ve aday 29/05/2009 tarihinde saat 14:15'te jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 45 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Yard.Doç.Dr. Srhat ULAĞLI

Üye

Prof.Dr. Duran NEMUTLU

Üye

Yard.Doç.Dr. Şevki KÖMÜR

YEMİN

Yükseklisans tezi olarak sunduğum “Felsefi Metinlerin Çeviri Eleştirisindeki Yeri ve Önemi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16/06/2009

Sevcan SEÇKİN

İMZASI

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : SEÇKİN

Adı : Sevcan

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Felsefi Metinlerin Çeviri Eleştirisindeki Yeri ve Önemi

Y. Dil : The Place and Importance of Philosophic Texts in Translation Criticism

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

X

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniverisitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayımlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : ULAĞLI, Serhat

Ünvanı : Yard. Doç. Dr

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Felsefi Metinlerin Çeviri Eleştirisindeki Yeri ve Önemi
- 2.
- 3.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Çeviri Eleştirisi
2. Bilimsel Metinler
3. Çevrilebilirlik
4. Felsefe

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.

- 1.Philosophic Texts
- 2.Translation Criticism
- 3.Translatability

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	O
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	O
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	X

Yazarın İmzası :

Tarih : 16/06/2009

TEŐEKKÖR

Çalıőmam boyunca beni sürekli destekleyen danıőmanım Yard. Doç. Dr. Serhat ULAĞLI'ya, tezim boyunca bana yön gösteren Yard. Doç. Dr. Çiğdem PALA MULL'a ve bu konuya yönelmemi sağlayan Doç. Dr. Özlem BERK ALBACHTEN'e çok teőekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışmada amaç, felsefi içerikli bilimsel metinlerin çevirisinde karşılaşılan sorunları ve bu çevirilerin okura ulaştığında yaşanan anlamlandırma sürecini de inceleyerek, bu metinlerin zorluk derecesini ortaya çıkarmak ve bu sayede çeviri eleştirisi alanının mutlaka içerisinde olması gereken bir tür olduğunun altını çizmektir. Bu tür metinler için herkes tarafından kabul görmüş, nesnel bir çeviri eleştirisinden söz etmek mümkün değildir. Çünkü, çok fazla üzerine düşünülen yazın yapıtları için bile henüz nesnel bir çalışma yoktur. Pek çok kuramcı, bu türün eleştirisi üzerine çalışmış; ancak henüz herkesin kabul ettiği bir eleştiri sistemi ortaya koyulamamıştır. Bununla birlikte, felsefi içerikli bilimsel metin çalışmaları, tek düze bir alan olmayıp, içerisinde felsefe, edebiyatı ve bilimi barındırmaktadır. Bu durum da hem çevirmeni hem de okuru anlamlandırma aşamasında zorlamaktadır. Dolayısıyla bu alanda yapılan çevirilerin, çeviri yanlışlarından arınmış olması gerekmektedir. Bu da ancak uzman çevirmenler ve eleştirmenlerle mümkündür. Bu çalışmada, bu alanın zorluğunu kabul ederek, kuramlar ışığında belli öneriler sunmaya ve bu alanda yapılan çevirilerin, basit bir çeviri işleminden daha fazlasını gerektirdiğini göstermeye çalıştık.

ABSTRACT

The aim of this study is to show how difficult it is to understand scientific texts including philosophic items by examining the problems arising in translation process and penetrability of these texts by the readers when they reach the target language and also to underline these texts have to take place in the “Translation Criticism”. It is not possible to mention an objective and accepted criticism system for these kinds of texts. Because, there is not such an objective study even for the literary works that have been discussed and thought on very much as yet. A lot of theorists have studied on this subject; but such a criticism system accepted by everyone couldn't be put forth by theorists. For all that, the scientific texts including philosophic items are never one-way writing. They also include the literature, philosophy and science. This versatile system of these texts puts some pressure on both translators and readers of target language. Thereby, the translations in this area should be purified from translation mistakes and this is possible only via translators and critics. In this study, by paying attention to the difficulty of these texts, we have tried to present some suggestions for translators around the theories and show these texts require more than an easy word by word translation.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. DİL ve FELSEFE	4
1.1. Dil ve Felsefe Kavramları	4
1.2. Felsefe ve Dil Arasındaki İlişki	7
2. ÇEVİRİ ve FELSEFE	11
2.1. Çeviri ve Felsefe Arasındaki İlişki	11
2.2. Felsefi Metinlerin Çevrilebilirliği	14
3. FELSEFİ METİNLERİN ÇEVİRİSİNDE KARŞILAŞILAN	
GÜÇLÜKLER.....	24
3.1. Metin Algısındaki Temel Sorunlar	24
3.2. Felsefi Metinlerde Dil Sorunu	30
3.2.1. Pragmatik Tuzaklar	31
3.2.2. Sentantik Tuzaklar	32
3.2.3. Semantik Tuzaklar	35
3.3. Felsefi Metinlerin Çevirisindeki Kavram Sorunu	36
4. FELSEFE VE SÖYLEM	41
4.1. Felsefi Metin Çevirilerinde Söylem Farklılığı	41
4.2. Uygulama Örneği	44
4.2.1. İnceleme	48
a) Düzanlamsal Düzey	48
b) Uygulama Düzeyi	50
c) Etkileme Düzeyi	61
d) İşlevsel Boyut.....	62
5. ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİNDE FELSEFİ METİNLERİN YERİ VE ÖNEMİ....	64

5.1. Felsefi Metinlerde Kullanılan Çeviri Yöntemleri	64
5.2. Felsefi Metinlere, Çeviri Eleştirisinde Verilen Önem	68
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	78

GİRİŞ

Felsefi öğeleri barındıran bilimsel metinler, her zaman insanların zorlandığı, okumaya ve anlamaya cesaret edemediği bir alan olarak algılanmıştır. Nitekim pek çok felsefi öge barındıran bilimsel metin, felsefenin kendisi gibi zor anlaşılmaktadır. Bir de bu metinlerin başka bir dil dizgesine aktarılma durumunda, ortaya çok çeşitli problemler çıkmaktadır. Çevrilmiş eser, hem çeviribilim, hem de erek kültür okurları açısından son derece sorunlu olabilmektedir. Bu durumun da en büyük nedeni, bu tür metinlerin, eleştiri alanının dışında tutulmasından ve gerekli kontrol mekanizmasının işlemeyişindedir. İşte bu çalışmada, çeviribilim bünyesinde yeterince yer bulamayan, çoğunlukla bilimsel metin adıyla bir kenara itilmiş olan bu tür metinlerin, içerisinde barındırdığı problemler, çeviri eleştirisi açısından bakıldığı çerçevede, çeviri ve felsefe bağlamında incelenecektir. Diğer bir deyişle, felsefenin kendisinden, çevirinin doğasından, erek metin okuru ve özellikle eleştirmen açısından bakılarak, bu konu irdelenecektir.

Zuhal Barda'ya göre çeviri “tüm basit görünüşüne rağmen yazınsal ve yazındışı uygulamalarda son derece sağlam bilgi donanımı ve yöntem gerektiren karmaşık bir olgudur” (122). Aynı şekilde, Hasan Anamur'a göre:

Çeviri bir dilsel bağlamdan, bir başka dilsel bağlama; bir başka deyişle, bir ekinden, bir başka ekine, kimi kez de bir uygarlıktan, bir başka uygarlığa yapılan bir anlam aktarma, bir dil-toplum-tarih-ekin-uygarlık bağlamındaki çıkış metnin anlamını başka bir dil-toplum-tarih-ekin-uygarlık bağlamındaki varış metninde eşdeğer bir biçimde yeniden kurma işlemidir. (*Yazındışı betik* 115)

Görüldüğü üzere çeviri, bir anlam aktarma olayının ötesinde, erek dil dizgesinde, bu dizgeye, metnin işlevine ve söylemine uygun yeni bir metin yaratma eylemidir. Bu eylem yalnızca yazın yapıtlarıyla sınırlı olmayıp, yazındışı yapıtları da kapsamaktadır. Dolayısıyla çeviri eleştirisi alanı da, yalnızca yazın yapıtlarıyla değil çeviri eyleminin kapsadığı yazındışı yapıtlarla da ilgilenmelidir. Bununla birlikte, uygulamalı çeviribilimin alanı olan çeviri eleştirisinin ise günümüzdeki düzeyi hala düşüktür ve çevirilerin değerlendirilmesinde kesin çizgileri olan nesnel

bir yaklaşımdan söz etmek mümkün değildir. Fakat yapılan çeviri eleştirileriyle ve önermelerle büyük bir yol kat edildiği de yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle çeviri eleştirisinde farklı türler için (yazın çevirisi!!!) önerilen eleştiri örneklerinin dışında, bu konuda çalışmalar yapmış, kuramlarıyla bu alana katkıda bulunmuş, Katharina Reiss, Gideon Toury, Peter Newmark, James Holmes... gibi isimlerin sağladığı yararlar tartışılmazdır. Ancak kat edilen yolda, yazın çevirisine çok fazla önem verilirken, bilimsel metinlerin çevirisi ve bu alan içerisinde özellikle felsefi içerikli bilimsel metinlerin çevirisi, hep bir kaç adım geride kalmıştır. Çeviri problemi hakkındaki teorik düşünceler, iki ana grup olan pragmatik ve edebi çeviriler üzerine olmuştur. Fakat pragmatik çevirilerin bir şekilde problemsiz ve detaylı incelemeye gerek duyulmayan bir alan olduğu düşünülerek, daha sonra tek bir alana ağırlık verilmiştir. Bu alan elbette ki edebi çevirilerdir ve bu eserlerin çevirisi için çok fazla kuram geliştirilmiş, tartışılmış ve üzerine konuşulmuştur. Genel kanı, dilin, pragmatik metinlerde bir iletişim aracı iken, edebi metinlerde yaratıcılığın aracı olmasıdır. Bununla birlikte, belli bir teorik veya felsefi arka plana sahip konularda, yani kavramlar, varsayımlar ve önermeleri tanımlanmış konularda bire bir çeviri daha kolay ve sorunsuzdur. Çünkü bu metinlerde mantığa yaklaşılar ve mantık evrenseldir. Kültürden kültüre değişmez. Fakat bu ayırım ya da ayrıcalık yanlıştır. Çünkü her türün kendi içinde barındırdığı problemler vardır. Yani bir alanı problemsiz diye tamamen görmezden gelmek doğru değildir. Tüm bu görüşler ışığında yapılan literatür taramasında bu denli problemli olmasına rağmen felsefi içerikli bilimsel metinlerin çevirilerinin eleştirisinin, önemsenmemiş, üzerinde düşünülmemiş olduğu söylenebilir. Oysa bu tür metinler, diğer metinlerle kıyaslandığında, ne daha az problemli ne de tamamen görmezden gelinecek kadar şeffaf bir alandır. Bunların da ötesinde, bu tür metinleri çevirmek bir uzmanlık ve ciddi bir uğraş gerektirmektedir. Dolayısıyla, yapılan çevirilerin sorunsuz olabilmesi için mutlaka eleştirmenlerce dikkate alınması gerekmektedir. Aksi takdirde, bilimsel metin adı altında, okunamayan, okunduğunda bir şey anlaşılmayan yazılar ortaya çıkabilecektir. Elbette bu alanda yapılmış olan tüm çevirilerin bu şekilde olduğunu iddia etmek yanlıştır. Zaten böyle bir iddiada bulunmak için, tüm felsefi öğeler barındıran metinlerin, makalelerin, kitapların incelenmiş olması gerekir. Ancak böyle kapsamlı bir işe girişmek, felsefecilerin ve

konunun uzmanı kişilerin görevidir. Özetle bu çalışmada yapılması amaçlanan, bu konuya dikkat çekmek, bu alanda çevrilmiş tüm metinlerin sanıldığı kadar sorunsuz olmadığını altını çizmek ve yapılacak çeviriler için öneriler sunmaktır. Bu görüş ışığında, öncelikle, dil, felsefe ve çeviri kavramları üzerine yoğunlaşp, bu kavramların birbirleriyle olan ilişkilerini açıklayacağız. Daha sonra, bu tür metinlerin çevrilebilirliğine ve bu tür metinlerde çıkan problemlere değinip, bir uygulama örneğiyle birlikte, Muğla Üniversitesi Felsefe Bölümünde öğretim üyesi olan Şahabettin Yalçın'la yapılan bir röportajı sunacağız. Son olarak ta, bu tür metinlerin, çeviri eleştirisindeki yeri ve önemini, aynı zamanda bu tür metinleri çevirirken kullanılan yöntem ve teknikleri açıklayıp bu tür metinlerin önemini ve zorluk derecelerini göstereceğiz.

1. DİL VE FELSEFE

1.1. Dil ve Felsefe kavramları

Felsefe TDK sözlüğüne göre: 1. Varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılması. 2. Bir bilimin veya bilgi alanının temelini oluşturan ilkeler bütünü. 3. Bir filozofun, bir felsefe okulunun, bir çağın öğretisi... (10. Basım 2005). Felsefe Yunanca kökenli bir kelime olup “Philo” (sevgi, aşk) ve “Sophy” (bilgelik) kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Dil ise ... 2. İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban. 3. Bir çağa, bir gruba, bir yazara özgü söz dağarcığı ve söz dizimi anlamına gelmektedir. Felsefenin düşünceyle yapıldığını ve dil aracılığıyla insanlara ileildiğini düşünürsek, düşüncenin de tanımını yapmamız gerekmektedir. Buna göre düşünce: 1. Düşünme sonucu varolan, düşünmenin ürünü olan görüş, mütalaa, fikir, mülahaza, ide. 2. Dış dünyanın insan zihnine yansması demektir (10. Basım 2005).

Bu tanımlar ışığında diyebiliriz ki dil, felsefedeki en anlamlı ögedir. Çünkü dil olmadan felsefe ifade edilemez. Düşünceler toplumlara ulaşamaz. Dil, yalnızca felsefe için değil, bütün bilimler için en önemli ortak bileşendir. Düşünce ise, dış dünyayı algılayıp, sorgulamamızı sağlar ve bunun sonucu olarak ta felsefeyi imkanı kılar. Cengiz Çakmak’ın ayrıntılı olarak incelediği Wittgenstein’in görüşleri ışığında:

Felsefe dünya hakkında bilgi veren önermeleri aydınlatmanın bilgisidir. Ama aynı zamanda dünya hakkında olgusal gerçeklik bilgisinin ne olduğunun da bilgisidir. Felsefe dünya üzerine önermeler üretmez, dünya hakkındaki bilimlerin yaptığı gibi açıklama yapıları kuramaz. Felsefe doğa bilimlerinden biri değildir. Felsefenin etkinliği önermelerin mantıksal yapılarını aydınlatmaktır. Doğalarını aydınlatırken kullandığı yöntem, tanıtımlar ortaya koymalar ve açık seçik belirlemeler olmalıdır. Felsefe bir etkinliktir ve aydınlatmalardan oluşur. (149)

Görüldüğü gibi felsefe tamamen bilimsel alanlardan uzak ve bu alanların dışında tutulmuştur. Ancak bu uzaklık, felsefenin kendisiyle değil, amacıyla ilgilidir. Çünkü felsefenin amacı, sadece bilimsel alanları incelemek ve sunduğu önermeleri aydınlatmaktır. Aynı zamanda, bu önermeleri ortaya koyarken yöntemlerinin tanıtılmalarından oluşması ve açık-seçik bir dil kullanması gerekmektedir. Bu söylemlerden de anlaşılabilceği gibi, felsefe anlaşılacak içindir. Elbette doğasında karmaşa hakimdir. Çünkü felsefenin eleştirel, sorgulayıcı bir bakış açısı vardır. Ancak yine de ortaya koyduğu aydınlatmalar, önermeler insanlar içindir. Dolayısıyla da insanlar tarafından bu önermelerin anlaşılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra Wittgenstein'e göre "felsefe, dil ve dünya arasındaki mantıksal bağı göstermeye çalışır ve felsefe doğa bilimlerinden başka bir şey söylememelidir (Çakmak 150). Diğer bir deyişle, Wittgenstein felsefeyi hem doğa bilimlerinden farklı bir yere koymuş hem de söyleminin onlardan farklı olamayacağını iddia etmiştir. Bu görüşe göre, felsefe bilimsel bir etkinlik olmalıdır ve bilimin doğrulamayacağı bir şeyi felsefe de söylememelidir.

Dil ise, zihinde gerçekleşen düşünme olayını ortaya çıkarmaya çalışan semboller bütünüdür. Dil, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir. Abdülkuddüs Bingöl'ün de dediği gibi, dil "herhangi bir zihin faaliyetinin açığa vurulmasına, dolayısıyla bir zihinden diğer zihne aktarılmasına yarayan işaretler sistemidir" (22). Ancak dil bu kadar kısıtlı ve kuralları bu denli katı olan bir sistem değildir. Dilin içerisinde iletişimi sağlayan her türlü doğal ya da suni işaretler sistemi ve düşünceler mevcuttur. Diyebiliriz ki, bir milletin dili ne kadar gelişmiş ise o millet tüm disiplinlerde o kadar öteye gidecektir. Çünkü yalnızca düşünmek ve üretmek değil, bunları ortaya koymak ta önemlidir. Bu da ancak yetkin bir dil sayesinde mümkündür.

Kelimelerin düşünme ile olan bağlılığı yüzyıllardan beri tartışılan bir konudur. Fakat aramızda dilin düşünceyi etkilemediğini savunanlar olacaktır. Ancak zihin hayatımız dil üzerine oturtulmuştur. Dil elbette düşünceyi etkileyemez; ancak düşüncelerimizi ifade etmek için kullandığımız araç, yani dil, düşüncelerimizi ortaya koyuş şeklimizi etkileyebilir. Diğer bir deyişle, kullandığımız, sahip olduğumuz dil ve özellikleri, anlatmak istediklerimizi ifade

şeklimizi değiştirebilir. Aynı dil, bir konu üzerinde açıklama düzeyi bakımından, yetkin olmamızı da sağlayabilir. Örneğin, eğer bir dil, edebi metinleri ya da felsefi metinleri yazmak için kullanılıyorsa, bu o dilin zenginliğini gösterir. Görüldüğü gibi dil ile felsefe arasında sıkı bir bağ zaten mevcuttur. Bunun doğal sonucu olarak ta, dil olmadan felsefe olmazdı diyebiliriz. Çünkü diğer tüm disiplinler gibi felsefe de diğer insanlara ulaştığında anlamlıdır. İşte dil tam da bunu sağlar. İnsan dil olmadan felsefe ve bilim gibi alanlara ulaşamaz, bu alanlarda gelişemezdi. Çünkü ancak dil sayesinde kişiler ve toplumlar arası iletişim sağlanabilir; felsefe ve bilim de ancak diğer toplum ve insanlara bu sayede ulaşabilir.

Bingöl'ün deyişiyle “felsefe bir takım önermeler kümesidir. Doğru veya yanlış diye nitelendirdiğimiz bu önermeler, daima bir semboller sistemi olan dile bürünmüş olarak ortaya çıktığından, felsefe ve dilin sıkı bir ilişkisi söz konusudur (24). En başta da belirttiğimiz gibi, ikisi arasındaki bu sıkı bağa bağlı olarak felsefenin gerçekleri sorgulayabilmesi, bunu toplumlara ulaştırabilmesi için kullandığı dilin anlaşılır olması gerekmektedir. Felsefe de bunu açık seçik önermelerle başarır. Bingöl'e göre bunu başarabilmek için “isimleri tanımlamak” gerekmektedir. Diğer bir deyişle “Dilde var olan sesler hiçbir anlamı yokmuş gibi farz edilip, kendileriyle temsil edilmesi istenen fikirler onlara bağlanarak adeta yeni bir dil kurulmalıdır” (Bingöl 24). Oluşturulan bu yeni dil ile de çift anlamlılık ve yanlış anlaşılmalara önlenmiş olacaktır. Bu tanımlar asla nesneyi ifade etmezler ve kullanımda karmaşaya yol açan kelimeleri tanımlarlar. Bu kelimelerin tanımı kendi anlamlarından çok uzakta değildir (Bingöl 25). Yani, bu kelimelerin alacağı tek anlam, kelimenin sözlük anlamıyla ilintilidir. Görüldüğü gibi tek amaç felsefeyi anlaşılır kılmaktır. Bunun için de terimler anlaşılır hale getirilmiştir. Felsefe ve dil ile bu denli ilgilenmemizin nedeni, felsefenin kendisinin, doğal olarak felsefi içerikli bilimsel metinlerde yerinin olmasıdır. Felsefede olduğu gibi, bu öğeleri barındıran bilimsel metinlerde de, aslında bu öğeleri, terimler, kavramlar ve kullanılan dilin ağırlığı oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu metinlerin özünü anlayabilmek için, felsefeyi anlamak gerekmektedir.

1.2. Felsefe ve Dil Arasındaki İlişki

İnsan diğer varlıklardan, düşünen ve düşündüklerini diğer canlılarla paylaşabilen bir varlık olması sebebiyle ayrılır. Dil, dış etkenlerin zihne olan etkisiyle açığa çıkan bir olgudur. Bingöl'ün de dediği gibi “dil olmadan insan ne bilgi, teknik, sanat, felsefe... gibi üstün başarılarla ulaşabilirdi ne de onun her türlü faaliyetleri, değer duyguları, hürriyeti... kendisi için bir anlam taşırdı” (22). Çünkü bütün bu alanlar dilin aktif işlevinin birer sonuçlarıdır. Zihinde üretilen düşünceleri insanlara ulaştırmanın tek yolu dildir. Ancak dil bu kadar basit bir olgu değildir. Bu açıdan, Bingöl'e göre “geniş anlamda her türlü tabii yada yapma sembol sistemlerini, dar anlamda ise yalnız günlük “tabii-tarihsel” dili kapsamı içine almaktadır” (22). Diğer taraftan, Medar Atıcı'ya göre felsefe dili açısından Türkçeyi çeviri metinlerdeki görünümüleriyle incelemek, aynı zamanda bu dilin diğer dillerle olan ilişkisini de incelemeyi gerektirir (176). Türkçe, daha doğrusu tüm diller diğer dillerle yakından veya uzaktan ilişki içerisindedir. Ancak, muhakkak bu dillerin etkilendiği baskın diller vardır. Türkçenin diğer dillerle olan ilişkisini ilk yazılı belgeler olan Orhun Yazıtları'ndan anlayabiliyoruz. Bu yazıtlar, Çin kültürünün etkilerini taşımaktadır. “Türkçe, Osmanlı döneminde Arapça ve Farsçadan ağırlıklı olarak etkilenmiştir. Cumhuriyet döneminde ise Latin kökenli bir terminolojiye başvurmuştur. Tanzimat döneminde yapılan çevirilerin çoğu Fransızcadan yapılmıştır. Bu Fransızcanın kökeninde de Latince yatmaktadır (Atıcı 176). Görüldüğü gibi, Türkçe dönemlerin baskın dillerinden oldukça etkilenmiştir. Bunun yanı sıra “Fransızca 1970'lere kadar felsefe, edebiyat, siyaset ve hukuk dili olarak kullanılmıştır. Felsefe alanındaki metinlerde kaynak metin dilleri, Eski Yunanca, Latince ya da Almanca olsa bile, bu metinler Fransızcadan dilimize çevrilmiştir” (177). Yani ikinci dilde çeviri oldukça yaygın bir şekilde yapılmıştır. Hala da Fransızca pek çok terim ve sözcük bu alanlarda kullanılmaktadır. Atıcı'ya göre “felsefe metinlerinde özellikle 1930'lu yıllarda kavramların tamamı Arapça-Farsça kökenlidir” (177). Kısaca, yukarıda da değindiğimiz gibi düşünme ve üretme tek başına yeterli değildir. Düşündüklerimizi dile getirmek için yetkin bir dil gerekir. Bu sebeptendir ki, felsefe belli başlı dillere yakın, diğerlerine uzak olmuştur. Ancak günümüzde, Türkçe de artık felsefe için yetkin bir dil halini

almıştır. Aynı şekilde, dili bilimden bilime değişen bir dünya aracı olarak tanımlayan Nermi Uygur felsefenin de felsefe yapabilmesi için bir dili olması gerektiğini savunur. Ona göre felsefe dilini bilmek, felsefe diliyle dünyayı yeniden algılayabilmek demektir (*Felsefenin Çağırısı* 30). Buradan hareketle, felsefe dili diye bir dilin var olduğunu ve felsefe dilinin genel olarak bilim dili diye adlandırılan dilden farklı olduğunu iddia edebiliriz. Uygur’a göre “eldeki bağlam bakımından önemli olan bir şey varsa, o da hangi başlık altında toplanırsa toplansın, araştırılan dünyanın kendisinden daha az dal budağı olmayan bir bilimler yapısının, doğrudan doğruya dünyayı sorduğu ve bu sorma işini dil ile başardığıdır” (*Felsefenin Çağırısı* 30). Ancak iddiamız felsefenin esas uğraş alanının dil olmadığıdır elbette. Dilin dile getirdiği “şeyleri” araştırır felsefe. Ancak bu “şeyler” konusundaki düşüncelerini, dil ile dile getirir. Yine dikkat edilmesi gereken bir başka nokta Uygur’un felsefeyi “dallı budaklı bir konuşma türü” olarak tanımlamasıdır (*Felsefenin Çağırısı* 44). Bu görüş ışığında, felsefe dilinin, bilim dilinden farklı olduğu iddiamızı yinelemekte bir sakınca görmemekteyiz. Çünkü bilim dili dallı budaklı değildir. Anlamı bulanık ve anlaşılması güç değildir. Ancak felsefe dili için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Diğer taraftan, birçok felsefeci, esas felsefenin bu tür anlam bulanıklıkları taşımadığını, anlaşılır, net cümlelerden oluştuğunu iddia etmektedir. Ancak bu iddia iki farklı durumu açığa çıkarmaktadır. Ya felsefe, felsefecilerin söylediğinin aksine, anlaşılır cümleler bütünü değildir ya da felsefe metnlerinin çevirileri oldukça başarısızdır. Bu çalışmada ilgileneceğimiz elbette başarısız, yani okunduğunda açık ve anlaşılır olmayan felsefi içerikli bilimsel çevirilerdir. Ancak felsefenin de, kendi alanı içerisinde bu kadar masum olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü felsefe ve bu tür öğeleri barındıran bilimsel metinler, bazen içeriğindeki cümlelerle, aklın sınırlarını zorlamaktadır. Ancak, felsefe dilinin “felsefeye özgü bir dil” olduğunu savunan Uygur bu dilin de diğer dillerden biraz farklı olmasını normal bulmaktadır (*Felsefenin Çağırısı* 14). Çünkü felsefe, diğer disiplinlerde kullanılan pek çok dilden farklı bir misyon üstlenmiştir. Felsefenin dili, derinlemesine bir anlam oluşturur. Konuyu bölük pörçük inceler. Yani daha dar kapsamlı ve ayrıntılı olarak araştırma yapar. Bu onun doğasında vardır, olmak zorundadır. Çünkü daha öncede

belirttiğimiz gibi, kısıtlı alanda incelemesini sürdürürken, belli bir konuda derinlemesine ilerler. Bunun sonucu olarak, kendine özgü bir yapı ve dil geliştirir.

Felsefe dilinin özelliklerini sıralayan Uygur'a göre "bu dil, kavramları anlamlarıyla bilmektedir" (*Dil ve Çeviri* 141). Peki, bu cümlenin anlamı nedir? Yazar kendine özgü bir dil, dilden kasıt kavramlar ağı yaratabilir. Yarattığı bu kavramlar, kullanılan diğer kavramlardan tamamen farklı da olabilir. Felsefenin en belirgin özelliği ve sorunu bu kavramlardır zaten. Kavram sorununu çözdüğümüzde, felsefeyi de anlaşılır kılabiliriz. İkinci olarak "felsefe bilme dilidir" (*Dil ve Çeviri* 141). Uygur'a göre "bilimlerin dili, çeşitli evren bölgelerinin yapılışını bozmadan dile getirmeye savaşır. Felsefenin dili ise doğrudan doğruya evren gerçeklerini değil de, bunların dile getirildiği ortamları, çoğun bilimlere daha aydınlık olarak dile getirecek bir esnekliğe erişmiş olmalıdır" (*Dil ve Çeviri* 141). Yani felsefe çoğun bilimlerin incelediği gerçekliklerden farklı şeyler incelemektedir. Bu doğrultuda felsefe dili, bu bilimlerin ortaya koyduklarını daha açık dile getirecek kadar esnek olmalıdır. Üçüncü olarak "felsefe bir açıklama dilidir" (*Dil ve Çeviri* 142). Bu açıklamaları tanıtlamalarla değil önermelerle yapar. Yani felsefede bir kanıtlama ihtiyacı ve gereği yoktur. Evrene dair, insana dair, daha da açıklayıcı olursak, insanın evrenle olan ilişkisinden kaynaklanan soru ve sorunlara dair aydınlatıcı bir sistem öngörür. Uygur'a göre:

Felsefe önermelerinin, apaydınlık olması, çevrildiği dil düzenlerinin içini göstermesi, bu önermelerin, felsefe olmak bakımından vazgeçemeyeceği bir koşuldur... Her felsefe önermesi bir anlam ışıldağıdır. Çevrildiği dil yapıtlarını hep belli bir yandan, sınırlı bir görüş açısından, kaçınılmaz bir bakımdan aydınlık kılar. (*Dil ve Çeviri* 142)

Görüldüğü gibi felsefe önermeleri diğer dillerde açık seçik bilgi sunmaktadır. En azından böyle olması amaçlanmaktadır. Ancak ne yazık ki durum tam da böyle değildir. Hatta çoğu felsefeci, çeviri kitaplara güvenmeyip, anlayamayıp kaynak kitaplara yönelmektedir. Durum böyleyken, felsefe çevirilerinin şeffaf bir yapıya sahip olduklarını söyleyemeyiz. Aynı şekilde, felsefi içerikli bilimsel metinler için de durum böyledir. Çeviri metinler felsefenin doğasından kaynaklanan nedenlerle,

pek çok sorun barındırmaktadır. Bu sorunlar ise, anlamayı ve anlamlandırmayı bir hayli güçleştirmektedir.

Betül Çotuksöken'e göre "İnsan her türlü varolanla -dış dünyada, düşünmede, dilde- çok geniş kuşatımlı düşünme edimi ile ilişki kurar. Düşünmede oluşturulan, kurulan kavramlar aracılığıyla her türlü varolan yine düşünmenin konusu olur. Bu bağlamda düşünme ve dil ayrılmaz bir bütündür, birbirlerini sürekli olarak belirlerler" (13). Çotuksöken düşünme ve dili bir varolan (yalnızca dış dünyada fiziksel olarak karşılığını bulan yapılar), bununla bağlantılı olarak, insan düşünmesinin ürünü olan her şeyi de (sanat felsefe gibi) aynı şekilde bir varolan olarak görmektedir (14). Bu durumda felsefe, asıl dilde nesneleşmektedir. Felsefe, dil sayesinde her türlü varolanı, hatta dili kendisine konu edinmektedir. Örneğin, felsefe bir sorunsalı incelerken karşısına çıkan engelleri dil sayesinde aşmaktadır. Dil sayesinde kavramlara yeni anlamlar yüklemektedir ve dil sayesinde onların anlamını sınırlandırmaktadır. Sonuç olarak, dil felsefenin olmazsa olmazı ve temel yapı birimidir. Dolayısıyla, felsefede bu tür sorunlar çözüldüğünde, paralelinde, felsefi öğeler barındıran bilimsel metinlerde de aynı sorunlar çözümlenmiş olacaktır. Felsefenin doğası ne kadar güç ve karmaşıksa, bu tür öğeleri barındıran bilimsel metinlerin de doğası o kadar güç ve karmaşıktır. Ne var ki, bu metinler felsefenin kendisi kadar karmaşık değildir. Aynı sorunları alt düzeyde barındırır. Bu nedenle, çözümler üretmek ve sunmak daha kolay olabilecektir. Demek istediğimiz, bu tür metinlerde kavram sorunu vardır; ancak bu kavramlar Kant'ın ya da Marx'ın eserlerindeki kavramlarla aynı ölçüde sorunlu değildir. Yine de, içerdiği sorunlar görmezden gelinecek kadar küçük de değildir. Bunun sonucu olarak, çeviribilimin, bu tür metinlere eleştiri alanında yönelmesi gerekmektedir.

2. ÇEVİRİ VE FELSEFE

2.1. Çeviri ve Felsefe Arasındaki İlişki

Özellikle Cumhuriyet Döneminde felsefe, edebiyat, siyaset ve hukuk alanında çeviriler yapılmıştır. Bu çevirilerle birlikte, günümüz felsefesinde kullanılan pek çok terim temelini oluşturmuştur. 1940–1955 tarihleri arasında birçok felsefi eser dilimize çevrilmiştir. Ancak 1955'ten sonra bu rakam giderek azalmıştır. Şu anda da yapılan çeviriler hem sayıca hem de içerik yeterliği bakımından yeterli değildir (Atıcı 180). Bu durumun pek çok nedeni vardır. Uzman çevirmen yetersizliği, yayınevlerinin maddi politikaları, çevrilmesi gereken eserlerin çokluğu bunların başlıcalarıdır. Kendi içerisinde, en başta değindiğimiz çözümleri güç problemleri barındıran felsefenin, çeviri eserlerde, bu problemlerin yansısıyla birlikte çevirinin kendi sorunlarını da yanına alarak iki kat daha zorlu bir sürece gireceği yadsınamaz bir gerçektir. Ne var ki, felsefenin ve özellikle bilimsel nitelik taşıyan metinlerin, bir şekilde başka toplumlara ulaştırılması gerekmektedir ve bu da çevirinin görevidir. Bu noktada dil ve çeviri, felsefe açısından iki önemli unsurdur.

İhsan Turgut'a göre “felsefe, ifadelerin anlatımını bulduğu dilin analizidir. Tanrı, madde, töz her şey bir dilde ifadesini bulduğu zaman anlamlıdır” (1). Görüldüğü gibi bu tanım bize dolaylı olarak çevirinin önemini vurgulamaktadır. Çünkü insanlar kendilerini ancak tek dilde yani ana dillerinde tam olarak, anlam derinliğine inerek ifade edebilirler. Felsefeyi ifade edebilmek için de belli dönemlerde felsefe dili denilen diller yer almaktadır. Yani kişinin ana dili felsefe için yeterli değilse, kendini başka bir dilde ifade etmek zorunda kalır ki bu oldukça güçtür. Felsefeyi oluşturan kavramlar, ana dilde ya da felsefi dilde anlamını bulur. Ancak evrensel konuları olan felsefenin, tüm dillerde anlamını bulması gerekmektedir. Bu da ancak, daha öncede belirttiğimiz gibi çeviri ile mümkündür. Bununla birlikte felsefenin amacı, güvenilir bilgi sağlamaktır. Felsefe bunu kendi içerisinde başarmış olabilir. Ancak “çeviri eleştirisi” devreye girmezse, diğer dillerde güvenli bilgi sağlayıp sağlayamayacağı muammadır. Felsefenin, toplumlara bilgiyi ancak çeviri yoluyla ulaştırdığını düşünürsek, böyle bir alanın

sahipsiz bırakılmaması gerekmektedir. Ancak bunun farkına ne felsefeciler ne de çeviri eleştirmenleri varabilmiştir.

Turgut'a göre felsefenin ele aldığı konular başından beri hiç değişmemiştir. Değişen yalnızca yöntem ve yaklaşımlardır. Hatta tek bir felsefe değil, her filozofun ürettiği ayrı bir felsefe olduğunu iddia eder (4). Bu söylemden, her bir çevirmenin de, her bir felsefi metne farklı yöntem ve yaklaşımlar geliştirmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu da hayli zor bir meseledir. Turgut felsefenin bir dilde yapıldığını ve bu dilde felsefece bazı şeylerin sorgulandığını düşünür. Bu açıdan bu dilin iyi oturması gerekmektedir. Türkçe bu bakımdan talihsiz bir dildir (4). Buradan hareketle diyebiliriz ki felsefenin diğer dillere çevrilmesi gerçekten zor bir uğraştır. Çünkü bir dilde felsefe yazıları yazılamıyorsa (o dilin oturmamışlığından dolayı) felsefi metinleri o metne aktarmak da aynı şekilde zor olacaktır. Çünkü çevirmenin, karşılığını bulamayan kavramlar ve cümleler için ayrı ayrı yöntemler belirlemesi gerekecektir. Bu bir litrelik su kabına, iki litre suyu sığdırmaya çalışmakla eşdeğerdir. Aynı şekilde aktarılan metin de erek dilde tam karşılığını bulamayacaktır ve anlam kargaşası yaşanacaktır.

Felsefecilerinde kabul ettiği gibi, hükümlerin ve fikirlerin toplumlara ulaşabilmesi için kullanılan dilin, yetkin, oturmuş olması gerekmektedir. Dolayısıyla felsefe ve dil arasındaki ilişki apaçık ortadadır. Felsefe sadece yazıldığı dilin toplumuna ulaşmayı amaçlamadığı için burada çevirmenlere büyük bir iş düşmektedir. Bu açıdan çevirmenin yapması gerekenlere aşağıda değineceğiz. Çevirmenin ötesinde, felsefi metinlerin karmaşık ve anlaşılması güç, zor yazılar olduğunu düşünürsek, bu çevirilerin denetlenmesini sağlayacak bir mekanizmaya ihtiyaç duyarız. Bu görevi de eleştirmenler üstlenecektir. Yani felsefe yapabilmek ve başka toplumlara aktarabilmek için, öncelikle yetkin bir dil, ardından yetkin bir çevirmen ve son olarak denetleyici bir mekanizma şarttır. Bu çarkın dişlilerinden biri dahi eksik olursa, çark dönmeyecek ya da duracaktır. Nitekim felsefi içerikli bilimsel metin çevirilerinin de birçoğunun anlaşılmasının nedeni, devreyi tamamlayacak son dişlinin eksik oluşudur. Bu dişli en az çevirmen ve dil kadar önemlidir. Bingöl'ün benzetmesine göre "dil anlamın bir elbisesi ise bunun gerçek

terzisi de felsefedir” (26). İşte bu gerçek terzinin elbiselerinin, alıcılara ulaşmasını sağlayanda dildir, çeviridir.

Faruk Yücel’e göre “bir kültürdeki dil bilincinin yaratılması ve geliştirilmesi ana dille olduğu kadar, bu dilin yabancı dillerle olan ilişki biçimlerine de bağlı bir olgudur” (*Çeviri Etkinliği* 223). Bir dilin yabancı dillerle ilişkisinin en yoğun olduğu dönemler, çevirinin de en yoğun olduğu dönemlerdir. Çünkü çeviri, dil anlamında iki farklı kültürü, iki ayrılığı bir araya getirmektedir. Bu konuda ilginç görüşleri olan Walter Benjamin’e göre “çevirmenin görevi, çok sayıda dili bir gerçek dil içerisinde birleştirmektir” (42). Bu dil kelime ve tümcelerinin zıtlıklarına rağmen, anlam bakımından aynı amaca hizmet eder. Dolayısıyla sadece çevirilerde ortaya çıkan bu “gerçek dil” düşünce çabalarının odak noktasını oluşturan, her türlü gerçekliği içerisinde barındıran bir dildir (42).

Yine Yücel’e göre çeviri iki kültür arasında yalnızca dilsel olarak gelişme sağlamayıp, düşünsel açıdan da ilerlemeler oluşturmuştur (*Çeviri Etkinliği* 224). Çünkü yabancı kültürlerden yapılan çevirilerle, insanlar diğer kültürlerde neler olup bittiğini anlayabilmişlerdir. Ancak bu sayede, diğer toplumlarda oluşan edebi, felsefi akımları ve yenilikleri görebilmişlerdir. Dolayısıyla dil, çeviri ve felsefe (bilim) hep aynı düzlemde hareket edip, birbirlerini tamamlamıştır. Biri olmadan, diğerinin evrensel olarak var olması düşünülemez ve evrensel olmadığında bilimin ve felsefenin pek bir önemi de kalmaz. Ayrıca, Yücel’e göre, çevirinin önemini kavramış ve kavramamış diller arasında, gelişmişlik düzeyi açısından da önemli farklar olacaktır (*Çeviri Etkinliği* 233). Dolayısıyla çeviriye önem veren bir toplumun, hem dili hem gelişmişlik düzeyi artacaktır. Diğer yandan, önem vermeyenler kendi kısır dünyaları içinde sıkışacaklardır.

Bir felsefeci olan Uygur çeviri olayıyla uğraşmasını, dil olayını çözmek ve daha iyi kavramak istemesine bağlamıştır (*Dil ve Çeviri* 136). Dil ile çeviri arasındaki sıkı ilişkiyi açıkça ortaya koyan bu söylem, bize pek çok şey anlatmaktadır. Dilin kendisini bir çeviri olarak düşünen Uygur, aynı dilde yapılan açıklama cümlelerini de bir tür çeviri olarak görmektedir (*Dil ve Çeviri* 136). Yani görsel anlamda bir anlatıma sahip olan nesnenin bile (harita gibi) dilsel açıklama sürecini çeviri olarak adlandırmaktadır. Çünkü aslında başka bir dizgede var olan

harita dilini, günlük dile çevirmek eyleminde bulunmaktayız. Yapılan çevirideki doğruluk payı ise, Uygur’a göre bir “değnimden” ibarettir. Bu öyle bir değnimdir ki başkalıkları, ayrılıkları bir araya getirir (*Dil ve Çeviri* 137). Aslında Uygur dili başlı başına bir çeviri olarak görür (*Dil ve Çeviri* 138). Bunun anlamı, evrende var olan nesnelere dil aracılığıyla açıklanmasıdır. Dolayısıyla, dil zaten bir çeviridir. Çeviri ise bu durumda dilin çevirisinin çevirisidir. Bir durumu, olayı anlatmak için o durumu ya da olayı Türkçeye çevirmiş oluyoruz. Bu dil, tekrar başka çeviriler için de kullanılıyor. Kısaca bir dili çeviri oluşturuyor. Uygur’a göre “eğer çeviri olmasaydı, dil “özel var oluşunu” yitirirdi. Dolayısıyla, dilin büyük bir görevi çeviridir. Çeviriciliği ile dil bize varlığı açar” (*Dil ve Çeviri* 139). Yani görünenin ötesinde, hissedileni de dile getirir. En gizli duyguları açığa çıkarır. Bir kelimenin üzerine, sayfalarca yazı yazmamızı sağlar. Görüldüğü gibi, çeviri ve felsefe birçok farklı açıdan birbirine bağlıdır. Bu görüş bağlamında, felsefe zaten çeviri bir dil ile felsefe yapmaktadır. Diğer toplumlara aktarmak için de başka bir çeviri dil kullanılmaktadır. Erek dilde ortaya çıkan çeviri ise, birçok çeviri dilin oluşturduğu, zıtlık ve farklılıkları bünyesinde barındıran gerçek dildir. Kısaca felsefe, felsefe yapabilmek için de bu felsefeyi diğer toplumlara aktarabilmek için de çeviriye muhtaçtır.

2.2. Felsefi Metinlerin Çevrilebilirliği

Çeviriyi bir “biçim” olarak tanımlayan Benjamin çeviri yaparken yapılması gerekenin “özgün metne dönmek olduğunu, esas kaynağın özgün metin olduğunu” belirtmiştir (34). Özgün metne dönüldüğünde ise birkaç problemle karşılaşmaktadır. Öncelikle karşımıza çıkan sorun metnin çevrilebilirlik sorunudur. Çevrilebilirlik sorununu çift anlamlı olarak gören Benjamin, ilk anlamını, “yapıtı çevirebilecek yetenekli bir çevirmenin olup olmayacağı” ile ilintilendirmiştir. İkinci anlam ise “çevirinin özü gereği, çeviriye açık olup olmadığı, hatta çeviriye gereksinim duyup duymadığıdır” (34). Örneğin tekerlemelerin özel bir işlevi vardır. O dil sisteminde birbirine yakın harfleri içeren kelimeleri kullanarak dil sürçmesine sebep olurlar. Fakat aynı ses topluluklarını sözcüğü sözcüğüne çevirdiğimiz zaman işlevlerini kaybederler. Çünkü farklı dillerde aynı anlama gelen sözcükler yakın seslerden oluşmayabilir. Dolayısıyla, bu

tür metinlerin çeviriye açık oldukları söylenemez. Benjamin de “çevrilebilirlik niteliğinin belli yapıtlara uygun düştüğünü, hatta belli yapıtların temel özelliklerinden biri sayıldığını” belirtmiştir (35). Fakat özgün yapıtın üstünlüğüne her seferinde dikkat çeken Benjamin “çevirinin bu yapıtlar açısından çok önemli olmadığını, hatta özgün metinler karşısında çevirilerin önem taşımadığını” ifade etmiştir (35). Bununla birlikte çeviri kaynağını özgün yapıttan aldığı için ikisi arasındaki ilişki yoğundur ve bu özgün yapıt için önem taşımaz. Diğer tarafta ise özgün yapıtın sonraki yaşamına değinen Benjamin çevirinin bu yapıtın sürekliliğini vurguladığını da belirtir (35). Yani yapıtın sürekliliği çeviri ile mümkündür. Ancak bu şekilde eser sesini farklı toplumlarda duyurabilir. Fakat çeviriler her ne kadar özgün yapıtın varlığının devamını sağlasalar da, varlıklarını bu yapıtlara borçludurlar. Bu nedenle özgün yapıt karşısında hep ikinci plandadırlar. Bununla birlikte, varlıklarını özgün yapıta borçlu olan çeviriler, özgün yapıtın yenilenmiş, genişlemiş, en son halini yansıtırlar (Benjamin 36). Görüldüğü gibi bu noktada çeviri, esere muhtaç olmasının yanı sıra esere katkı sağlamaktadır.

Diller arasındaki ilişkiyi düşüncelerin ortaklığı açısından ele alan Benjamin bu ilişkinin basit bir sözcük eşlemesiyle ortaya çıkmadığını, ancak yoğun bir çeviri yapıldığında ortaya çıkabileceğini belirtmiştir (36). Sözü geçen “yoğun” kelimesi “benzeşimlerden ve göstergelerden yararlanılan dile getirme biçimleri” olarak tanımlanmıştır (Benjamin 36). Örneğin resmin müziğe aktarılması, göstergelerden yararlanılan dile getirme biçimlerine örnektir. Aynı şekilde bu benzerlik sanılanın aksine sözcükler arasındaki benzerlik değil amaçlanan anlamın aynılığında aranır (Benjamin 38). Dolayısıyla çeviri diller arasındaki yakınlık ve de uzaklığı anlamamıza yardım eden bir araçtır denilebilir. Benjamin’e göre çeviri ve özgün yapıt arasındaki en önemli fark ise çevirinin sürekliliğinin bulunmayışıdır (39). Buna rağmen daha öncede belirtildiği gibi çeviri özgün yapıtın gelişmişliğinin son aşamasıdır ve daha sonrası yoktur. Özgün yapıtla çeviri arasındaki farka sık sık değinen Benjamin’e göre “özgün yapıt çeviriden daha yüksek bir düzeydedir; ancak orada doğal olarak kalmaz. Fakat çeviri daha geniş kitlelere ulaşabildiği için bildirinin ötesinde taşıdığı nitelikleri iletebilir. Bu yüksek düzey, dillerarası uzlaşmanın gerçekleştiği bir alandır” (40). Kelimelerin ötesinde yazının “özü” diye tabir edilen bölüm her zaman çeviride çevrilmez olarak kalmaktadır. Nedeni ise

içerik ve dil arasındaki ilişkinin özgün yapıtta ve çeviride farklılaşmasıdır (Benjamin 40). Diğer bir deyişle bir eserin yazıldığı dildeki sözcüklerle hayat bulmasıdır. Bu sözcükler kelimesi kelimesine aktarılsa bile orijinal eserdeki bağıntıyı veremeyecektir. Zaten farklı bir dil sisteminden çevrildiği içinde, çeviri yapılan dil ve o dilin normal kullanımı arasında da farklılıklar görülecektir. Yani, diller arasında doğal olarak bir uyuşmazlık olacaktır. Çünkü kaynak dilden yapılan bir çeviri çoğunlukla kaynak dilden izler taşıyacaktır. Aksinin olması zaten beklenemez. Bu durumda erek dil, kaynak dile uyarlanmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla erek dilin normal kullanımı ile çeviri için kullanılan uyarlanmış dil arasında bile farklılıklar görülecektir.

Benjamin'e göre çeviri "yapıtın yaşamının en üst düzeydeki kanıtlarından birini oluşturur" (41). Daha öncede belirtildiği gibi yapıt en son değişimini, gelişimini, başkalaşımını çeviride bulur ki eğer farklı dönemlerde tekrar yazılmazsa –ancak bu şekilde tekrar şekillenebilir- aynı noktada kalır. Bunun yanı sıra çeviri, geleneksel yaklaşıma göre, çevirmenin kişisel görüşlerden arınmasını gerektirir. Fakat kendine özgü düşünce ve inanç sistemi olan çevirmen için bu neredeyse imkansızdır. Çünkü başarılı bir çeviri yapabilmek için çevirmenin kendini ve ruhunu metne tam anlamıyla yansıtması gerekiyorsa, düşünce ve inançlarını bu ruhtan soyutlaması mümkün değildir. Nida "çevirmenin metne kişisel damgasını vurduğunu" iddia etmektedir (105). Dolayısıyla önemli olan bu öznelğin en az seviyeye inmesidir. Çünkü çeviriyi yapan kişi olarak çevirmenin metne kendi düşünce ve görüşlerini yansıtmadığı yansımaya kapılmak tamamen hayal ürünü olacaktır. Her çevirmenin kendine has bir tarzı ve kültür birikimi olduğu için, aynı metnin, farklı çevirmenler tarafından yapılan çevirilerinin tamamen birbirine denk olması beklenemediği gibi mümkün de değildir. Reiss'e göre çevirmen, kendi bakış açısını metne yansıttığı için, gerçeklik sadece orijinal metinde mevcuttur ve bu iki şeyi açığa çıkarır. İlki, çevirmenin yorumlayıcı yeteneğinin olduğunu, ikincisi ise, çevirinin bireysel bir problem olduğu düşünülerek, çevirmenin kişiliğini içerdiği (91). Reiss'e göre bu tip faktörler göz önünde bulundurulduğunda, bir metne doğru ya da yanlış gibi kesin yargılarla yaklaşmak doğru değildir. Bunun yanı sıra, genel çeviri kriterlerinin yeterli olmadığı düşünülerek, çevirmeni orijinal formu ya da içeriği değiştirmeye iten dürtüler ayrıca araştırılmalıdır (92).

Çevirmenin kendi amacı, hedeflenen kitle, müşterinin amacı bir çeviri yaparken dikkat edilecek hususlardan bazılarıdır. Bu faktörlerin herhangi birini görmezden gelmek kaynak ve erek metnin tamamıyla denkleşmesini engelleyebilir (Reiss 89). Denkleşmeden kasıt, kaynak metnin yazarının anlatmak istediği düşüncelerin saptırılmadan, doğru bir şekilde erek metne ulaştırılmasıdır. Nesnel bir çeviri için bahsettiğimiz metin türlerinde, dilbilimsel ve dil dışı kategorilerin dikkat edilmesi dışında, bu öğelerin erek metinde değişikliğe uğrayabileceğinin de unutulmaması gerekir. Reiss'e göre bu değişikliklerin önemli bir nedeni metin türüne dikkat edilmemesidir. Metin türüne dikkat edilmemesinin önemli bir nedeni de metnin özel bir amaç için çevrilmesidir (89). Daha öncede belirttiğimiz gibi, eğer çevirmen kendi dürtüleriyle ya da müşteri ve yayıncıların istekleri doğrultusunda çeviriye yön veriyorsa, metin türüne dikkat etmeyecektir. Çünkü metni kendi amaçları doğrultusunda bir araç olarak kullanacaktır. Dolayısıyla çevirmen, nesnel çevirinin ilkelerinden bağımsızlaşacak ve erek metnin işlevi kaynak metninkinden farklı olacaktır. Böyle bir durumda Reiss'in çözümü metni kendi amaçları çerçevesinde değerlendirmektir. Başka bir deyişle eleştirmen, çevirmenin tasarlamış olduğu işlevi bulmalıdır. Bu noktaya kadar, çevrilebilirlik ve nesnellik, çeviri ve kaynak metin konusunda daha genel bir bilgi vermiş olduk.

Felsefi metin çevirisi alanında araştırmalar yapmış Berrin Aksoy'a göre tarih, felsefe, sosyoloji, psikoloji, siyaset, kamu gibi alanlardaki metinler sosyal bilimler metinleri kategorisine girmektedir ve bu tür metinler çok çeşitli ve fazla olduğundan bu tür metinler için yöntem ve ilkeler belirlemek gerekmektedir (21). Bu tür metinlere yöntem belirleyebilmek için, öncelikle çevirmenin, bir metni incelemeye başladığında, hangi metin türüne ait olduğunu bulması gerekmektedir. Çünkü metin türünü belirlemek, çeviri sürecinde karşılaşılabilecek problemleri bilmemizi ve bu problemlere uygun yöntemler belirlememizi sağlamaktadır. Bu sözler ışığında Reiss'in metin türlerini incelersek: “a) Informative (Bilgisel) b) Expressive (Anlatımcı) c) Operative (İşlevsel) d) Audio Medial (İşitsel Araçsal) olarak dörde ayrılırlar” (26). “Bilgisel metinler, ders kitapları, anlaşmalar, resmi dokümanlar, haber sunumları, bilimsel raporlar, tanıtım yazıları gibi metinleri içerir” (27). “Anlatımsal metinler, tüm yazın metinlerini içerir” (34). İşlevsel metinler de “ilanlar, reklamlar, siyasi nutuklar, propagandalar gibi metinleri içerir

ve etkilemeyi amaçlar” (39). Son olarak “işitsel araçsal metinler de, tiyatro, televizyon gibi farklı alanlardaki metinleri içerir” (42). Bu noktada bizim ilgilendiğimiz bilgisel metinlerdir. Çünkü felsefi içerikli bilimsel metinler, bilgisel metinler kategorisinde yer almaktadır. Bilgisel metinlerle, anlatımsal metinler arasındaki en büyük fark, bilgisel metinlerde içeriğin, anlatımsal metinlerde ise biçimin ön planda oluşudur. Ancak bu, bilgisel metinlerin bir biçiminin olmadığı anlamına gelmemektedir. Reiss’in de belirttiği gibi, “bu iki metin türü birbirleriyle ilişkilidir. Biçimi olmayan içerik, içeriği olmayan bir biçim yoktur. Yalnızca uygun bir biçimle, bir içerik sunulabilir” (28). Yani bu noktada, bilgisel metinlerin yalnızca içerik odaklı olduğu gibi katı bir bakış açısından soyutlanmış oluruz. Reiss’e göre eleştirmen, bilgisel metinleri eleştirirken öncelikle, bilginin tam olarak iletilip iletilmediğini inceler. İkinci olarak ta erek dilin baskın olup olmadığına bakar. Çünkü bu tip metinlerde önemli olan bilginin iletilmesi olduğu için, erek dile yakın bir dilbilimsel formda çeviri yapılmalıdır (30-31). Bu söylemden, bu tür metinlerde sözcüğü sözcüğüne yapılan bir çeviri değil de, anlamı erek dilde anlaşılır şekilde iletmeye daha uygun olan anlam odaklı çevirinin uygulanması gerektiği anlaşılmaktadır. Metinleri bilim ve sanat metinleri ve gündelik iş yaşamını ilgilendiren metinler olarak iki ana gruba ayıran ünlü Alman düşünürü Schleiermacher’in de belirttiği gibi, bilim ve sanat metinleri kişilerin özgün yorumlarıdır. Sıradan anlam kalıplarının ötesine taşarak, çoğul anlamlı, yoruma açık ve dolaylı bir şekilde anlaşılabilir yapıtlar ortaya koyar (Göktürk, *Çeviri Dillerin Dili* 19). Bu tür metinlerde yazarın çok iyi korunması gerekmektedir. Çünkü aktarılacak olan onun özgün tutumudur. Schleiermacher bu noktada iki türlü çeviri metodundan söz etmiştir. Bunlardan biri “okurun yazara götürülmesi, diğeri de yazarın okura götürülmesidir” (Göktürk, *Çeviri Dillerin Dili* 19). Bilimsel metinlerde bu durumda yazarın okura götürülmesi gerekmektedir. Çevirmenin, yazarın kullandığı tüm yaratıcılıkları, yenilikleri bilebilecek düzeyde bir yorum bilgisine sahip olması gerekmektedir. Görüldüğü üzere 1768-1834 yılları arasında yaşamış ve çeviribilim alanına büyük katkılar sağlamış; hatta çeviribilim adını ilk kez kullanmış olan Schleiermacher, yaklaşık iki yüz yıl önce bilimsel metinleri ve sanatsal metinleri aynı gruba dahil etmiş ve yorumlama yöntemini savunmuştur. Ancak şu anda bu tür metinler için düşünülenler gerçeğin çok ötesindedir. Felsefi

içerikli bilimsel metinler hem bilim, sanat ve felsefe hem de bilgi içerirler. Dolayısıyla onları tek bir alanla (bilimsel kategori) sınırlandırmak doğru değildir. Nitekim Aksoy'a göre felsefi metinleri de içerisine alan Sosyal Bilimler Metinleri çevirisi, Reiss'in metin türlerinden ilk üçünün içerisine girecektir (21). Örneğin felsefi alanda yazılmış bir metnin, öncelikle anlatması gereken bir bilgi, bu bilgiyi anlatış şekli ve okur üzerinde bırakmak istediği iz, etki vardır. Dolayısıyla bu üç alanın herhangi birisine sınırlandırma yapamayız. Tek bir alana ait olmayan bu metinler, çok fazla problemi bünyesinde barındırmaktadır. Hem yazın çevirisinin hem de teknik çevirinin tüm güçlüklerini içermektedir. Çevirmen alanının uzmanıdır ve özellikle felsefi içerikli bilimsel metin çevirileri yapan çevirmenlerin bu görüş ışığında hem yazın çevirileri yapabilecek hem de teknik çeviriler yapabilecek uzmanlıkta olmaları gerekmektedir. Bu iki ayrı uzmanlığın gerektirdikleri düşünülürse, felsefi içerikli metinleri çevirmenin zorluğu açıkça anlaşılmaktadır. Aksoy'a göre çevirmen, çeviriyi yapabilmek için, yazarı çok iyi tanımalı, bunun için de yazarın önceki eserlerini, biçimini ve yaşam öyküsünü bilmelidir (21). Bu durum, özellikle teknik çevirinin gereklerinden biridir. Çünkü yazarı, önceki eserlerini ve söylemlerini bilmek, felsefi içerikli bilimsel metinlerdeki bulanık öğeleri aydınlatmaya yardımcı olacaktır. Yine Aksoy'a göre, "metni anlamak ve duyumsamak da çok önemlidir. Metni oluşturan ritim, renk dokusu ve tasarımı çevirmen tarafından çok iyi anlaşılması olmalıdır" (22). Metni oluşturan bu öğeler yazın metinlerinin de ortak özelliğidir; fakat görüldüğü gibi felsefi içerikli bilimsel metinler de bu öğeleri barındırmaktadır. Son olarak "çevirmen metnin işlev alanını saptadıktan sonra, metindeki bilgi ve kavramların nasıl düzenlendiğini saptayabilmek için çözümlene çalışması yürütmelidir" (Aksoy 22). Çevirmen metnin işlevini belirlerken, metni yalnızca bilgi iletmeyi amaçlayan bir araç olarak değil, iletişimi hedefleyen, kendi düşünceleri ve inançları olan bir insanın elinden çıkmış ve belli bir kültür ve toplum ürünü olan yazılar olarak görmesi gerekmektedir. Görüldüğü gibi Aksoy, sosyal bilimler metinlerinin çevirisinde işlevin önemini vurgulayarak, "skopos kuramı"yla bağıntı kurmuştur (22). Bu kuramda metnin iletişimsel ortamında kendi işlevi önemlidir. Çeviride de önemli olan, bu işlevi erek metne aktarmaktır. Yani bu tür metinlerin çevirisi için önerilen sözcüğü sözcüğüne çeviri yerine, metnin özünü, yazılma amacını erek

kültüre iletme için önemli olan. Bu tür metinlerin çevirilerinde izlenmesi gereken belli yollar vardır. Aksoy'a göre bu yollar aşağıdaki gibidir:

Birinci maddede Kussmaul'den alıntılarla başlayan Aksoy, konu alanındaki eserlerin ve özgün metnin okunmasını, kavram saptaması yaparak, kaynak ve amaç dilde konuyla ilgili yazılmış eserlerin ve çevirilerin taranmasını ve bu şekilde bir terminoloji oluşturulmasını önermektedir (23). İlk adımda çevirmen, genel hatlarıyla kaynak metin hakkında bilgi edinmeli ve çevirinin iskeletini oluşturmalıdır. Çevirmen, çeviri sürecindeki işlevlerin çoğunu bu adımda gerçekleştirmektedir. Ayrıca bu adım oldukça zaman alıcıdır. Çevirmenin bunlardan birini dahi eksik yapması, hem çeviri sürecinde hem de çevrilen eserin kendisinde sıkıntılar doğuracaktır. Örneğin, konu alanını bilmeden çeviri yapmak, bu tür metinlerde mümkün değildir. Çünkü felsefi içerikli bilimsel metinlerde kullanılan dil basit bir dil değildir ve anlaşılması oldukça güçtür. Ancak o konuyla ilgili ön bilgiye sahip kişiler konuyu kapsamlı bir şekilde anlayabilirler. Diğer taraftan, bu tür metinlerde özellikle, konuyla ilgili tarama yapmak, daha önceden çevrilmiş eserleri inceleyerek, ortak terminolojiye ulaşmak çok önemlidir. Çünkü bilindiği üzere, felsefi içerikli bilimsel metinlerdeki temel sorun, kavram ve terimlerdir. İkinci maddede Aksoy, genel olarak metni eksiksiz çevirmeye yönelik tutum belirler. Bu adımda:

Çevirmen özgün metinde yazarın biçimine ve metnin biçimine eşdeğer bir amaç metin ortaya çıkarmalıdır. Sosyal Bilimler Metinlerinde yazar, bilgi vermenin yanı sıra kavramlar ve konulara kendi duygu ve düşünceleri açısından da yaklaştığından, çevirmen, yazarın ulaşmak istediği etkiyi sağlayacak çeviri yöntemleri bilgisine sahip olmalıdır. Metinde kullanılan ve karşılıkları amaç dilde eşdeğer olarak verilemeyen ya da eşdeğer sözcük bulursa bile anlam alanlarının tam olarak örtüşmediği durumlarda, özgün sözcük olduğu gibi aktarılacak ayraç içinde ya da dipnotta sözcüğün karşılığı, metin içindeki önemi ve işlevi belirtilmelidir. (23)

Bu madde, felsefi içerikli bilimsel metinler açısından oldukça ilgi çekicidir. Çünkü daha önce bu tip metinlerin, sadece bilgi iletmesi gereken metinler

olduğunu, herhangi bir biçem içermediğini birçok kuramcıda duymuştuk. Hatta bu tür metinlerde duygu içeren sözcükler olmadığını, bu tür sözcüklerin yazınsal metinlere dair olduğunu ve bu nedenle çeviri eleştirisinde yer bulamadığını hepimiz bilmekteyiz. Suat Karantay'ın belirttiği gibi: “Doğa bilimleri ve toplum bilimleri gibi alanlarda ortaya konan yapıtlar da eleştiri etkinliğine malzeme oluştururlar. Ne var ki bu alanlarda ele alınan konuların bilimsel doğruluğunun, bu konuların nasıl sergilendiğinden daha büyük önem taşıması, eleştiri etkinliğini salt sanat yapıtları çerçevesinde sınırlandırmayı büyük ölçüde kolaylaştırır” (165). Karantay bu şekilde düşünen kuramcılardan yalnızca biridir. Ancak bu maddede, bu görüşlerin tersine, bu tür metinlerin bir biçeminin olduğundan söz edilmektedir. Felsefi içerikli bilimsel metinler dahil her türlü metnin bir biçemi vardır ve yapılan çevirilerde de bu biçemin erek metne aktarılması gerekmektedir.

Diğer bir maddede Aksoy, Wallerstein'in görüşlerinden faydalanmıştır. Burada belirtilene göre, “Herhangi bir kavramın ya da terimin yerleşik karşılığı günümüzde değişmişse, günümüzde kullanılan karşılık ayrıç içinde belirtilmelidir. (25) Felsefi metinlerde bu işlemi özellikle yapmak gereklidir. Aslında kavramlar, bu tür metinlerin anahtar kelimeleridir. Kavramlar çözülsünce metinler de çözülür. Aynı kavram için günümüzde kullanılan bir eş anlamlı sözcük var ise, bu sözcüğü kullanmak okur açısından iyi olacaktır. Metnin anlaşılması ve daha iyi algılanması sağlanacaktır.

Dördüncü maddede ise yine kavramlardan söz edilmiştir. “Bir kavramın, o alanda yerleşik bir yabancı dil kullanımı varsa, ancak bu kullanım henüz amaç dilde gerçekleşmemişse, kavram yerleşik kullanımıyla aktarılacak okuyucuya dipnotta bu durum açıklanmalıdır” (25). Yani, erek dilde kavram oturmamışsa ya da gerçekleşmemişse kavram aynen aktarılır; ancak bu durum okura bir şekilde açıklanır. Bu alanla ilgili çalışma yapan her kuramcı, kavramlar konusunun önemini ayrı ayrı vurgulamıştır. Bu nedenle bu tür metinleri çeviren çevirmenlerin, kavramlar konusunda çok dikkatli olması gerekir. Zaten, çevirmenin çeviriye başlamadan önce ilk yapması gereken şey, kavramları incelemek ve bir terminoloji oluşturmaktır.

Beşinci maddede vurgulanan ise, “Wallerstein’e göre yerleşik bir karşılığı olan bir sözcük, kaynak metinde yazar tarafından yerleşik sözcükle karşılanamayacak bir anlamda kullanılmışsa, yerleşik karşılık yerine, farklı kullanımı yansıtacak bir karşılıkla çevrilmelidir” (Aksoy 25). Bu açıdan bakıldığında, kaynak dil ve erek dil dizgeleri birbirlerinden oldukça farklıdır. Bir dilde anlamlı olan bir sözcük grubu, başka bir dilde anlamlı olmayabilir. Bu tip söz gruplarının ya da cümlelerin sözcüğü sözcüğüne çevrilmesi durumunda ortaya anlamsız cümleler çıkacaktır. Dolayısıyla uyarılama yapmak, bu tip durumlarda başvurulabilecek en iyi yöntemdir.

Altıncı madde, yine Wallerstein’in görüşlerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. “Bilişsel alanın bir dilde diğerine göre farklı olduğu terimlerin çevirisinde, çevirmenin bu farklılığı dipnotta ya da ayraç içinde belirterek, okuyucuları bilgilendirmesi gerekebilir” (25). Bu tip durumlarda çevirmen, bir dilde mevcut olan; fakat diğerinde mevcut olmayan terimi erek dilde anlaşılabilir şekilde verebilir. Çünkü önemli olan erek dilde bu metnin açık halde ve tam anlamıyla çevrilmesidir. Aksoy’un verdiği örnekte olduğu gibi “president” ve “cumhurbaşkanı” terimleri kimi durumlarda birbirlerinin yerine kullanılabilirler (25).

Ne var ki, başka bir maddede sunulan öneri, “bir terimin amaç dilde ve kaynak dilde farklı bilişsel alanlarının bulunduğu durumlarda yapılacak en iyi işin, sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmak olduğudur. Örnek olarak "bourgeoisie" ve "middle-classes" sözcükleri dilimize "burjuva" ve "orta sınıf" olarak geçmiştir” (26). Bu maddede Aksoy, farklı bilişsel algı durumlarında, terimleri aynen bırakmanın daha işlevsel olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü yanlış aktarımların bu şekilde engellenebileceğini düşünür. Bunun bir nedeni de, bu tür durumlarda birbirinin yerini tam anlamıyla tutabilecek sözcüklerin olmamasıdır ve bu sözcüklerin bu durumda aynen bırakılması daha doğrudur. Tabiki buna karar verecek olan çevirmendir. Yani çevirmen uygun bir karşılık bulup, dipnotta okuru bilgilendirmeyi de seçebilir; bu terimi aynen aktarmayı da. Ancak Aksoy’a göre en iyi yol bu terimleri olduğu gibi bırakmaktır.

Son maddede belirtilene göre “çevirmen, çevirinin işlevinin ve amacının ne olacağını açık bir biçimde başlangıçta saptamalıdır. Çeviride ortaya çıkabilen sorunların çözümüne yönelik çabalar, çeviri metnin işlevi ve amacı doğrultusunda ele alınacaktır” (Aksoy 26). Diğer metinlerde olduğu gibi, bu tür metinlerin yazılmasında da bir amaç güdülmüştür ve çevirmenin görevi, bu amacı bulup yukarıda verilen basamakları da takip ederek erek dile çevirmektir. Unutulmaması gereken nokta, bu amacın yalnızca bilgi iletmekten ibaret olmayıp, bu bilginin nasıl iletiildiğinin saptanmasının da gerektiğidir. Diğer bir deyişle, yazar, okuru düşündürmek mi, bilgiyi direk sunmak mı ya da verilen bilgi doğrultusunda başka konulara dikkat çekmek mi istiyor, gibi çok çeşitli amaçlar bulunabilir. Aslında bu son maddede Aksoy “skopos kuramının” önemini, metnin bu doğrultuda çevrilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Anlatılanlardan sonra diyebiliriz ki felsefi içerikli bilimsel metinler, doğası gereği çevrilemeyen alanlardan biri değildir. Hatta sunulan öneriler, basamaklar takip edildiğinde ortaya başarılı çeviriler çıkması mümkündür. Nitekim İngiltere’de oldukça başarılı çeviriler mevcuttur. Ancak çeviri süreci ışığında, felsefenin doğası itibarıyla çevirmen tabiki zorluklarla karşılaşacaktır. Çevirmen bu zorlukları, sistemli ve planlı çalışma sayesinde aşacaktır. Açık olan bir şey var ki, bu tür metinlerde ki en büyük sorun kavramlardır. Dolayısıyla çevirmene özellikle bu alanda yönlendirmeler yapılmıştır. Yine özellikle değindiğimiz diğer bir nokta da, bu tip çeviriler yapan kişilerin konuya hakim olmalarıdır. Yani çevirmenin aynı zamanda iyi bir felsefeci olması gerekmektedir. Konuya tam olarak hakim olamayan çevirmen, çeviriyi de tam olarak yapamayacaktır. Dolayısıyla amaç bilgiyi paylaşmak, iletişimi sağlamak ise, yayınevleri tarafından uygun çevirmenlerin seçilmesi gerekmektedir. Felsefi metinler çevrilebilir, hatta bu çeviriler son derece başarılı da olabilir; ama bu şimdi izlenen yöntemlerle değil, yukarıda değindiğimiz yöntemlerle mümkündür.

3. FELSEFİ METİNLERİN ÇEVİRİSİNDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

3.1. Metin Algısındaki Temel Sorunlar

Bir metni çok iyi algılayabilmek için, kavramların çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Kavramlar anlamın sınırlarını çizerken, aslında felsefenin de sınırlarını çizmektedir. Bu açıdan bakıldığında, felsefi içerikli bilimsel metinlerdeki temel algı sorunlarından biri ve en önemlisi kavramlardır. Felsefenin ve felsefi içerikli bilimsel metinlerin zorluğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Dolayısıyla algı, felsefi içerikli bilimsel metinlerdeki en büyük problemlerden biridir. Algı sorunu felsefenin kendi içerisinde biraz daha farklı olarak, felsefi özne ve felsefi nesne arasındaki boşluktan oluşan algı (layamama) sorunları şeklinde incelenmiştir. Ancak bu çalışmada incelediğimiz, felsefi içerikli bilimsel metinlerin çevirisini yaparken oluşan, diğer bir deyişle, çevrilecek metni okurken karşılaşılan algı sorunlarıdır. Genel olarak diyebiliriz ki, oluşan sorunların çoğu, kullanılan kavramların anlaşılmasından ve bulanık anlamlı cümlelerden kaynaklanır. Bu noktada yine felsefenin kendi doğasını ve sorunlarını açıklayarak, konuyla bağlantı kurmakta yarar vardır. Bu görüş ışığında, Nihat Keklik'e göre felsefeyi zorlaştıran dört tane ana motif vardır. Bunlar:

- a) Felsefe problemlerinin ihtiva ettiği güçlükler
- b) Soyut kavramların doğurduğu güçlükler
- c) Teknik terimler kullanmaktan ve bilgiçlik taslamaktan doğan güçlükler
- d) Uydurma terimlerin neden olduğu güçlükler. (56)

Bu motifler ayrı ayrı incelendiğinde, birinci motif haricindeki diğer motiflerin, felsefi içerikli bilimsel metinlerin temel sorunlarından olduğu görülmektedir. Birinci motif ise tamamen felsefeye ait bir sorundur. Çünkü felsefi öğeler barındıran bilimsel metinlerde felsefe problemleri değil, bilimsel alandaki konular, bu öğelerle yoğrularak incelenmektedir. Tüm problemler ise diğer motiflerde kendini göstermektedir. Keklik'in de dediği gibi en büyük güçlükler

ikinci motif olan soyut kavramlardan doğmaktadır (57). Bir metinde soyut kavramlar arttıkça, yazının anlaşılması güçleşir. Çünkü soyut kavramların bireylerin zihninde uyandırdığı imgeler farklıdır. Özellikle felsefi içerikli bilimsel metinlerde bu durum bir adım öteye gider ve bu soyut kavramlar ardı ardına kullanıldığında, farklı anlamlar yüklenildiğinde o metni anlamak iki kat daha da zorlaşır. Üçüncü motifte Keklik “bazılarının bilgiçlik amaçlı Avrupai-teknik terimler kullandıklarını ve bu yüzden anlamsız cümleler ürettiklerini” iddia etmektedir (59). Bu motifte, gereksiz kullanılan terimlerin, metinlerde anlamlandırma güçlüklerine neden olabileceğine değinilmiştir. Bu nedenle gereksiz teknik terim kullanımına ihtiyaç yoktur. Çünkü bu tür metinleri çevirebilmek için, uygun bir terminoloji hazırlamak gerekmektedir. Metinde kullanılan terimler, çevirmeni ne kadar zorlarsa, çeviri de o kadar sorunlu olabilmektedir. Dolayısıyla yazarın bu konuda, özellikle dikkatli olması gerekmektedir. Son motifte ise Keklik uydurma terimlerden bahsetmektedir ve özellikle alanının uzmanı olmayan kişilerin, birçok yeni terim icat ettiklerini belirtmektedir (60). Örneğin “cevher” kelimesi yerine “töz”, “araz” kelimesi yerine “ilinek” ya da “mahiyet” yerine “öz” kelimesini kullanmak metni zorlaştırmaktadır. Bu kelimeler tamamen felsefeye ait terimlerdir; ancak felsefi içerikli bilimsel metinlerde de benzer sorunlar görülmektedir. Çünkü oluşturulan ortak bir terminoloji mevcut olmadığı gibi, bu terimlerin kullanımı da tamamen yazarın özgür iradesi altındadır. Bu noktada çevirmenlerin de rolü büyüktür. Çünkü bu terimleri kazandıranlar arasında çevirmenler de mevcuttur. Kelimesi kelimesine çeviri yapmak amaçlı, birçok terim dilimizde mevcut bulunanlardan farklı olarak Avrupa dillerini taklitsel çerçevede ya da tamamen öz Türkçeyle çevrilmektedir. Bu çeviri yöntemleri, metni daha da zor hale getirmektedir. Yerleşmiş terimler yerine rast gele terimler kullanmak ya da terimleri değiştirmek metni anlamından tamamen uzaklaştırmakla birlikte, bu durum hem çevirmeni hem de okuru sıkıntıya sokmaktadır. Turgut’un da dediği gibi “X’in bilgisine sahip olabilmek için, X kavramına sahip olmamız gerekmektedir. X’in kavramına sahip olmadıktan sonra ne X’i ne de X’le ilgili diğer kavramları bulabiliriz” (108). Yani, yazarın kavramlarına karşılık kullandığı terimleri algılayamayıp, bu terimler yerine, uydurma, yabancı terimler kullanırsak, yazarın kavram dünyasına ulaşamayıp, anlama eşiğinin altında kalırız ve okurları

da bu eşiğin altında bırakırız. Ayrıca, bir metni anlayabilmek için, kavramların yanı sıra, bu kavramların oluşturduğu diğer yan anlamları da bilmek gerekmektedir. Bazen yazarın dili o kadar ağırlaşır ki, bunun gerçek nedeni anlam katmanlarından yararlanarak metni aktarmaya çalışmasındandır. Bu bakımdan gerçekten zor bir uğraş olduğunu düşündüğümüz felsefi içerikli bilimsel metinlerin bu yanı, bu tür metinleri çeviren çevirmeni de bir hayli zorlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, çevirmenin öncelikle uğraşı anlam olmalıdır. Metnin içeriğini tam olarak anlamalı ve erek kültüre o şekilde aktarmalıdır. Nitekim bu tür metinlerde anlamın iletilmesi metnin esas işlevidir. Anlam, Sündüz Öztürk Kasar'a göre "sözcüklerin aktardığı, dil ötesi, dış dünyaya ilişkin tüm bilgiler, söylenmeden sezdirilen iletiler, söylemin açık açık ortaya koymadığı, ancak örtük bir biçimde içerdiği her şeydir" (120). Anlamı yakalamak için tüm bu öğeleri çözümlenmek gerekir. Bir metinde hem açık hem de anlaşılması gereken bir örtük anlam vardır. Açık anlam sözcüklerle ortaya konan anlam iken, örtük anlam ise sözcüklerin ötesindeki anlamdır. Yazarın göndermeleri, imalarıdır. İşte çevirmenin bu noktada örtük anlamı anlaması ve aktarması gerekir. Felsefi içerikli bilimsel metinler de tam bu noktada ilgilenilmesi gereken bir alandır. Çünkü bu tür metinlerde, sözcüklerin ötesindeki anlamdan daha uzak bir anlam olabilmektedir. Bu da çevirmenin işini iyice zorlaştırmaktadır. Yani çevirmen, önce anlamı sorgulayıp daha sonra bu tür metinleri çevirmelidir. Bu konuyla ilgili çalışmalar yapmış Fatma Akerson Erkman'ın da dediği gibi "çevirinin en temel amacı anlamı en doğru şekilde erek kültüre iletmektir" (176). Anlam konusunu dile getirirken Erkman, en çok önem gösterilen konunun, kelimelerin çok anlamlılığı olduğunu belirtmiştir (176). Dilbilgisi eksikliğinden dolayı, birçok metnin çevrilmiş ama dilimize kazandırılmamış olduğunu, üstelik bu kitap ya da metinlerin zaten çevirisi mevcut diye ikinci kez çevrilmediğini ve bu şekilde çevrilmiş çok sayıda metin olduğunu iddia eden Erkman, diğer taraftan edebi eserlere artık bu konuda özen gösterildiğini ancak bilimsel metinlere bu özenin hala gösterilmediğini iddia eder. Bunun nedenini bilimsel metinlerin karmaşık olması diye ifade edenleri eleştirip, gerçek nedenin dilbilgisi eksikliğinden kaynaklandığını belirtir (179). Aslında bu tür metinlerle daha az ilgilenilmesinin nedeni, çevirisinin karmaşık olduğunun düşünülmesi değil, tersine basit olduğunun, sözcüğü sözcüğüne

çevirinin yeterli olacağına düşünülmesindedir. Ancak bu çevirilerin eksiksiz olamayışının nedeninin, dilbilimsel eksikliklere bağlanması, bilimsel metinlerin diğer türlerinde uygun olup, felsefi öğeler barındıran bilimsel metinlerde uygun değildir. Çünkü felsefi metinler, bilimsel metin söylemlerinden farklı sunar, sunmak istediklerini. Her yazarın kendine özgü bir tarzı ve üslubu vardır. Dolayısıyla, felsefi içerikli bilimsel metinlerin çevirisindeki eksiklikleri, salt dilbilimsel eksikliklere bağlamak pek doğru olmayacaktır. Üslup, aslında felsefi içerikli bilimsel metinlerin de sorunudur. Çünkü yazarların kimileri yazılarında açık ve net iken kimileri daha karmaşık ve anlaşılması güç yazılar yazmaktadır. Kimisini anlamak açıklayıcı bir dil gerektirirken, kimisini bir kez okumada rahatça anlayabilirsiniz. Bunun sonucu olarak, her metne farklı bir yaklaşımla ve yöntemle yaklaşmalıyız diyebiliriz. Yine bu bağlamda, metnin yazarının tüm özelliklerini bilerek çeviriye başlamalıyız. Anlaşılabilirlikle ilgili başka bir soruna değinen Erkman, dilbilgisel açıdan doğru olmasına rağmen anlaşılamayan cümlelerden bahsetmiştir (180). Aslında bu cümleyle Erkman yukarıda iddia ettiği “dilbilgisel eksiklik” düşüncesini reddetmiş olmaktadır. Çünkü dilbilgisi tek başına yeterli olmayıp, kaynak ve erek dillerdeki farklılıklar, anlaşılması zor kavramlar ve bunun gibi birçok faktör çeviri etkinliğinin içerisinde yer almaktadır. Bu noktada ilginç olan nokta ise, Erkman’ın bu durumla bilimsel metinleri bağdaştırmasıdır. Erkman’a göre, “özellikle bilimsel metin çevirileri, dilbilgisel açıdan belki de doğru olduğu halde, anlaşılabilirlik eşiğinin altında kalan cümlelerle doludur” (180). Yani Erkman aslında, bu tür metinlerin içerisindeki algı sorununu kabul etmiş olmaktadır. Örneğin bu tip bir durumda, yani algısal açıdan karışık, uzun cümlelerle karşılaşıldığında, bilgisel metin aynen aktarılmaktadır. Ancak bu metin yazıldığı dil dizgesinde anlamlı ve anlaşılabilir iken, erek dilde karmakarışık sonuçlar doğurabilmektedir. El dokunulmayan, yorum yapılmayan bu metinler, aslında bu durumda esas işlevi olan “anlamı aktarmak” eyleminde oldukça başarısız olmaktadır. Dolayısıyla bu tür metinleri edebi metinlerden kesin çizgilerle ayırmak doğru olmayacaktır. Peki, böyle bir cümle ile karşılaşıldığında ne yapılması gerekir? Çevirmen konuya vakıf olan, en yetkili kişidir ve yöntemi seçecek kişi odur. Ancak böyle bir cümle ile karşılaşıldığında öncelikle kaynak dildeki anlatıma gidilmelidir. Kaynak dilde uzun olmasına rağmen çok kolay anlaşılabilir bir cümle,

erek dilde birçok faktörün etkisiyle, sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde anlaşılamiyorsa, o cümleyi bölmek gerekmektedir. Ancak bu şekilde çeviri gerçek amacına hizmet eder. Ya da aynı metin kaynak dilde de zor anlaşılan bir doğaya sahipse, metni basitleştirerek, bölerek anlatmak o metnin özüne ihanet olacaktır. Yani bakıldığında, tek yöntemli, gayet basit bir etkinlik olarak görülen bu tür metinlerin çevirisi, aslında edebi metinlerden daha yorucudur. Çevirmen bilgiyi aktarmanın ötesinde, yazarın üslubunu da tam olarak aktarmalıdır. Aynı zamanda, bir çevirmenin anlamı yakalayabilmesi için o konuda yetkin olması gerekir. Örneğin felsefi içerikli bilimsel metin çevirisi yapan bir çevirmenin felsefeyle alakalı bir bilgi birikimi olması şarttır. Yoksa anlatılanı anlaması, doğal olarak erek dile aktarması imkansızlaşır. Bu konuda uzman çevirmenlerden biri olan Ahmet Cemal bir söyleşisinde, felsefe-bilim ağırlıklı yapıtların çevrilmesinde, çevirmenin kavram ve terimlere birincil ağırlık vermesi gerektiğini ve örneğin felsefe-estetik konu alanında çeviri yapması gereken bir çevirmenin, yeterli bilgi donanımına sahip olmasını; yani bu tür metinlerde çeviri tamamen bağımsız olamayacağı için, çevirmenin aynı zamanda bir uzman olması gerektiğini vurgulamıştır (368-369).

Bu tür metinlerin çevirisi ile uğraşan çevirmende bulunması gerekli özellikler şöyledir:

- 1) Kaynak metni oluşturan dilsel ve dildışı öğeleri eksiksiz kavramasını sağlayacak bir dil yetisi,
- 2) Amaç dilde eşdeğer bir metin kurabilmek için gerekli amaç dil bilgisi,
- 3) Kaynak metnin ait olduğu konu alanı hakkında bilgi sahibi olmak,
- 4) Amaç dilde kaynak metin alanında yapılmış çeviriler ve telif eserler hakkında bilgi sahibi olmak,
- 5) Çeviri sürecinde yararlanabileceği donanımlara ulaşabilirlik (sözlük, ansiklopedi, alan bilgisi ile ilgili yayınlar, şahıslar ve kurumlar, bilgisayar, bilgi ağı vs.). (Aksoy 23)

Görüldüğü gibi bu tür metinlerin çevirisinde, çevirmenin kaynak dilin dilsel ve dildışı öğelerini çok iyi bilmesinin ötesinde, erek dilin inceliklerini ve yazılı metinle ilgili erek dilde yazılmış olan önceki metinleri, erek dilin dilbilgisini, konu alanını da bilmesi gerekmektedir. Düşünüldüğü gibi, çevirmen sözcüğü sözcüğüne, dilbilgisel bir çeviri yapmamaktadır. Özellikle, yazın çevirilerinde olmayan terim bilgisi, çevirmeni oldukça zorlamaktadır. Çevirmen, kullanacağı terimin, diğer çeviri kitaplarında ortak bir çevirisi için bir araştırma yapmalı ve aynı terim için yazarın diğer eserlerini de incelemelidir. Yine de bir sonuca varamazsa, uygun görülen belli yöntemlerden birini kullanmalıdır. Aksoy'a göre bu tür metinler kavramlardan oluştuğu için (ki bu kavram o metin içerisinde açık ve kabul görür de olabilir; ya da kapalı ve tartışılıp karşı çıkılan da olabilir) bu tür metinleri doğru çevirebilmek için, çevirmenin kavram geçerliği ve kabul edilebilirliği ile ilgili bilgi sahibi olması gerekmektedir (23). Yine uzman bir çevirmen olan Sema Rifat'a göre bu tür metinlerin çevirisinde, özel bir çalışma yapılmalıdır. Çeviri yapmanın dışında teknik terimlere hakim olmak gerekmektedir. Ayrıca bu tür metinlerin ikinci dilden aktarılması gereken durumlar da olduğunu belirten Rifat, bu durumlarda, metni diğer dillerdeki çevirilerle karşılaştırmak gerektiğini, örneğin Roland Barthes çevirileri yaparken, onun diğer eserlerini okuduğunu belirtmektedir. Bu tür metinleri çevirmek için yalnızca sözcüklerden faydalanmanın gereksiz bir uğraş olduğunu düşünen Rifat, Barthes'in metinlerinde, sözcüklerin birden çok anlamlarını aynı anda kullandığını ve bu sözcüklere karşıt anlamlar yükleyebildiğini de belirtmektedir (379). Ayrıca Rifat bu çevirileri yaparken, bazı sözcüklerin, anlamları özel kitaplıklarda bulunabilecek kadar, özel kullanımlarıyla karşılaştığını da eklemektedir (380). Aslında, bu tür metinleri çevirirken, çevirmen ne gibi sorunlarla karşılaşacağını önceden kestiremez. Genel sorunlar olarak kabul görülen, terminoloji ve kullanılan dilin ağırlığının ötesinde, Rifat'ın Barthes çevirilerinde yaşadığı gibi çok özel problemlerle de karşılaşabilir. Dolayısıyla çevirmen metinde algı sorunları yaşamamak için, çeviri eylemine başlamadan önce hazırlıklarını çok iyi yapmalı ve kullanacağı kaynaklar tam olmalıdır. Ancak bu sayede anlamlı çeviriler ortaya çıkacaktır.

3.2. Felsefi Metinlerde Dil Sorunu

Bingöl'e göre insanların iletişimde başarıya ulaşmaları sağlamak, yanlış anlamaları önlemek için dil, tek-biçimli ve tek-anlamlı kelime ve yapılardan oluşmalıdır (23). Dolayısıyla iletişimdeki başarısızlığı kelimelerin ve cümlelerin anlamlarının belirsizliğine bağlayabiliriz. Felsefi içerikli bilimsel metinlerde de bu sorun yoğun biçimde yaşanmaktadır. Çoğunlukla bu tür metinler, anlaşılması güç, iki anlamlı hatta bazen hiç anlaşılabilen cümlelerden oluşmaktadır. Elbette tüm metinler için bunu söylemek doğru değildir; ancak bizim ilgilendiğimiz zaten sorunlu metinlerdir. Pragmatik (çok anlamlılık) adı verilen dilin bu yönü felsefi içerikli bilimsel metinlerde çoğunlukla karmaşaya yol açmaktadır. Bu sorunu çözebilmek içinde neyi düşünüyorsak, açık ve uygun dil kullanarak yazmamız gerekmektedir. Wittgenstein'e göre "anlamın bulanık ifade edilmesi göstergelerin yeterince tanımlanmamış olması, böylelikle işaret etme yollarının belirlenmemesindedir" (Çakmak 142). Bu tür dil sorunlarının yaşanmaması için açık seçik bir kullanım gereklidir. Bu da Wittgenstein'e göre "kullanılan gösterge dilinde, aynı göstergelerin farklı simgelerde ve iki ayrı yolla işaret eden göstergelerin de aynı simgede kullanılmasıyla mümkündür" (Çakmak 143). Wittgenstein'e göre simge "bir nesnenin işaret edebilme biçiminin açık seçik olarak tanımlanmasıdır" (Çakmak 142). Kelimelerin açık seçik kullanımının haricinde, anlamı açık hale getirmenin ikinci olanağı da "simgelerin anlamı ifade edebilecek biçimde mantıksal sözdizim kuralları içinde düzenlenmesidir... Bu mantıksal sözdizim kuralları, anlamın nasıl ifade edilip edilemeyeceğini gösterir" (Çakmak 143). Örneğin, bir ifadede neye işaret ettiği belli olmayan kelimeler varsa, o ifade anlam dışıdır, ya da anlamsızdır ve bu ifadelerin kullanılmaması gerekir. Ancak Wittgenstein'e göre, özellikle felsefede bu tip önermelere sıkça rastlanılmaktadır (Çakmak 144). Daha önemlisi, felsefeden bu tip cümleleri ayıklamak mümkün değildir. Çünkü felsefenin özü sorgulama ve karmaşadan oluşmaktadır. Felsefeyi tamamen tek anlamlı cümlelerden oluşturmak demek, felsefenin özüne ihanet etmek demektir. Dolayısıyla, bu tip dil sorunları, felsefi metinlerin bir parçası olarak kalacaktır. Dil ve felsefe ilişkisine değişik bir açıdan yaklaşan Hüseyin Batuhan "dil kullanımının yol açtığı yanlışların çarpık

düşüncelerimizde doğrudan doğruya bir yeri olduğunu savunmuştur” (*Dilin Tuzakları I* 83). Yani konuya değişik bir açıdan bakan Batuhan’a göre dilin düşünceyi etkileyebileceği düşünülmüş; fakat düşüncenin dili etkileyebileceği birkaç İngiliz filozof hariç, düşünülmemiştir. Dil, insanoğlunun yaşama savaşında geliştirdiği aletlerden biri, hem de en güçlüsü ve en önemlisidir. Çünkü insan dil sayesinde kendisini, istek ve düşüncelerini ifade eder. Dil sayesinde, bilim ve uygarlığa ulaşır. Bu bağlamda dilin çok çeşitli görevleri vardır. İşte Batuhan’a göre en büyük tehlike, bu çok çeşitli görevleri ayırt edememekten doğar (*Dilin Tuzakları I* 84). İnsanları yanılgıya düşüren bazı tuzaklar vardır. Batuhan dilin bu tuzaklarını iki ana gruba ayırır. Bunlardan birisi “anlamla ilgili salt dilsel tuzaklar” ikincisi ise “gerçek veya nesnelere üzerindeki bilgi veya inançlarımızla ilgili ontolojik tuzaklardır” (*Dilin Tuzakları I* 84). Bu iki gruptan inceleyeceğimiz, birinci gruptaki tuzaktır. Çünkü inançlarımız, felsefi içerikli bilimsel metinlerde yer bulamamaktadır. Ancak birinci öbek de alt gruplara ayrılmaktadır. Bunlar: “1) Pragmatik tuzaklar, 2) Sentaktik tuzaklar, 3) Semantik tuzaklardır” (Batuhan, *Dilin Tuzakları I* 84). “Dili kullananla, kullandığı sembol arasındaki bağıntıyı inceleyen bölüme pragmatik; sembolle sembolün gösterdiği nesne arasındaki bağı inceleyen bölüme semantik; sembollerin bir araya geliş biçim ve kurallarını inceleyen bölüme sentaks denir” (*Dilin Tuzakları I* 84). Sırayla bu tuzakları inceleyelim:

3.2.1. Pragmatik Tuzaklar

Başta değindiğimiz gibi, dilin çeşitli görevlerini birbirine karıştırmaktan doğan yanılgılar, tuzaklar pragmatik tuzaklardır. Pragmatik tuzaklarda Batuhan’ın esas ilgilendiği herhangi bir sözcüğü bildirsel anlamında kullanıyormuş gibi görünüp, aslında duygusal anlamdan faydalanmaya kalkışmaktır (*Dilin Tuzakları I* 86). Diğer bir deyişle dili karşı tarafa yönlendirici bir biçimde sunmaktır. Peki, bu noktada kullanılan dil, düşünceleri nasıl etkilemektedir. Şöyle ki, milletlerin değer verdiği dokunulmaz ve reddedilmez olan bazı sözcükler vardır. Yazar bu sözcükleri kullandığında karşı taraf geri çeviremez ve doğal olarak kullanılan dil, düşünceleri yanlış yönlendirmiş olur. Dilin retorik kullanımı da buna iyi bir örnektir. Bu konunun felsefi içerikli bilimsel metinlerle olan ilişkisi de, bu tür metinlerde de bu tip kelimelere, hatta esas anlamından çok daha farklı bir anlam yüklenmiş

olabilecek kelimelere rastlanılabilmektedir. Bu tip kelimelerde, çevirmeni sıkıntıya sokmaktadır. Dolayısıyla çevirmenin metni çok iyi çözümlemesi gerekmektedir. Bunun da ötesine gidersek, her sözcüğün içerisinde barındırdığı belli bir duygusal yük vardır diyebiliriz. Bu duygusal anlamları kişiler istediği yönde kullanabilirler. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak kullanılan bu duygusal anlamlar da, dilin tuzaklarına düşüp onları farklı bir şekilde yorumlamamıza sebep olur. İşte bu noktada Batuhan “şiir dili hariç, tüm dil kullanımlarını duygusal unsurlardan temizlemek şarttır” der (*Dilin Tuzakları I* 89). Yalnız, felsefe dilinde de şiir dilinde olduğu gibi anlam katmanları olduğuna daha öncede değinmiştik. Dolayısıyla kelimelerin nerede, ne amaçlı kullanıldığını sezme zor olacaktır. Bundan dolayı çevirmenin çok dikkatli olması gerekmektedir.

3.2.2. Sentaktik Tuzaklar

Bu tuzaklar, söz dizimi yüzünden düşülen tuzaklardır. Batuhan bu grubu da kendi içinde üçe ayırmıştır. Bunlardan ilki “çeşitli kipleri birbirine karıştırmaktan kaynaklanan yanılgılardır” (*Dilin Tuzakları I* 91). Söz dizimi açısından baktığımızda, gramerin, dili belli kalıplara soktuğunu, belli bir biçim oluşturduğunu görürüz. Ancak dil, bilindiği üzere, gramerden ibaret değildir. Grameri tamamen bildiğinizde bile dile hakim değilsinizdir. Bu nedenle, dilin kesin kurallara bağlı bir yapısının olmadığını iddia edebiliriz. Örneğin bir misafire “tatlınızı yemediniz!” derken, “tabağınızı alayım mı?”, ya da “lütfen yiyin!” anlamlarını iletmeye çalışırız. Bu tip durumlarda konuşma dilinde ne anlatılmak istendiğini anlamak oldukça kolaydır. Bağlamdan, jest-mimiklerden ya da konuşmacıya tekrar ettirerek, başka şekilde anlatmasını isteyerek anlamı tamamlayabiliriz. Ancak yazı dilinde durum değişmektedir. Metinle okur baş başadır ve çevirmenin cümlelerinden başka okura yardımcı olabilecek hiçbir şey yoktur. Felsefi içerikli bilimsel metinler gibi ağır dile sahip metinlerde, kelimelerin duygu yükünü ve içeriğini anlamak iki kat daha zorlaşmaktadır.

Sentaktik tuzakların ikincisi “çeşitli dil seviyelerini karıştırmaktan doğan yanılgılardır” (*Dilin Tuzakları I* 92). Çok eski zamanlardan itibaren dilde paradokslar (çelişkiler) mevcuttur. Örneğin “dünyaya kör gözlerle bakmaya

başladı” cümlesindeki kör kelimesi, gerçek anlamıyla kullanılmamış, kişinin çevresindekilerle ilgilenmemeye başladığı içeriğini yansıtmıştır. Bu tip cümlelerde dil, bazı sentaks ve mantık kurallarına aykırı bir biçimde kullanılmıştır. Batuhan’a göre “bu paradokslar çeşitli dil seviyelerini birbirine karıştırmaktan meydana gelmektedir” (*Dilin Tuzakları I* 93). Bu cümleyi açıklarsak, Batuhan bir üst dilden söz etmiştir. Bu üst dil, dil dışı nesnelere dile getirmek için kullanılan dil değil, bir üst seviyedeki dildir” (*Dilin Tuzakları I* 93). Yani “bu ev müstakildir” dediğimizde, dünyada karşılığı olan, olgusal dille niteleyebileceğimiz bir şeyden bahsettiğimiz için alt dil kullanmış oluyoruz. Ancak “müstakil” kelimesi yedi harflidir dediğimizde aslında fiziksel anlamda hiçbir şeye gönderme yapılmıyor. Sadece beynimizdeki imgeler devreye giriyor ve bu kelimenin anlamını hatırlatıyor. Dolayısıyla bu tip bir cümle “üst dil”e ait olmuş oluyor. Bu şartlar altında felsefi içerikli bilimsel metinlerin dilinin tamamen üst dile ait olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu dil tamamen soyut kavramlardan oluşmuştur. Bu durumda Batuhan’a göre alt seviyeden bir dile doğru-yanlış diyebiliriz; ancak üst seviyeden bir dile doğru-yanlış yüklemesi yapamayız (*Dilin Tuzakları I* 93). Özetle, sentaktik formda, kelimelerin neye işaret ettiği belli değilse, paradoksların oluşması çok normaldir.

Üçüncü alt grup ise “sözcüklerin mantıksal tiplerini ayırt edememekten kaynaklanan yanılmalarıdır” (Batuhan, *Dilin Tuzakları I* 93). Bir cümlenin anlamlı olabilmesi için sentaktik yapıya uygun olması gerekmektedir. Ancak sentaktik uygunluk tek başına yeterli değildir. Bunun yanı sıra, mantık sentaksına da ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin “kalem bir insandır” cümlesi, sentaktik açıdan doğru; fakat mantıksal sentaks açısından yanlıştır. Buna rağmen Batuhan özellikle felsefede bazen neredeyse anlamsız laflara rastlandığını hatta bu metinlerin anlamlarını açıklamak için doktoralar yazıldığını söylemektedir (*Dilin Tuzakları I* 94). Kısaca, bir cümlenin anlamlı olabilmesi için “sentaks” yani söz diziminin anlamlı olması gerekir. Ancak sentaksın uygunluğu her zaman cümlenin uygunluğu anlamına gelmez. Örneğin söz dizimi açısından doğru ancak mantıklı olmayan cümleler vardır. İşte bu tür cümleler Batuhan’ın da dediği gibi en çok felsefi metinlerde dolayısıyla felsefi içerikli bilimsel metinlerde de olabilmektedir (*Dilin Tuzakları I* 94). İşte çevirmen bu tip bir metinle karşılaştığında çok dikkatli olmalıdır. Diğer yandan Batuhan böyle saçma cümlelerle çok fazla karşılaşmayacağından da söz

etmiştir (*Dilin Tuzakları I* 94). Ancak bilindiği üzere felsefi içerikli bilimsel metinlerde sözcükler kendi anlamlarının dışına çıkabilmekte, yazarın elinde şekillenebilmektedir. Bu nedenle çevirmen, kelimeleri seçerken özenli davranmalı ve konunun özünü çok iyi kavramalıdır. Çünkü çevirmen, yazarın cümlelerini aynen aktardığında ortaya amaç dışı, anlamsız cümleler çıkabilir. Bu tür metinleri anlaşılır hale getirmenin bazı teknikleri vardır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

- a) Felsefenin kolaylaştırılması için iyi anlamış olmak
- b) İfadelerin kolaylaştırılması için açıklamalar yapmak
- c) İfadelerin kolaylaştırılması için misaller vermek
- d) İfadelerin kolaylaştırılması için metaforlardan yararlanmak
(Keklik 69)

Birinci ilkeyi felsefi içerikli bilimsel metinlere uyarlıysak: bu tür metinler yeterince güç olduğu için, bir yazarın ana amacının iyi anlaşılmasını gerektirmektedir. Bir yazarın kendisini ya da meseleyi iyi anlatabilmesi için öncelikle kendisinin konuya hakim olması gerekmektedir. Çevirmene de ikincil yazar dendiğini anımsarsak, böyle metinleri çevirecek kişilerin de o konuya hakim olmaları gerekmektedir. Keklik'e göre felsefi metinlerde genellikle okurlara anlamsız gelebilecek cümleler bulunmaktadır. İyi anlaşılmasını için bu tür cümlelerden de kaçınmak gerekir (70).

İkinci ilkede anlatılmak istenen, yazarların zor üsluplarını hafifletmek için açıklama yapma tekniğini kullanabilmeleridir. Yani anlaşılması zor bir cümleyi farklı şekillerde, farklı misallerle ve metaforlarla açıklayabilirler. Burada bizim sorgulamamız gereken çevirmenin görevidir. Eğer yazar metni anlaşılır bir şekilde yazmamışsa, "ikincil yazar olarak çevirmenin bunu değiştirmeye hakkı var mıdır?" sorusu bizim çıkış noktamızdır. Eğer metnin ya da yazarın amacı anlaşılacaksa, çevirmenin amacı da metinleri erek kültüre yayıp, anlaşılmasını sağlamaksa, metnin özünü koruyarak felsefi metinlerin ilkelerine, oluş sebeplerine saygı duyarak üslubu biraz daha anlaşılır hale getirmenin hiçbir zararı olmayacaktır. Böylelikle her iki tarafta, çevirmenin bu rolüyle, anlaşılmasını amacına ulaşmış

olacaktır. Çevirmen bunu yaparken, öncelikle metinleri iyi anlamalı, cümleleri birkaç defa okuyup özlerine inmeli ve bu şekilde aktarmalıdır. Çünkü kolaylaştırma çabalarıyla metni eksiltmek uygun değildir. Ancak bu saydıklarımızın hiçbiri, bu metinleri çevirirken kullanılması uygun görülen sözcüğü sözcüğüne çeviri metoduna uygun düşmeyecektir. Felsefi içerikli bilimsel metinlerin, bilimsel içerikli olduğunu, dolayısıyla bu metotla çevrilmesi gerektiğini düşünenler, felsefenin doğasını bu metinlerden uzak tutmuştur.

3.2.3. Semantik Tuzaklar

Semantik tuzaklar, dili kullananla, kullandığı sembol arasındaki ilişkiyi inceleyen bölüme denir. Dili oluşturan semboller, dilin kendisiyle bağıntılı değildir. Yani sembollerin beynimizdeki imgesi ve bu imgelerin dildeki göstergeleri arasında direk bir ilişki yoktur. Özellikle soyut kavramlarda durum açıkça ortadadır. Batuhan'a göre günlük dilde kullandığımız sözcüklerin gerçek ya da tam anlamı diye bir şeyden söz etmek mümkün değildir (*Dilin Tuzakları II* 28). Tam bir kavram bilgisine sahip olamayacağımıza inanan Batuhan semantik hataların sözcüklerin ortak kullanımlarına uyulmamasından ortaya çıktığını iddia eder (*Dilin Tuzakları II* 28). Dolayısıyla, öyle bir yanlış anlamadan uzak durmak için, öncelikle sözcüklerin anlamlarının bilinmesi gerekmektedir. Sözcüklerin anlamlarını bilebilmek için de sözcüklerin ortak kullanımlarının olması şarttır. Ancak kavramlar da toplumdan topluma farklılık gösterdiği için, sözcüklerin tam anlamlarını bilmek neredeyse imkansızdır. İşte bu noktada semantik tuzaklar vardır. A ile B'nin kavram ve imgeleri birbirinden farklıysa, yani birinin erdemli bulunduğu bir şeyi öteki erdemli bulmuyorsa yanlış anlamalar muhakkak olacaktır. Batuhan'a göre bir sözcük dış dünyada karşılığını bulduğunda anlamlı olabilmektedir (*Dilin Tuzakları II* 31). Yani, semantik tuzaklara asıl neden olanlar, dış dünyada karşılığını bulamayan sözcüklerdir.

Batuhan semantik aldanmayı sırasıyla şu üç aldanmayla birbirinden ayırır:

- a) Her sözcüğün bir nesnenin adı olduğu kuruntusu
- b) Her sözcüğün tek ve belirli bir anlamı olabileceği kuruntusu
- c) Bu anlamın bir tek yöntemle ortaya çıkartılabileceği kuruntusu.
(*Dilin Tuzakları II* 32)

Ancak bilindiği üzere sözcüklerin tek anlamının olması gibi bir istek her zaman olmakla birlikte, bu dilde mümkün değildir. Özetle dilde semantik tuzaklar vardır ve var olmaya devam edecektir. Bu tuzaklar, tamamen soyut kavramlardan oluşmuş olan felsefi içerikli bilimsel metinlerde daha yoğun olarak görülür. Dolayısıyla özellikle çevirmenin bu tuzaklara dikkat etmesi gerekmektedir.

3.3. Felsefi Metinlerin Çevirisindeki Kavram Sorunu

Kavramın tanımını yapan Çotuksöken'e göre kavram, "istendiğinde yazılan ya da sözlü dil aracılığıyla başkalarına da iletilme olanağını taşıyan düşüncelerden başka, henüz dile geçirilmemiş ama dilde iletilebilme olanağını da içeren bir yapıdır" (100). Biz kavramlar yoluyla varolanı adlandırır onu nesneleştiririz; varolanın anlamını sınırlar, ona zihnimizde belli bir çerçeve çizeriz. Aslında kavramların dış dünyayla doğrudan doğruya bir bağlantısı yoktur ve kavramlar insanlar arasındaki ilişkilerin doğal sonucudur. Kavramların yoğun olarak kullanıldığı metinlerde, metni oluşturan sözcükler kendi öz anlamlarının dışına taşarak aynı zamanda çok daha keskin ve çok daha geniş bir anlam yüklenerek anlaşılır hale gelmektedir. Bu noktada, çeviride önemli olan metindeki iletinin sunumudur. Ancak bu sunum özellikle içerisinde terim içeren metinlerde daha da zorlaşmaktadır. Çünkü Türkiye'de "Ulusal Terim Birliği Kurulu" oluşturulmadığı için terimleri karşılama, erek dile iletmede sorunlar yaşanmaktadır. Bazen aynı terime farklı karşılıklar, hatta yanlış eşleşmeler de bulunabilmektedir. Barda'ya göre "bazı terimlerin Türkçede karşılığı olmadığı için "ödünçleme" birim olarak kullanılmakta, çıkış dilindeki haliyle bırakılmakta ya da varış diline deforme

edilerek geçmektedir” (122). Görüldüğü gibi, kavramlar çeviride oldukça büyük bir problem teşkil etmektedir.

Bu konuda araştırma yapmış olan Anamur, metinleri “yazınsal ve yazındışı” olmak üzere ikiye ayırmakta ve bu ayrım da “düzanlamsal ve yananlamsal” diye iki ayrı ulama temel oluşturmaktadır (*Yazındışı Betik* 115). Anamur’a göre “çevirideki gerçek anlatım boyutunun belirlenmesi gereklidir” (*Yazındışı Betik* 115). Bu boyutta ise anlam, biçem ve biçim vardır. “Düzanlamsal düzeyde, terimce ve anlatım uzamı vardır. Birinci uzamda, yazındışında her zaman amaç, bilgi aktarımı olduğu için terimcenin çok iyi bilinmesi gerekmektedir” (Anamur, *Yazındışı Betik* 116). İkinci ulamda da, anlatımın yapılacak olan topluluğa göre uyarlanması gerekmektedir (Anamur, *Yazındışı Betik* 116). Örneğin felsefi içerikli bilimsel metin çevirilerini, felsefeyi bilen insanların anlayabileceği şekilde, fazla basitleştirmeden, aynı zamanda fazla anlamsızlaştırmadan yapmak gerekir. Anamur’a göre Türkiye’de uzmanlık gerektiren (felsefe gibi) alanların terimceleri, modern çağın hızıyla birlikte ya çıkış dilinde kalmakta ya da Türkçeye aynı terimler, olduğu şekliyle uyarlanmaktadır. Bu da yazındışı uzmanlık alanlarında bir karmaşaya yol açmaktadır (*Yazındışı Betik* 117). Son yıllarda, bu alanda atılımlar olmakla birlikte bu atılımlar yetersiz kalmaktadır. Örneğin:

Galatasaray Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Başkanlığının desteğiyle 1930’lu yıllardan başlayarak günümüze kadar yayınlanmış 127 adet çeviri kitap üniversite kütüphanesine girmiş ve çeviri felsefe metinler ile asılları elektronik ortamda arşivlenmiş, bu metinlerde geçen kavramlar bilgisayar programlamasıyla ayıklanarak bir tarama sözlüğü ortaya çıkarılmıştır. (Atıcı 175)

Kenan Gürsoy ve Tarık Necati Ilgıcioğlu’na göre Galatasaray Üniversitesinin yaptığı tarama sözlüğü, bilgisayar destekli olduğu için terimler arasında tefrik yapamaz. Tarama sözlüğü terimlerin yer aldığı cümlelerin dökümünü yapar. Böyle bir atılım yalnızca Galatasaray Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Başkanlığının desteğiyle yapılmıştır. Bu sayede en azından diğer dillerde ifadelerini bulmuş kavram ve terimleri kendi dilimizde ifade etmeyi ve üzerlerine konuşmayı, bu metinlerin dil adına ne durumda olduklarını görmemizi

bir nebze olsun sağlamıştır (231). Gürsoy ve Ilgıcioğlu'na göre esas mesele, felsefi metinleri kendi dilimize düzgün uyarlayabilmektir (232). Bu da basit bir çeviri olayı olarak görülmemelidir. Diğer bir deyişle, diğer dillerde yapılan çevirilerin sağladığı etkiyi, bizde kendi çevirilerimizde verebilmeliyiz. Yoksa çeviri gerçek amacından sapmış olur. Gürsoy ve Ilgıcioğlu'na göre diğer bir önemli nokta da bu metinlerde geçen terimlerin kökenine inilmesidir (232). Bu eylemin sebebi, bazen terimlerin kendi anlamları dışında anlamlar yüklenerek kullanılması ve böyle bir durumda kelimenin kökünün gövdesiyle ilgili bilgi verebilmesidir. Yani, yeni oluşturulmuş veya anlaşılması güç bir kavramla karşılaşıldığında, kelimenin köküne inilerek çözümleme yapılabilir.

Terim ve kavram birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Her terim, zihindeki bir kavrama işaret eder. Yani uyarıcılar bir terimi hatırlattığında, aynı anda o terim zihindeki kavrama sinyal gönderir ve eş değerli olarak onu da harekete geçirmiş olur. Bingöl'e göre "kavram ile varlık arasında ve kavram ile dilsel ifade arasında doğrudan bir ilişki varken, dilsel ifade ve varlık arasında dolaylı bir ilişki vardır" (23). Diğer bir deyişle, varlık doğrudan kavramı harekete geçirir. Aynı şekilde, herhangi bir dilsel ifade de beyinde karşılığı olan kavramı doğrudan harekete geçirir. Ancak, dil, varlığı ya da varlık, dili dolaylı olarak harekete geçirebilir. Çünkü bu ikisi arasında direk bir ilişki yoktur. Terim ile kavram, bir kağıdın iki yüzeyi gibidir. Terim, kavram ve obje arasındaki ilişki hiçbir zaman değişmeyecektir. Ancak dilsel ifade ve varlık arasındaki ilişki toplumdan topluma farklılık gösterecektir. Dolayısıyla, dilin toplumlar tarafından üretilen bir olgu olduğunu savunabiliriz. Bingöl'e göre, iletişimde yanlış anlaşmalara yol açmadan anlaşmayı sağlayacak yetkin bir dilin tüm kelimelerinin tek anlamlı olması gerekir (23). Ancak bu günümüz dillerine uzak bir düşüncedir. Çünkü bu dillerdeki kelimelerin çoğu çok anlamlıdır ve çoğunun anlamları bulanıktır. Dolayısıyla, pragmatik adı verilen bu çok anlamlılık, diller için büyük bir zorluk teşkil eder. Bu, özellikle felsefi dilde sıkça karşılaşılan bir sorundur. Çünkü bu dil zaten yetkin kişilerin anlayacağı derecede zor ve karmaşıktır. Çok anlamlılık ve anlam belirsizliği de buna dahil olunca felsefi metinleri anlamak büsbütün zorlaşacaktır. Bingöl'e göre bu noktada felsefenin işlevi, kavramların yerine geçecek terimlerin hangi durumda söylenmeleri gerektiğini cevaplamak ve aynı zamanda dilde var

olan seslerin hiçbir anlamı olmadığını düşünerek, dili, temsil edilen fikirlere bağlayarak adeta yeni bir dil kurmaktır (24). Yani, şeffaf anlamlara sahip yeni terimler oluşturmaktır. Bu terimler oluşturulurken de çift anlamlılığa ve anlamın belirsiz olmamasına dikkat edilmelidir. İki anlamlı kelimeler için, bir anlamına bir terim, öteki anlamına başka bir terim bulunmalıdır.

Felsefi içerikli bilimsel metinler, içeriklerini kavramsal düzeyde sunar. Ancak, bu kavramların arasında bir tutarlılık olmak zorundadır. Kavramlar bu tür metinlerde ve dilde çok önemlidir. Çünkü bir dili anlayabilmek için o dilin kavramlarını bilmek gerekmektedir. Bunun yanı sıra “kavramsallaşma” terimi dinamik ve değişkendir. Belli dönemlerde kabul edilen fikirler kabul görmediğinde, yeni bir kavramsallaşma süreci başlar. Çevirmenin de üzerine düşen görev, dönemi ve yazara ait kavramları çok iyi bilmektir. Daha önce de görüşlerinden yararlandığımız Aksoy’a göre “çevirmen metnin kendine ve alanına özgü terimleriyle baş edebilme bilgi ve donanımına sahip olmalı, gerektiği yerde çevirme, olduğu gibi aktarma, yerleşmiş (ölçünlü) karşılığı kullanma gibi yöntemler arasında doğru seçim yapmasını sağlayacak bir titizlikle çalışmalıdır” (22). Çevirmen bu alanla baş edebilmek için felsefi terimleri değil, o metnin yazarının oluşturduğu terimceyi çok iyi bilmelidir. Çünkü her yazar, terimlere farklı anlamlar yükleyebilir. Hatta şimdi felsefi içerikli bilimsel metinler yazan yazarlar keyfiyet ve batı dillerinin etkisiyle kendi terimlerini üretmektedir. Haliyle çevirmen de o metnin yazarını oldukça iyi tanımalı ve daha önceki eserlerini incelemiş olmalıdır. Yani titiz bir ön çalışma safhası geçirmelidir. Çevirmen bu gerçekleri yok sayarsa, büyük bir yanılgıya düşebilir. Bu da yanlış ya da eksik çeviriler oluşturacaktır. Anlatılanlardan sonra, felsefi içerikli bilimsel metinler için kullanılan ortak bir terimcenin mevcut olmadığını söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra elbette belli kavramlarda uzlaşmıştır. Ancak çeviriler arttıkça, çevirmenlerin kullandığı terimler de artmıştır. Bu durum, bu tür çevirilerde kavram karmaşasına neden olmuştur. Çünkü daha öncede belirttiğimiz gibi, bu alanda bir keyfiyet oluşmuştur. Tüm bu sorunların ortadan kalkması için felsefi içerikli bilimsel metin çevirilerinin konunun uzmanı olan kişiler tarafından hatta mümkünse özgün metni bilen kişilerce yapılmış olması gerekir. Bunun da ötesinde çeviriler yapıldıktan sonra birkaç kişi

tarafından gözden geçirilip, konunun uzmanlarına okutulmalıdır. Ancak bu sayede güvenilir ve aydınlatıcı çeviriler elde edebiliriz.

4. FELSEFE VE SÖYLEM

4. 1. Felsefi Metin Çevirilerinde Söylem Farklılığı

Felsefi söylem, biçimsel açıdan asla tek bir formda değildir. Çotuksöken'e göre felsefe konu edindiğine insan açısından bakar ve bunu çok çeşitli şekillerde dile getirir. Bunlar mantıksal çözümleme, deneme ve betimleyici gibi yöntemlerle olabilir (17-18). Yani felsefe insanla ilgili, insanı ilgilendiren her türlü bilgiyi kendine konu edinebilir ve bunu birden çok yöntemle dile getirebilir. Kısaca, felsefe varolanı birden çok yöntemle dile getirebilir. Felsefede yapılan çözümlenelerde, giderek dilin önemi artmıştır. Bu düşünceye göre felsefecilerin esas ilgilendikleri şey dildir. Felsefe, “bir şeyi, o şey yapan şeyin ne olduğunu, neliğini anlam boyutunda ortaya koyar, onları anlamlı yapar; olup bitenin can damarını yakalamaya çalışır; bu öyle bir can damarıdır ki, o olmadan o şey de artık olamaz” (Çotuksöken 20). Ancak bu şeyin şey olma süreci de yalnızca dil aracılığıyla açıklanabilir. Bu düşünceye göre, anlam direk olarak nesnede şekillenebileceği gibi, dilde de şekillenebilir. Uygur'a göre felsefe salt olarak dili elbette araştırmaz. Felsefe sadece dilin anlamında derinleşmeyi başlatır (Çotuksöken 21). Felsefenin değişik söylemleri vardır. Kimi düz yazı biçiminde, kimi şiir, kimi karşılıklı konuşma, kimi roman, kimi de deneme şeklindedir. Ancak en sık rastladığımız, deneme türünde olandır. Çotuksöken'e göre “felsefi söylemi diğer söylemlerden (din, sanat ve bilimin söyleminden) ayıran, genellikle, varolanın neliğini belirlemesiyle birlikte, varolanlar arasındaki ilişkileri incelemesidir” (90). Kısaca felsefi söylem, dış dünyada var olan, düşünme ve dil arasındaki ilişkileri inceler. Felsefe dilinin “doğal mı yoksa yapay bir dille mi” yapılacağı sorusu en başından beri tartışılan bir konudur. Ancak “felsefe, herhangi bir doğal dilin bireysel kullanımında, özgül, öznel bir söylemle kendini var eder” (Çotuksöken 91). Aynı zamanda felsefi terimlerin çok anlamlı olduğunu vurgulayan Çotuksöken, bu terimlerin her bir yazarın kullanımında farklı anlamlar taşıyabileceğini belirtmiştir (91). Tabiki felsefenin bu özelliği, çeviri açısından büyük bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenledir ki çevirmen hem felsefeyi çok iyi bilmeli hem de çevirdiği yazarı çok iyi tanımalıdır. Bunun yanı sıra metni yazan kişinin de kullandığı kavramlar

konusunda tutarlı olması gerekmektedir. Görüldüğü gibi bilimsel diye kenara itilen bu alan, içerisinde sadece bilimin söylemlerini barındırmamaktadır. İddia ettiğimiz, felsefi içerikli bilimsel metinlerin yalnızca bilimsel öğelerden oluşmadığıdır. Bu durumda felsefi metinleri çok keskin çizgilerle ayırıp, gruplandırıp (bilimsel söylem olarak) çeviri eleştirisinin dışına itmek doğru değildir.

Bu tür çevirileri yaparken, çevirmen çok dikkatli olmalıdır. Çünkü çok düşük seviyedeki, basit yazıları okuduğumuzda bile kendi içsel mekanizmamızı devreye sokarak yorum yaparız. Kaldı ki bu tür metinler yüksek bir algı düzeyi ve uzmanlık gerektirir. Reiss'e göre "anlamlandırma süreci, ana olarak okurun metinden çıkarmış olduğu düşüncelerle ilgilidir ve her çevirmen ilk olarak çeviri için malzeme olacak metnin okurudur" (106). Böyle bir durumda etik ilkelerine bağlı, işini ciddiye alan ve sorumluluklarını bilen bir çevirmen, yazarın görüşlerini ön yargısız anlatıp, kendi bakış açısına uydurmaya çalışmayacaktır. Fakat Reiss'e göre ne kadar objektif olunursa olunsun, bir yorumlama sürecine girilecektir. Bu durumda da en iyi çözüm çevirmenin kendisini orijinal metnin yazarı gibi hissetmesidir (107). Bunun da anlamı her çevirinin bir yorumlama olduğu ve öznel kısıtlamalardan kaçılmayacağıdır. Kişisel karakter, dillerin kolaylığı, zorluğu, eğitim seviyesi yorumlama gücünü etkileyebilecek öznel kısıtlamalardır. Reiss'in de dediği gibi, çeviride, orijinal eserin tüm değerlerinin korunamadığı kabul edilen bir gerçektir. Çevirmenler aynı şekilde yorum yapsalar bile, seçtiği kelime ve yapılar aynı olmayacaktır (107). Çevirmenlerin tercihleri, dil dışı öğeler diye adlandırdığımız çevirmenin karakteri, eğitim seviyesi gibi unsurlar tarafından o kadar çok etkilenir ki yaptığı çeviriler tamamen birbirinden farklı da olabilir. Ne kadar nesnel olsalar da seçimleri öznel olacaktır. Yorumlama gücünün farklılaşması, farklı metin türlerinde farklı şekilde hissedilir. Felsefi içerikli bilimsel metinlerde yorum gücüne çok fazla izin verilmemiştir. Ancak bu tür, yapısı gereği buna çok uygun bir dildir. Bu bağlamda önemli olan, çevirmenin teker teker seçtiği kelimelere değil, bir bütün olarak çeviriye yüklediği anlamdır. Demek istediğimiz, kelimeleri tamamen görmezden gelip, başka bir söylem yaratmak değil, yazarın kullandığı anahtar kelimeleri ve bunlara yüklediği anlamları kaçırmadan, metni anlaşılır kılacak şekilde aktarmaktır. Çünkü bu tür metinlerin esas uğraşının kavramlar ve terimler olduğuna daha önce değinmiştik.

Çeviri yaparken de en çok uğraş gerektiren yine bu konulardır. Sözcüklerin kaypak olduğunu ve anlamlarının her zaman değişebileceğini iddia eden Batuhan sözcüğün kendisinin değil, ortak kullanımlarının değiştiğini söylemektedir (*Dilin Tuzakları II* 46). Yani toplum, dönem ve insan değiştikçe bu yapıya uygun olarak ortak kullanımlarda değişmektedir. Örneğin, ahlak gibi soyut bir sözcüğün anlamının değişmesi çok olasıdır. Çünkü toplumların bakış açısı her zaman birbirinden farklı olmuştur ve toplumlar değiştikçe bakış açıları da değişmiştir. Felsefi içerikli bilimsel metinlerin de soyut kavramlardan ve terimlerden oluştuğunu düşünürsek bu kelimelerin anlamlarının zamanla değişebileceğini varsaymak yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan, Batuhan'a göre "sözcükler herhangi bir ideanın ya da kavramın karşılığı değildir" (*Dilin Tuzakları II* 47). Bir sözcük bir nesneyi ya da özü adlandırmak için kullanılır. Sonra aynı sözcük, ona benzeyen başka nesnelere adlandırmak için de kullanılır. Ancak bu değişim çok yavaş olmaktadır. Hatta bazen sözcükler en baştaki anlamından tamamen zıt bir anlama bile bürünebilir. Örneğin "yavuz" sözcüğünün ilk kullanımında pozitif bir anlamı varken, daha sonra negatif bir anlam yüklendiğini hepimiz biliriz. Batuhan'ın verdiği "demokrasi" örneğini inceleyelim: "Demokrasi ilk olarak 2500 yıl önce Yunanistan'da belli bir idare biçimini göstermek amaçlı kurulmuştur. Bu sözcüğün zaman içerisinde pek çok farklı tanımı yapılmıştır" (*Dilin Tuzakları II* 48). Bu durumda, yalnızca sözcüğün anlamlarını bilmek yeterli değildir. Metnin yazılmış olduğu döneme göre de incelenmesi gerekir. Bununla birlikte, felsefi söylemlerin kolay anlaşılabilmesi için, çeviri metinlerde sorun yaşamamak için, terimlerin anlamlarının değişmemesi için bir terimler sözlüğünün bulunması gerekmektedir; ancak çoğu toplumda bu sözlük bulunmamaktadır. Bu sözlüğün eksikliği de, özellikle çevrilen yapıtların eksikliğinde kendini hissettirmektedir. Sözü edilen durum, anlamda kargaşaya ve anlam karışıklığına neden olmaktadır. Bu çok anlamlılık, normal metinlerde bağlamla çözülebilecek bir sorun iken, felsefi içerikli bilimsel metinlerde daha farklı bir noktadadır. Çünkü bu tür metinlerde sözcükler bireyselleşmektedir. Bireyselleşmekten kasıt, sözcüklerin farklı anlamlar üstlenebilmesidir. Dolayısıyla bir sözcüğün esas anlamını bulmak, felsefi içerikli bilimsel metinlerde zorlu bir iştir. Çevirmenin, çevirdiği yazarı ve üslubunu iyi tanıması gerekmektedir. Batuhan'a göre sözcüklerdeki bu çok anlamlılığın tanımı

sözcüklerin içerisinde hem doğru hem de yanlış önermeleri barındırmasından geçmektedir (*Dilin Tuzakları II* 37). Bu cümleyi açacak olursak “bazı adamlar, adam değildir” cümlesinde ilk kullanılan “adam” kelimesi negatif bir anlam içerirken, ikinci kez kullanılan “adam” kelimesi pozitif bir anlam içermektedir. Ya da “insana insan gibi davran, insan gibi insan ol” cümlelerinde de kelimeler aynı ancak zihinde oluşturdukları kavramlar farklıdır. Daha öncede belirttiğimiz gibi bu tür çok anlamlılıkları bağlamdan çıkarmak zor değildir. Ancak felsefi içerikli bilimsel metinler bu denli basit cümlelerden oluşturulmadığı için, durum sanıldığı kadar basit değildir. Batuhan’a göre belirsizlik semantik bir tuzaktır. Bu belirsizlik daha önce söylenilenin aksine, “sözcüklerin içindeki önermelerin ne doğru ne de yanlış olmasından kaynaklanır” (*Dilin Tuzakları II* 37). Kişi duyduğu cümle karşısında ne doğru ne de yanlış önermesini yapamıyorsa, o cümlede anlamı belirsiz olan sözcükler var demektir. Batuhan “felsefecilerde dahil insanların büyük çoğunluğunun belirsizlik olgusunun ya tamamen farkında olmadıklarına ya da kendilerinin sözcükleri doğru ve yerinde kullanmasını bildiklerine, başkalarının ise bu güçten yoksun olduklarına inandıklarının” vurgular (*Dilin Tuzakları II* 39). Dolayısıyla, özellikle felsefi içerikli bilimsel metinlerdeki anlam kargaşası belirsizlikten doğmaktadır.

4.2. Uygulama Örneği

Bu bölüme kadar değindiğimiz, felsefi öğeler barındıran metinlerin çevirisi, karşılaşılan güçlükler, çeviri sorunları, felsefenin güç doğası gibi konulardan sonra, bu alanda çeviriler yapmış olan ve fikirlerinden de faydalandığımız Ahmet Cemal’in çevirisini üstlendiği, herkes tarafından bilinen, felsefi anlatımıyla zorluğu kabul görmüş Walter Benjamin’e ait “The Task of the Translator” isimli, içerik açısından bir o kadar dolu olan metin, uygulama aşamasında incelenecektir. Fakat bu metne yönelmemizin asıl sebebi, özünde zaten zor olan bu denemenin çevirisinde kullanılan yapılar, anlatım bozuklukları, sözcüğü sözcüğüne yapılan çevirinin sonucu olarak, çoğu zaman anlamsızlaşmış cümleler ve Türkçenin kendi özüne yabancı anlatımın, metni daha da karmaşık hale getirmesi; ayrıca bu çevirinin Ahmet Cemal gibi uzman bir çevirmenin elinden çıkmasının cezbedici etkisidir.

Böyle bir çalışma için öncelikle, kuramcılarının ve çeviribilimde önde gelen isimlerin makale ve kitaplarını tarayıp, internette kapsamlı bir araştırma yaptıktan sonra, bilimsel çeviri ve eleştirisiyle ilgili bilgi ve kaynakların çok az olduğunu söyleyebiliriz. Görüldüğü kadarıyla bu alan yazın eleştirisinin gerisinde kalmıştı. Çünkü yazın yapıtlarının çevirisinin eleştirilerinin kapsamlı olarak ele alındığı kaynaklarda, bilimsel metinlere değinilmemişti bile. Bu durumda bilimsel metinlerin bir dokunulmazlığı mı vardı? Ya da sözcükler yan anlamlar barındırmadıkları, biçem ve form açısından tekdüze yazılar oldukları için mi önemsenmiyorlardı? Bu konuya değinmiş olan Reiss'e göre "çeviri problemi hakkındaki teorik düşünceler, iki ana grup olan pragmatik ve edebi çeviriler üzerine olmuştur. Fakat pragmatik çevirilerin bir şekilde problemsiz ve detaylı incelemeye gerek duyulmayan bir alan olduğu düşünülerek, daha sonra tek bir alana ağırlık verilmiştir" (17). Bu alan elbette ki edebi çevirilerdir ve bu eserlerin çevirisi için çok fazla kuram geliştirilmiş, tartışılmış ve üzerine konuşulmuştur. Yine Reiss'in belirttiği gibi genel kanı "dil, pragmatik metinlerde bir iletişim aracı iken, edebi metinlerde yaratıcılığın aracı" olmasıdır (18). Fakat Reiss'e göre bu ayırım da yanlıştır. Çünkü her türün kendi içinde problemler vardır. Yani bir alanı problemsiz diye tamamen görmezden gelmek doğru değildir. Bununla birlikte, genel anlamda bu tür metinlerin sorun çıkarmadıkları açıktır. Fakat çeviribilim gibi yeni gelişmekte olan ve hala birçok soruya çözüm bulamayan bir alanda, istisnaları görmezden gelmek bu bilime büyük bir darbe değil midir? (Bahsettiğimiz nesnel, belli kriterleri olan bir eleştiri yöntemidir). Edmond Cary'nin "Çeviri Nasıl Yapılmalı" adlı kitabında hemen hemen tüm türlerin çevirisi hakkında bilgi verip, bilimsel metinlerin çevirisine ve sorunlarına değinmemesi bile buna apaçık bir örnektir. Eğer genel olarak çeviri metin ikincil, orijinalin gerisinde olan ve aslına her durumda ihanet eden bir yansımaysa(!), bilimsel metinlerin bu çevirilerden farkı nedir? Anlamda çekicilik, sadece yazın yapıtlarında mı aranmalıdır? Bilimsel, felsefi çevirilerinde amacı ereğe ulaşmak, kendini kabul ettirmek, erek toplumu kendine çekmek değil midir?

Tüm bu sorular çerçevesinde, Ahmet Cemal'in yaptığı Benjamin çevirisine ait bir çeviri eleştirisinin yapılması amaçlanmıştır. Ancak, tam bu noktada ortaya çıkan diğer bir sorun, Ahmet Cemal'in bu denemeyi birincil kaynaktan yani

Almancadan çevirmesidir. Bu detayda sorunu başka bir alana taşımış ve kaynak metin dili bilinmeden, ikinci dil üzerinden eserin eleştirilip eleştirilemeyeceği sorusu ortaya çıkmıştır. Elbette bu sorun rahatlıkla, Almanca bilen bir eğitmen ya da uzmanla aşılabilirdi. Ancak Atıcı'ya göre pek çok felsefi metin çevirileri, kaynak metin dillerinden değil, ikinci dilden yapılmıştır (177). Bu nedenle, eleştirinin de ikinci dilden yapılması ve bu alanda farklı bir çalışma yürütülmesi uygun bulundu. Böylece bu çalışmada, bu denemenin Harry Zohn tarafından İngilizceye yapılan diğer bir çevirisi incelenmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında belli sorular ortaya çıkmaktadır. Yani, eğer kaynak metnin dili bilinmiyorsa, gerçekten eserin bir dokunulmazlığı olabilir mi? Ya da sadece çeviri metinlerin karşılaştırmaları yapılarak belli sonuçlara ulaşılamaz mı? Metinlerin ritmi, tasarısı, dokusundan anlaşılabilir mi çevirinin niteliği? İkinci dilden yapılan çevirinin, özgün yapıttan yapılan oranla iki kat daha fazla hata içereceğini söyleyen kuramcılara göre, ikinci dil üzerinden yapılan eleştirilerde mi sorunlar içerir? Turgay Kurultay'ın makalesinde belirttiği gibi Cemal'in kendisi ikinci dilden çevirilere tamamen karşı çıkmış ve Ender Ateşman'ı ciddi şekilde eleştirmiştir. Ateşman ise böyle bir çevirinin sakıncalarını kabul etmiş; ancak bu tür çevirileri tümten reddetmenin doğru olmadığını söylemiştir (1). Tabiki çeviri eleştirisi yaparken kaynak metinden, detaylı bilgi sağlaması açısından yararlanmak gerekmektedir. Zaten böyle bir incelemeden kapsamlı bir bilgi edinilebileceğini de iddia etmemekteyiz. Amacımız, genel olarak böyle bir incelemenin, metnin erek-kaynak odaklılık özelliği, kültür öğelerini barındırıp barındırmadığı, dilin kullanımı ve metnin amacı gibi çeviri eleştirisinin genel ölçütlerini belirlemeyi sağlayıp sağlayamayacağıdır. Görüldüğü gibi bu bölüme kadar sorulan sorularla bile, aslında bu alanda çözülmesi gereken birçok sorunun olduğunu söyleyebiliriz. İşte bu bölümde, sorguladığımız bu iki sorunsala (felsefi içerikli bilimsel metinlerin eleştirisi ve kaynak metin olmadan karşılaştırmalı eleştiriyle elde edilebilecek sonuçlar) Benjamin'in denemesinin Cemal ve Zohn tarafından yapılan çevirileri karşılaştırılarak değinilecektir.

Jean Rene Ladmiral'in de belirttiği gibi ara sıra okunan ve son derece güç olduğu için ender anlaşılan "çevirmenin görevi" düzeyi yüksek bir metindir (220). Özetle "çevirmenin görevi" hem kaynak metin olmadan varacağımız sonuçları, hem

de felsefi içerikli bilimsel bir metnin içerebileceği problemleri ortaya çıkarmaktadır. Eleştiri düzeyine geçmeden önce kaynak metin ve erek metin yazarları hakkında genel bir bilgi verelim:

Öncelikle kaynak metin yazarı olan Benjamin Alman felsefeci, denemecisi ve sanat eleştirmenidir (1892-1940). Berlin’de bağımsız yazar ve çevirmen olarak çalışmış, Bern Üniversitesinde felsefe doktorasını vermiştir. Baudelaire’den ve Proust’tan Almancaya çeviriler yapmış, 1933’te Paris’e göç etmiştir. 1940’ta yaşamına son vermiştir. Burada eleştirisini yapacağımız “Die aufgabe des Übersetzers” (Çevirmenin Görevi 1923) başlıklı yazısını Baudelaire’den Almancaya aktardığı Tableaux parisiens’in önsözü olarak kaleme almıştır. Bu metnin Almancadan Türkçeye çevirisini yapan Cemal ise çevirmen, yazar ve şairdir. Eskişehir Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Sinema-Televizyon Bölümü mezunu öğretim görevlisidir. Daha önce İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Almanca Bölümünde özellikle çeviri dersleri vermiş ve Yazko Çeviri dergisini yönetmiştir. Almancadan yaptığı çevirilerle tanınmıştır. Almancadan İngilizceye çeviri yapan Zohn ise 21 Kasım 1923’te Massachusetts’te doğmuş ve 3 Haziran 2001’de aynı yerde ölmüştür.

Bu iki çevirmenin yaptığı çeviriler, bu bölümde ayrıntılarıyla incelenecek ve karşılaştırılacaktır. Yukarıda da belirttiğimiz yazın yapıtları için önerilen eleştiri örnekleri bu alanda bize yol gösterecek ve bu örneklerin analiziyle elde edilen uygun bölümler, bilimsel metin incelemesinde uygulanacaktır. Öncelikle yazın yapıtının incelenmesi için “düzanlamsal söylem düzeyi, yananlamsal söylem düzeyi, biçimsel düzey, uygulama düzeyi ve etkileme düzeyi” olmak üzere beş düzeyli bir çeviri eleştirisi öneren Anamur’un sunduğu örnekten “düzanlamsal söylem düzeyi, uygulama düzeyi ve etkileme düzeyi” olmak üzere üç alan alınacak (*Özgün bir Yazınsal* 6). Bunlara ek olarak, metnin erek kültürdeki işlevselliğini araştırmak ve ortaya koymak üzere “işlevsel düzey” bu üç alana eklenecektir.

4.2.1. İnceleme

a) Düzanlamsal Düzey

Anamur'a göre “bu düzey, bilgi aktarma amaçlı olarak kurulan ve her bir anlam biriminin, konuya bağlı olarak bir tek bilgisel ileti içerdiği iletişim türündeki durumdur” (*Özgün bir Yazınsal* 6). Doğal olarak bu bölümde çıkış metni ile varış metni arasındaki eşdeğerlik incelenir. İşte bu noktada, varış metninin kaynak metinle olan ilişkisi, silme, ekleme ve yapılan diğer tüm değiştirmeler hayatidir. İncelediğimiz bu iki çeviri metnin cümleleri teker teker karşılaştırdığımızda, her iki metinde de yani hem Cemal'in hem de Zohn'un çevirisinde benzer, hatta çoğu zaman eş değer cümleler olduğunu söyleyebiliriz. Yapılan karşılaştırmalı çözümlemede, problemlili cümlelerin dışında genelde çevirilerin aynı düzlemde yapıldığını; ancak bazı uzun cümlelerin Türkçeye bölünerek çevrildiğini (ya da tam tersi) söyleyebiliriz. Söz konusu problemlili cümleler aşağıda ayrıntılarıyla incelenecektir. Ancak bu detaylı incelemeden önce, yapılan bölme ve eklemelere birer örnek verelim:

Yet any translation which intends to perform a transmitting function cannot transmit anything but information- hence, something inessential. (Zohn 15)

Bu durumda iletmeyi amaçlayan bir çeviri de, bildirme eyleminin kendisinden başkaca bir şeyi iletmiş olmaz. Başka deyişle, önem taşımayan, özden olmayan bir şeydir ilettiği. (Cemal 33)

Bu iki çeviri karşılaştırıldığında Türkçe çeviriye, İngilizce çeviriden fazla olarak, bu iletilen bilginin “özden olmadığı” eklenmiştir. Ya da tam tersi, bu bölüm diğer metinde silinmiştir. Fakat yine de bu silinen yada eklenen bölümün, metni farklı bir noktaya taşıdığını söyleyebiliriz. Çünkü verilen bilginin “gereksiz, önemsiz olması” ve “özden olmaması” kavramlarının birbirinden farklı ve ilintisiz olduklarını, dolayısıyla, bu iki çeviri arasında açık bir farklılık olduğunu söyleyebiliriz. Bu örneğin verililiş nedeni, bu iki tümce arasındaki anlam farkının

büyük olmasıdır. Çünkü önem taşımamak ve özden olmamak farklı kavramlar olmakla birlikte, bu sözcük grubu çevirinin birinde görünmemektedir.

Diğer bir cümlede görülen değişiklik ise şöyledir:

But do we not generally regard as the essential substance of a literary work what it contains in addition to information- as even a poor translator will admit- the unfathomable, the mysterious, the “poetic”, something that a translator can reproduce only if he is also a poet? (Zohn 15)

Bir yazın yapıtında bildirimin dışında var olan şeye gelince -ki asıl önem taşıyanın bu olduğu, kötü çevirmenlerce de yadsınmamaktadır, genellikle kavranması olanaksız, gizemli, “yazınsal” diye nitelendirilen bu değil midir? Çevirmenin yansıtabilmesi ancak kendisinin de yazabilmesi koşuluna bağlı sayılmaz mı? (Cemal 33)

Görüldüğü gibi bu iki cümle arasındaki, biçim yönündeki fark çok açıktır. Türkçe cümlede, iki ayrı soruyla ifade edilen tümce, İngilizcede tek bir cümle ile yazılmıştır. İki çeviri karşılaştırıldığında, İngilizce çevirinin Türkçeye göre daha düzgün ve açık olduğunu görebiliriz. Çünkü Türkçe çeviride, iki cümle arasında bir kopukluk vardır ve ikinci cümle, birinci cümleyi tamamlamamaktadır. Ancak diğer çeviride böyle bir sorun yoktur. Çünkü, “information” kelimesinden sonra bir açıklama cümlesi (something that a....) gelmiştir. Dolayısıyla anlam tamamen netleşmiştir. Ayrıca İngilizce çeviride, birinci cümlede, yazınsal olarak tanımlanan şey, bilginin yanı sıra, gerekli bir yapı olarak görülmüştür. Yani çeviriden o şekilde anlaşılmaktadır. Ancak Türkçe çeviride, yazınsal kısım ve içerdiği öğeler, bilginin ötesinde, onu geride bırakarak, esas önemli olan nokta olarak iletilmektedir. Aslında iki çeviri arasında ciddi bir anlam farklılığı vardır. Yani iki çeviriden biri yanlış ya da eksik çevrilmiştir.

Yukarıdaki örneklerden özetle, iki çeviri karşılaştırıldığında, hangisinin kaynağa yakın, hangisinin uzak olduğunu net olarak söyleyemiyoruz. Fakat

cümlelerin, bağlam içerisindeki yerini de göz önünde bulundurarak bu iki metni, biçimsel, biçimsel olarak yargılayabiliyoruz.

b) Uygulama Düzeyi

Bu düzeyde Anamur'a göre belli alt düzeyler vardır. Bu düzeyleri bilimsel yazıların eleştirilerine uyguladığımızda, ilk düzeyde, öncelikle amaç kitlenin belirlendiğini ve çevirmenin seçimlerinin saptandığını görürüz (*Özgün bir Yazınsal* 7). Benjamin'in denemesinin, Cemal tarafından yapılan çevirisinde, dilin kaynak metne olan yakınlığı açıktır. Karmaşık cümle ve tümceleri, Türkçeye yabancı olmasına rağmen, biçem açısından anlaşılama riski göze alınarak bu cümleler, aynen çeviriye yansıtılmıştır. Dolayısıyla, bu çevirinin hedef kitlesi (metnin anlaşılmasının güçlüğü de düşünülürse) uzman, bu alanda yeterli kişilerdir. İngilizce çeviri metnin de aynı şekilde, metnin içeriğinden ve uzun karmaşık yapıdaki cümlelerle aktarımından da anlaşılacağı gibi, amaç kitlesinin alanında uzman kişiler olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci düzey Anamur'a göre “varış metninin çıkış dili/çıkış bağlamı odaklı mı, yoksa varış dili/varış bağlamı odaklı mı ya da anlam odaklı mı” olduğudur (*Özgün bir Yazınsal* 7). Üstte açıkladığımız gibi Türkçe çeviri çıkış dil/çıkış bağlam odaklıdır. Çünkü Cemal metni Türkçeye aktarırken Türkçenin kendine özgü sözdizimsel kurallarını gözden kaçırmış ve biçimsel bir eşdeğerlik yakalamaya çalışmıştır. Zohn tarafından yapılan İngilizce çevirinin de yine aynı şekilde kaynağa olan bağlılığından söz edebiliriz. Bunun tespiti, Türkçe çevirideki gibi, karmaşık, anlaşılması güç, dile yabancı cümlelerden değil, yalnızca iki metin karşılaştırıldığında ortaya çıkan eşdeğer tablodandır. Yani, problemli cümleler hariç, iki metin arasında tam bir benzeşme vardır. Diğer bir deyişle, kendi dilimiz açısından incelediğimizde Türkçe metnin kaynağa olan yakınlığını kabul ediyorsak, onunla, cümle, tümce ve anlam bakımından eşdeğer olan diğer metni de kaynağa yakın görmek yanlış olmayacaktır. Fakat kullanılan dilin, İngilizcede daha kabul görür ve anlaşılır olmasının nedeni elbette bu iki dilin (Almanca- İngilizce) birbirine olan sentaktik yakınlığındandır. Özellikle söz dizimi açısından birbirlerine eş olmaları, karmaşık cümlelerin anlamlı olmasına fayda sağlamıştır. Fakat

tamamen farklı bir dil ailesinden olan Türkçede, aynı düzlemde çeviri elbette uygun değildir. Paralel olarak, iki farklı dil ailesinden gelen dillerde çeviri nasıl “sözcüğü sözcüğüne” yapılabilir? Ya da, böyle bir yöntem ne kadar anlamlıdır? Yine İngilizcenin kendi dil bağlamında anlamlı kılınan birçok cümle, Türkçe çeviride anlamsızlaşmıştır. Çünkü İngilizcede cümlenin tüm öğeleri, cümlede belirtilmek zorundadır ve bu özellik aslında bu çeviriye bir avantaj sağlamıştır. Ancak Türkçenin bu konudaki özgür tutumu, çeviriyi, anlaşılması açısından sıkıntıya sokmuştur.

Metnin anlam odaklılığı üzerine ise, en başta değindiğimiz Newmark’ın kuramsal görüşleri ışık tutacaktır. Ortaya attığı anlamsal ve iletişimsel çeviri modeline göre Cemal’in çevirisi anlam odaklı bir çeviridir. Yani, kaynak metne bağlı, yazar odaklı, bilgi verici, anlamsal ve yapısal odaklı, cümlelerin uzunluğunu, tümcelerin bütünlüğünü koruyan, yazarın düşünce sürecini izleyen, daha detaylı bir çeviridir. İngilizce çeviri, yine aynı şekilde kaynağa bağlı, fakat iletilen içerik, dil ile daha uyumlu olduğundan, çeviri daha anlamlıdır.

Son düzeyde de çeviri sorunlarının anlam aktarımı, anlatım, biçem ve dil sorunlarının belirlenmesi ve çözüm önerilerinin sunulması esastır. Bu bölümde iki metnin karşılaştırmalı bir çözümlemesi yapılacak, iki metinden alınan örneklerle, problemler ve çözüm önerileri sunulacaktır:

But do we not generally regard as the essential substance of a literary work what it contains in addition to information- as even a poor translator will admit- the unfathomable, the mysterious, the “poetic”, something that a translator can reproduce only if he is also a poet? (Zohn 15)

Bir yazın yapıtında bildirmenin dışında var olan şeye gelince -ki asıl önem taşıyanın bu olduğu, kötü çevirmenlerce de yadsınmamaktadır- ,genellikle kavranması olanaksız, gizemli, “yazınsal” diye nitelendirilen bu değil midir? Çevirmenin yansıtabilmesi ancak kendisinin de yazabilmesi koşuluna bağlı sayılmaz mı? (Cemal 33)

Görüldüğü gibi en başta biçim açısından incelediğimiz bu cümle, anlam açısından da sorunludur. İngilizce çeviride, birinci cümlede, yazınsal olarak tanımlanan şey, bilginin yanı sıra, gerekli bir yapı olarak görülmüştür. Ancak Türkçe çeviride, yazınsal kısım ve içerdiği öğeler, bilginin ötesinde, onu geride bırakarak, esas önemli olan nokta olarak iletilmektedir. Aslında iki çeviri arasında ciddi bir anlam farklılığı vardır. Yani iki çeviriden biri muhakkak yanlış ya da eksik çevrilmiştir. Diğer bir cümle şöyledir:

Analogously, the translatability of linguistic creations ought to be considered even if men should prove unable to translate them. (Zohn 16)

Aynı doğrultuda şöyle denilebilir: Dil ürünlerinin çevrilebilirliği üzerinde, insanlar açısından bunlar çevrilmez nitelik taşıyabilirler bile, durmak gerekir. (Cemal 34)

Üstteki iki cümleyi incelediğimizde, iki cümlenin aslında eşdeğer olduğunu ama anlatımın İngilizcedeki doğallıktan uzaklaşmış, Türkçede yapay bir görüntüye bürünmüş olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü İngilizceye uygun olan böyle bir söz dizimi, esasında Türkçe cümleyi zora sokmaktadır. Diğer taraftan, İngilizcede tek bir cümleyle sunulan ifade, Türkçede iki cümleye ayrılmıştır. Burada da iki dilin farklı özelliklerinden doğan, bir ayrılık yaşanmaktadır. Çeviri ise, “insanlar açısından çevrilemez nitelik taşıyabilirler bile, dil ürünlerinin üzerinde durulması gerekir” şeklinde olabilir. Tabiki Cemal’in amacının metni Türkçeleştirmek olmadığını bilmekle beraber, biz de böyle bir uygulamanın çabasında değiliz. Ancak Benjamin’in kendisinin de belirttiği gibi, bir dildeki cümleler sözcüklerin birbirine olan bağıntılarıyla, duygusal içerikleriyle anlam taşırlar (39). Dolayısıyla, bilimsel metin olsa bile, biçimsel kaygılarla erek metni böyle bir çıkmazın içine sokmaya hakkımız yoktur.

Bu cümlenin hemen ardından gelen çeviri ise biçimsel kaygının da ötesinde Cemal gibi uzman bir çevirmenin yapmaması gereken bir anlatım bozukluğuna, daha doğrusu Türkçenin yanlış kullanımına bir örnektir:

For this thought is valid here: If translation is a mode, translatability must be an essential feature of certain works. (Zohn16)

Çünkü burada geçerli olan tümce şudur: Çeviri bir biçimse eğer, o zaman çevrilebilirlik belli yapıtların temel özelliklerinden sayılmak gerekir. (Cemal 34)

Bu noktada yine “çeviri bir biçimse eğer, çevrilebilirlik, belli yapıtların gerekli bir özelliği olmalıdır” ya da “çevrilebilirliğin, belli yapıtların temel özelliği olması gerekir” diye yazılan bir cümleyle hem Türkçeye uygun hem de anlama tamamen sadık bir çeviri ortaya çıkabilir. Ancak, Cemal anlatım bozukluğuna yol açsa bile, bilinçli ya da bilinçsiz kaynak dizgeyi aynen aktarmaya çalışmıştır. Yine başka bir örnek Cemal’in biçiminin anlaşılmasını ortaya koymaktadır.

...this connection is all closer since it is no longer of importance to original We may call this connection a natural one, or, more specifically, a vital connection. (Zohn 16)

Bu bağlam, özgün yapıtın kendisi için bir önem taşımadığı ölçüde yoğundur. Doğal, yada daha kesin olmak istenirse, kaynağını doğrudan yaşamda bulan bir bağlam diye nitelendirilebilir. (Cemal 35)

İki cümle karşılaştırıldığında, yine İngilizce çevirinin anlaşılır, net olduğunu; ancak Türkçe çevirinin muğlak, anlaşılması güç olduğunu, “doğal yada daha kesin olmak istenirse” diye anlamsız bir tümceyle Cemal’in cümleyi anlaşılmasız kıldığını görebiliriz. Çünkü “doğal ya da kesin olmak”, birbirinden tamamen bağımsız, ilişkisiz iki tümcedir. Dolayısıyla, bu iki kelimeyi “ya da” bağlacıyla birleştirmek anlamı karmaşıktırmaktan öte bozmuştur. Bunun yerine, “bu bağlantıyı doğal, daha net bir ifadeyle hayati bir bağlantı olarak değerlendirebiliriz” cümlesi daha

açıklayıcı olabilir. Bu örnekle doğru orantılı olarak, bu cümleden hemen sonra başka muğlak bir cümle göze çarpmaktadır:

But it cannot be a matter of extending its domition under the feeble scepter of the soul, as Fechner tried to do, or, conversely, of basing its definition on theeven less conclusive factors of animality, such as sensation, which characterize life only occasionally. (Zohn 16)

Ancak burada Fechner'in yapmış olduğu gibi, ruh kavramının zayıf çatısı altında yaşamın egemenlik alanının genişletilmesi söz konusu olamaz hiç kuşkusuz, bunun gibi, yaşamın tanımını duyumsama gibi kesinlik niteliği çok daha zayıf, hayvansal nitelikte ve yaşamı ancak rastlantısal olarak belirlenebilecek etkenlere dayandırmak da düşünülemez. (Cemal 35)

İki ayrı çeviride de görüldüğü üzere, metnin Türkçe çevirisi hayli karmaşık ve anlaşılmazdır. Anlaşılmazdan kasıt, bu alanda yeterli olmakla ilgili bir durumun olup olmadığı değil, Cemal'in kullandığı Türkçeden dolayı bir anlaşılmazlığa sürüklenişimizdir. Çeviri “ Fakat Fechner'in yapmış olduğu gibi ruhun zayıf çatısı altında egemenliğini artırdığı, yada tam tersi, tanımını, yaşamı yalnızca rastlantısal olarak yönlendiren “duyumsama” gibi kesinlik niteliği çok daha az olan, hayvani niteliğe dayandırdığı düşünülemez” gibi en azından anlam ve anlatım olarak daha açıklayıcı bir şekilde olabilir. Diğer bir örnekte şöyledir:

The relationship between life and purposefullness, seemingly obvious yet almost beyond the grasp of the intellect, reveals itself only if the ultimate purpose toward which all single functions tend is sought not in its own sphere but in a higher one. (Zohn 17)

Yaşam ile amaca uygunluk arasında var olan, neredeyse elle tutulabilecekmiş gibi somut görünen, ama bilinebilmesi hemen hemen olanaksız bağlamın açığa çıkması, ancak yaşamın tek tek tüm amaca uygunlukların kendisine yöneldiği en son amaç, kendi alanı

içerisinde değil, daha yüksek düzeydeki bir alanda arandığı takdirde olanaklıdır. (Cemal 36)

Türkçe çeviride en çok göze batan “amaca uygunluk” deyişidir. İngilizce çeviriye baktığımızda, bu sorunun “işlev” kelimesi kullanılarak çözüldüğü görülmektedir. Ancak Cemal “amaca uygunlukların kendisine yöneldiği en son amaç” deyişiyle yine bir anlam karmaşası, Türkçeye yabancılık katmıştır. Çeviri ise “görünüşte açık olan; fakat aklın kavramasının zor olduğu yaşam ve amaca uygunluk arasındaki ilişki, teker teker tüm işlevlerin ulaşmak istediği nihai amacın, yalnızca kendi alanında değil daha yüksek bir düzeyde aranmasıyla kendini açığa çıkarır” şeklinde olabilir. Türkçe çevirideki diğer bir örnekte Cemal yine anlamı karmaşıklştırmıştır:

It cannot possibly reveal or establish this hidden relationship itself; but it can represent it by realizing it in embryonic or intensive form. This representation of hidden significance through an embryonic attempt at making it visible is of so singular a nature that it is rarely met with in the sphere of nonlinguistic life. This, in its analogies and symbols, can draw on other ways of suggesting meaning than intensive-that is, anticipate, intimating-realization. (Zohn 17)

Çevirinin bu gizli ilişkinin kendisini açığa çıkarması ya da kurması olanaksızdır; buna karşılık çeviri ilkel yada yoğun biçimde gerçekleştirme yoluyla bu ilişkiyi sergilemeyi başarabilir. Gösterilen, üstüne dikkatin çekildiği bir şeyin, o şeyi üretme girişimiyle betimlenmesi, yaşamda dilin dışında kalan alanlarda eşine hemen hiç rastlanmayacak bir betimleme biçimidir. Çünkü sözü geçen alanlarda yoğun, başka deyişle önceden belirtici, gösterici gerçekleştirmeden ayrı dile getirme biçimleri tanınmaktadır. (Cemal 36)

Bu iki çeviri incelendiğinde, anlaşılabilirlik yönünden iki metinde büyük farklılıklar olduğunu yineleyebiliriz. Bakıldığında, İngilizce metnin anlaşılabilirlik yönünden daha açık olduğunu, özellikle Türkçe metinde, ilk cümleden sonraki cümlelerin, yapılarından dolayı tamamen anlaşılmaz olduğunu söyleyebiliriz. Çeviri

ise “bu gizli ilişkiyi kendi kendine kuramaz ya da açığa çıkaramaz; fakat çeviri ilkel ya da çoklu biçimde gerçekleştirme yoluyla bu ilişkiyi sergileyebilir. İlişkiyi açığa çıkarmada, ilkel bir yolla yapılan bu gizli anlamın sunumu o kadar tek yönlü bir doğaya sahiptir ki, dil dışı yaşamın alanıyla nadiren bağ kurar. Bu, çevirinin benzetim ve sembollerinde, tahmin edici, yakınlaştırıcı ve gerçekleştirici gibi çoklu biçimlerden farklı dile getirme türleri ortaya çıkarabilir.” Görüldüğü gibi bu cümlede esas sorun “yoğun” kelimesinden kaynaklanır. Yoğun kelimesi yerine, cümlenin bağlamından da uygunluğu daha kesin olduğu anlaşılan “çoklu” kelimesi kullanıldığında anlam karmaşası biraz giderilmiş olur. Verilen diğer örnekler aşağıdaki gibidir:

To grasp the genuine relationship between an original and translation requires an investigation analogous the argumentation by which a critique of cognition would have to prove the impossibility of an image theory. There it is a matter of showing that in cognition there could be no objectivity, not even a claim to it, if it dealt with images of reality; here it can be demonstrated that no translation would be possible if in its ultimate essence it strove for likeness to the original. For in its afterlife- which could not be called that if it were not a translation and a renewal of something living- the original undergoes a change. (Zohn 17)

Özgün yapıtla çeviri arasındaki gerçek ilişkinin kavranma bilmesi, düşünce düzeyinde belli bir araştırmayı gerektirmektedir. Bu araştırma için başvurulacak düşünme biçimi ile bilgi eleştirisinin bir yansıtma kuramının olanaksızlığını tanıtlarken başvurduğu düşünme biçimi arasında benzeşim vardır. Bilgi eleştirisinde, gerçeğin yansımalarından oluşacak bir bilginin nesnelliğinden ve nesnel olması gerektiğinden söz edilemeyeceği gösterilir. Çeviriye gelince, eğer çeviri özü açısından özgün yapıtla benzerliği amaçlasaydı, o zaman çeviri diye bir şey olanaksızlaşırdı. Çünkü özgün yapıt, oluşturulma dönemini izleyen “sonraki” yaşamında-sonraki

yaşamdan, ancak bir canlının değişime uğraması ve yinelenmesi söz konusu olduğu için söz edebiliyoruz- değişime uğrar. (Cemal 37)

Cemal tarafından yapılan çeviride, ilk cümle İngilizce çevirinin tersine iki cümle halinde verilmiştir. Ancak anlamı açık hale getirmek amacıyla ya da kaynak metne bağlılıktan yapılan bu bölme, tersine anlamda karmaşa ya da güçlük yaratmıştır. Bakıldığında İngilizce çeviride, cümle bir bütün olarak verildiği için anlamlandırmak daha kolaydır. Oysa Türkçe çeviride cümleleri bağdaştırmak ve anlamı birleştirmek zordur. Çeviri ise “orijinal ve çeviri arasındaki gerçek ilişkiyi anlamak, yansıtma teorisinin imkansızlığını tanımlayan bilgi eleştirisinde yapılan tartışmaya benzer bir araştırma gerektirir. Eğer gerçekliğin yansımalarıyla ilgileniliyorsa, bilginin nesneliliğinden ve nesnel olabileceğinden söz edilemez. Burada, nihai amaçları orijinalle benzerlik göstermek olan hiçbir çevirinin mümkün olmadığı gösterilebilir. Çünkü “yapıtın sonraki yaşamında” -sonraki yaşamdan, ancak bir canlının değişime uğraması ve yinelenmesi söz konusu olduğu için söz edebiliyoruz- orijinal metin değişikliğe uğramaktadır” şeklinde olabilir. Görüldüğü gibi bu çeviriyle anlam kargaşası giderilmiştir.

Denemede bulunan diğer bir örnekte aşağıdaki gibidir:

Even words with fixed meaning can undergo a maturing process.
(Zohn 17)

Saptanmış sözler içinde bir “sonraki” olgunluk dönemi söz konusudur. (Cemal 37)

İngilizce çeviride “words with fixed meaning” diye ifade edilen tümce, Türkçe çeviride “saptanmış sözler” diye aktarılmıştır. Ama iki cümle karşılaştırıldığında “saptanmış” (önceden karar verilmiş, belirlenmiş) kelimesi bağlama uygun düşmekte; fakat “saptanmış sözler” şeklinde ifade edildiğinde, yine bir anlaşılma zorluğuna sürüklenmektedir. Ancak bu karmaşa İngilizcede yoktur. Çünkü “words” (sözcükler) kelimesi “sabit anlamlı” olarak açıklanmış ve anlam açısından açık hale getirilmiştir. Yine açık bir anlatım bozukluğuna örnek diğer bir cümle aşağıdaki gibidir:

Wherein resides the relatedness of two languages, apart from historical considerations? (Zohn 18)

Tarihsel kökene dayanan hısımlık bir yana bırakılırsa, iki dil arasındaki yakınlık nerede aranmak gerekir? (Cemal 38)

Cemal tarafından yapılan bu çeviride açıkça bir anlatım bozukluğu vardır ve göze batmaktadır. Cümle “Tarihsel kökene dayanan hısımlık bir yana bırakılırsa, iki dil arasındaki yakınlığın nerede aranması gerekir” şeklinde düzeltilebilir. Ancak Cemal gibi bir çevirmenin böyle önemli bir denemede bu kadar basit bir hata yapması ilgi çekicidir. Çünkü Cemal’in anlatım bozukluklarına denemenin diğer bölümlerinde de rastlanmaktadır. Yine diğer bir örnek Cemal’in yaptığı çevirideki karmaşayı ortaya koymaktadır.

Rather, all suprahistorical kinship of languages rests in the intention underlying each language as a whole-an intention, however, which no single language can attain by itself but which is realized only by the totality of their intentions supplementing each other: pure language. (Zohn 18)

Bu dillerden her birinde bir bütün olarak amaçlanan anlam aynıdır, gelgelelim bu bütüne tek tek diller değil, onların birbirlerini tamamlayan yönelimlerinden oluşan bütün, başka deyişle salt dil (die reine Sprache) ulaşılabilir. (Cemal 38)

Cemal çevirisinde, (die reine Sprache) yerine “salt dil”, Zohn’da “pure language” söz grubunu kullanmayı uygun görmüştür. Ancak felsefi bir anlatıma sahip olan bu denemede İngilizce çevirideki kullanımın daha uygun olduğunu, “salt dil” yerine “arı dil” ya da “saf dil” kullanımının bu denemede daha uygun olacağını söyleyebiliriz. Çeviri “dillerin tüm tarih üstü benzerlikleri, her bir dilde bir bütün olarak amaçlanan niyette bulunur. Buna rağmen, bu niyet teker teker dillerin kendi başlarına elde edemeyeceği, ancak birbirini destekleyen ortak amaçların tümü incelendiğinde ortaya çıkan bir “saf dilin” ulaşabileceği bir niyettir” şeklinde olabilir. Diğer bir örnek aşağıdaki gibidir:

As to the intendent object, however, the two words mean the very same thing. While the modes of intention in these two words are in conflict, intention and object of intention complement each of the two languages from which they are derived; there the object is complementary to the intention. (Zohn 18)

Amaçlanan anlam bakımından her iki sözcüğün anlamları arasında tam bir özdeşlik vardır. Bu iki sözcük içerisindeki anlamı dile getiriş biçimleri böylece birbiriyle çatışırken, aynı dile getiriş biçimleri sözcüklerin geldikleri dillerde birbirini tamamlar. Başka deyişle, dillerden her birinde amaçlanan anlam ile bu anlamı dile getiriş biçimi birbirini tamamlar. (Cemal 39)

Bu iki çeviri karşılaştırıldığında, anlamın Cemal'in çevirisinde, özellikle bağlam içerisinde, gerçekten anlaşılmaz olduğunu görebiliriz. Başlangıçtaki ilk iki cümle mantıksal anlamda sorun yaratmaktadır. Çünkü "anlamı dile getiriş biçimleri birbiriyle çatışırken, aynı dile getiriş biçimleri sözcüklerin geldikleri dillerde birbirlerini tamamlarlar", cümlesindeki "aynı dile getiriş biçimleri" sözcüğü anlam kargaşası yaratmaktadır. İngilizce çeviride ise bu cümle "modes of intention" ve "intention and object of intention" diye ayrı ayrı nitelendirilerek bu sorun çözülmüştür. Diğer bir örnek şöyledir:

An instant and final rather than a temporary and provisional solution of this foreignness remains out of the reach of mankind; at any rate it, eludes any direct attempt. İndirectly, however, the growth of religions ripens the hidden seed into a higher development of language. (Zohn 19)

Bu yabancılığa geçici bir çözüm yerine çabuk ve kesin bir çözüm bulabilmek, insanoğlunun gerçekleştirebileceği bir girişim ya da doğrudan erişebileceği bir erek değildir. Dinlerin gelişmesi ise diller içerisinde örtük olarak bulunan ve daha yüksek düzeydeki bir gelişmeyi gerçekleştirecek olan çekirdeği dolaylı olarak olgunlaştırır. (Cemal 39)

Türkçe çeviride iki cümle arasında bir cümlenin eksik olduğunu, sadece ilk cümlenin içinde bir kelimeyle “dolaylı olarak” bu anlamın verilmek istendiğini görebiliriz. Ancak bu eksiltelen cümle ya da İngilizce çeviride eklenen cümle İngilizceyi daha açık, daha anlamlı hale getirmektedir. Silinen ya da eklenen cümle, insanın erişemeyeceği ereğin, doğrudan bir etkisinin olmadığını, dolaylı olarak dinlerin gelişmesiyle, diller içerisinde örtük bulunan anlamı olgunlaştırdığını gösterir. Yani, arada bağlayıcı cümle görevi görmektedir. Dolayısıyla, Türkçe çeviride bir anda tamamen farklı bir konuya geçiliyormuş gibi görünmektedir. Oysa İngilizce çevirideki ara cümle bu kargaşayı yok etmiştir. Yine başka bir örnekte daha Cemal’in dil kullanımındaki yetersizliğini görmekteyiz:

They, more than any others, were gifted with an insight into the life of literary works which has its highest testimony in translation. (Zohn 19)

Romantikler, başkalarından daha ileri ölçüde olmak üzere, yapıtların yaşamını kavramışlardı; çeviri, bu yaşamın en üst düzeydeki kanıtlarından birini oluşturur. (Cemal 41)

Yine bu iki cümle karşılaştırıldığında Cemal’in dil kullanımının uygun olmadığını görmekteyiz. Bu sorun İngilizce çeviride, anlam, tek bir cümlede ifade edilerek giderilmiştir. Bu tek cümleyi, arada hiçbir bağlaç kullanmadan ve zaman uyumuna dikkat etmeden, iki cümlede ifade etmek isteyen Cemal, dil kullanımında yetersiz kalmıştır. Çeviri ise “romantikler, yaşamının en üst düzeyini çeviriyle gerçekleştiren edebi eserlerin yaşamına, diğerlerinden çok daha fazla iç görüyle yaklaşır” şeklinde olabilir. Görüldüğü gibi dil kullanımı bu cümleyle düzeltilmiştir.

If there is such a thing as a language of truth, the tensionless and even silent depository of the ultimate truth which all thought strives for, then this language of truth is-the true language. (Zohn 20)

Eğer tüm düşünce çabalarının odak noktasını oluşturan söz gizleri, en son gerçekleri her türlü gerilimden uzak ve suskun biçimde

barındıran, adına gerçeğin dili denen bir dil varsa, o zaman bu dil, gerçek dildir. (Cemal 42)

Bu iki çeviri karşılaştırıldığında, Cemal'in Türkçe çevirisinde, dilin yeterli kullanılmayışından oluşan bir kargaşa vardır. Türkçe çeviriye göre, "söz gizleri ve gerçeğin dili denen bir dil" iki ayrı tümce olarak belirtilmiştir. Ancak İngilizce çeviride bu kargaşa yoktur. Sadece gerçek dilden bahsedilmekte ve diğer söz gurupları "gerçek dili" tamamlayan sıfatlar olarak kullanılmaktadır. Çeviri "eğer tüm düşünce çabalarının odak noktasını oluşturan, sessiz ve gerilimsiz bir alan olan, adına "gerçeğin dili" denildiği bir dil varsa, o zaman bu dil gerçek dildir" şeklinde düzeltilebilir.

Uygulama düzeyinde yapılan incelemelerden sonra, bilimsel bir makalenin ne kadar çok sorun teşkil ettiğini görebiliriz. Uygulama düzeyinin haricinde, üçüncü basamak olarak Anamur, "yananlamsal düzey" ve daha sonra "biçimsel düzey" eleştirisini önermiştir. Ancak, bu düzeylerden ilkinin incelemek için, aynı zamanda çok iyi bir felsefe bilgisine sahip olmak gerekmektedir ki bu felsefecilerin uğraşdır. İkinci düzey ise bilimsel makalelerde çok fazla sorun teşkil etmediği için bu iki düzey de incelenmeyecektir.

c) Etkileme Düzeyi

Anamur'a göre "bu düzeyde çıkış metninin, çıkış bağlamı okuru üzerinde yarattığı etkinin varış metnince varış okuru üzerinde yaratılıp yaratılmadığı incelenir" (*Özgün bir Yazınsal* 7). Hiçbir çeviri yoktur ki, erek dil okuyucularını bir noktada etkileme ikna etme amacı olmasın. Bu yazın yapıtları içinde geçerlidir, reklamlar içinde, bilimsel makaleler içinde. Sonuçta bilimsel makalelerin de amacı, belli bir kitleye seslenmek ve fikir bazında etki uyandırmaktır. Buradan yola çıkarak, bu eleştiri ögesini bilimsel metin eleştirisine uyguladığımızda, bu iki metinde de kapalı bir anlatım görüyoruz. Fakat iki çeviri incelendiğinde, denemenin Zohn tarafından yapılan çevirisiyle, Cemal tarafından yapılan çevirisi, okuma güçlüğü ve etki düzeyi açısından farklılıklar gösterir. İngilizce metin daha akıcı ve anlaşılır, okuru sıkmayacak biçem ve uygunlukta çevrilmiştir. Ancak Türkçe metin,

İngilizce metnin tersine, Türkçeye yabancı ve ek kaynak okumadan anlaşılmayacak kadar karmaşıktır. Bilimsel metinlerin de çıkış noktalarının, ortaya yeni fikirler atarak okuru ya da uzmanları bilgilendirmek, bilime katkıda bulunmak amaçları olduğunu düşünürsek, İngilizce metnin bu düzeye- belki de dilin kendi özelliklerinden dolayı- daha rahat erişebildiğini görmekteyiz.

d) İşlevsel Boyut

Eleştirimizin son inceleme düzeyi ise işlevsel boyuttur. Her metnin kendi türü içinde bir işlevi olduğunu düşünürsek, bilimsel metinlerin de bir işlevi olmalıdır. Özellikle bu konuya değinen Aksoy'a göre çevirmen öncelikle metnin işlevini saptamalıdır. Sosyal bilimler metinlerinin çevirisinde, işlevsel yaklaşımla metin çözümlemesi aynı zamanda "skopos kuramı" ile ilgilidir (22). Yani metinlerin çevirilerinin yapılması, işleve ve amaca göre gelişir. İşlevsel açıdan bu tip metinleri çözümlememizin sebebi, bu iki metinde gördüğümüz farklılıktan kaynaklanmaktadır. Çünkü Türkçe metindeki karmaşık ve kapalı fikirler, İngilizce metinde daha anlaşılır ve açıktır. Türkçe metnin anlaşılmazlığının en büyük nedeni ise Cemal'in kullandığı dildir. Bu açıdan bakıldığında, iki metin arasında işlevsel açıdan farklılıklar var denilebilir. Yani, İngilizce çevirinin işlevi, erek kültüre yönelik olmakla birlikte, Zohn'un dil hakimiyeti iyidir. Kurduğu cümleler ve karşılaştırmalı çözümler bunu kanıtlamaktadır. Ancak Cemal'in çevirisi kaynak metne sıkı sıkı bağlıdır. Çünkü çeviri metin olduğu gibi, kaynak dilin özellikleriyle -ki bu açıkça göze batmaktadır- yansıtılmıştır. Böyle bir tutum da zaten zor olan bir metni iyice sıkıntıya sokmuştur.

Özetle, yapılan bu incelemelerle, çözümlerle, sunulan örneklerle, kuramcılar tarafından çoğunlukla görmezden gelinmiş bir alanın varlığına hatta en az diğer metin türleri kadar sorunlu olduğuna işaret etmiş olduk. Görüldüğü üzere, sözcüğü sözcüğüne, düz anlamsal çeviri diye nitelendirilip, üzerlerinde düşünülmeyen makalelerin çevirileri okurlar için ciddi sorunlar yaratmaktadır. Bizim yaptığımız incelemeden sonra, iki çevirmenin yöntemleri karşılaştırıldığında Zohn'un çevirisinin, daha öncede belirttiğimiz gibi, daha akıcı, anlamlı ve açık olduğunu, buna karşın Cemal'in çevirisinin daha kapalı bir anlatımı olduğunu ve

dil hakimiyetinin zayıflığından dolayı bu çeviride anlatım bozukluklarının yoğun olduğunu söyleyebiliriz. Ancak genel bir yargıya varmak için Cemal'in tüm çevirilerinin incelenmesi gerekmektedir. Bunun haricinde, iki çevirinin de kaynağa bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Sadece, Türkçe ve İngilizce birbirine yakın diller olmadığı için iki metnin aynı yöntemle çevrilmesi uygun olmamıştır. İnceleme boyunca belirttiğimiz gibi, Zohn bu metni erek kültüre aktarmada daha başarılı olmuştur. Diğer taraftan Cemal, yazarın biçimini korumak için, çeviriden ödün vermiş ve dolayısıyla, asıl amacının metni olduğu gibi yansıtmak olduğunu belli etmiştir. Ancak Toury yeterli bir metinde, yani kaynak metne bağlı bir metinde bile, kaynak metinden kopmalar olabileceğini belirtmiştir (237). Fakat Cemal yaklaşımıyla, kaynak metinden neredeyse hiç kopmamıştır. Bu durumda Cemal'in Türkçe çevirisini çıkmaza sokmuştur. Sonuç olarak, iki metin de, kaynağa bağlı, anlatım odaklı, yeterli çevirilerdir.

5. ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİNDE FELSEFİ METİNLERİN YERİ VE ÖNEMİ

5.1. Felsefi Metinlerde Kullanılan Çeviri Yöntemleri

Çeviri sanıldığı gibi pasif bir etkinlik değil, insanların birbirlerini anlamalarına yardım eden, etkileşim ve değişim süreçlerinden geçen aktif bir etkinliktir. Her çeviri farklı bilgi sistemleri gerektirmektedir. Yani her çeviride aynı yöntemi uygulamak söz konusu değildir. Kimi metinde salt bilginin iletilmesi gerekirken, kimi metinde farklı noktalara değinmek gerekmektedir. Bu görüşe dayanarak da nasıl ve neye göre çeviri yapılması konusunda birçok görüş ortaya atılmıştır. Bu bağlamda yıllarca çevirinin hangi yöntemle çevrilmesi gerektiği konusu tartışılmıştır. Yani çeviri, sözcüğü sözcüğüne mi olmalıydı; yoksa anlam esas alınarak daha bağımsız bir çeviri mi yapılmalıydı? Uzun bir süre özellikle dini çeviriler için sözcüğü sözcüğüne çeviri benimsendi. Daha sonra, anlam odaklı çeviri, özellikle günümüzde daha çok benimsenen bir yöntem halini aldı (Kasar 119). Bunun nedeni ise kelimelerin, sözcük öbeklerinin farklı dillerde farklı uyumunun olmasıdır. Bir dilde çok etkili ve anlamlı olan bir sözcük öbeği, diğer dilde yeterince anlamlı ve etkili olmayabilir. Bu bağlamda “çeviri dili içerisinde tek tek tümcelerin, yapıtların birbiriyle hiçbir zaman uzlaşmaya varamadıkları ve hep çeviriye bağımlı kaldıkları dildir” (Benjamin 42). Diğer bir deyişle çevirmenin dili, özgün yapıttan türetme bir dildir. Zaruri olarak, bir dilden diğer dile çeviri yaparken, tümceler birbiriyle çok uyumlu olmayacaktır. Diğer taraftan “aynı dil, anlamı dile getiriş yönünden birbirlerini tamamlayan, bu yolla aralarında bir uzlaşmayı gerçekleştiren, dillerin uyuma vardıkları bir dildir” (Benjamin 42). Yani bir dilden başka bir dile aktarma çabasıyla birbirine zıt, birbirini iten kelimeler, anlam bütünlüğü açısından birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Şöyle ki, kaynak dildeki kelimelerin bütünlüğünü, birbirlerine olan uyumunu, ifade ettiği coşkuyu erek dildeki kelimeler, kurallar, en önemlisi kelime anlamları, kelimelerin birbirlerine olan uyumları tamamen değiştiği için aynı etkiyi doğal olarak veremeyecektir. Fakat diğer açıdan bakıldığında kaynak dilin ne anlatmak istediğini, erek dilde çok açıklayıcı bir biçimde sunacaktır. Dolayısıyla, toplumlara sunulmak üzere hazırlanan çevirilerin, onların ilgisini çekebilecek nitelikte olması

gerekmektedir. Bu niteliği kazandırabilmek için “çeviride anlam sorgulanmalı, çözümlenmeli ve yeniden dile getirilmelidir” (Kasar 120). Yani çevirmen sözcüklerle değil, anlamla bir bütün oluşturmaya çalışmalıdır. Elbette anlamı oluşturan sözcüklerdir; ama daha öncede belirttiğimiz gibi, bir sözcük ağı bir dilde anlamlı iken, bir başka dilde anlamlı olmayabilir ya da iletilmek isteneni diğer dilde yeterli bir etkililikle veremeyebilir. Dolayısıyla çeviriyi, felsefi içerikli bilimsel metinler dahil olmak üzere, erek dildeki sözcük bütünlüğünü düşünerek yapmak gerekmektedir.

Ertuğrul Efeoğlu’na göre ise, “yazındışı metinlerde öncelikle bir alan belirlemesi yapılıp, artalanlara ilişkin özgüllüklerini ortaya çıkarmak gerekir” (117). Alan belirlemesinin ardından, bu metinlerde değişmecelere başvurulmadığını savunan Efeoğlu, bundan dolayı metnin saydam olduğunu iddia eder (117). Diğer bir deyişle metindeki kelimeler tek ve düz anlamsal düzeydedir. Dolayısıyla, metin tamamen saydam bir görünüm ve anlam sunar. Ancak felsefi içerikli bilimsel metinleri de yazındışı metinler arasına koyan kuramlara göre, bu tür metinlerde çok saydam olmalıdır. Fakat durum tamamen tersidir. Felsefi içerikli bilimsel metinlerde kelimeler, felsefenin doğasının etkisiyle, farklı anlamlar ve işlevler kazanabilir. Efeoğlu’na göre “bu tek anlamlılıktan yapılan her bir değişme “sapma” olarak algılanır ve söylem yan anlamsal boyutlar kazanarak göndergeyi göstermekten çok, onu betimlemeye başlar” (117). Betimleme ise, yazın yapıtlarına özgü bir niteliktir ve böyle bir çeviri yöntemi de yazındışı çeviri için uygun değildir. Çünkü bu tip metinlerin amacı bilgi sunmaktır. Dolayısıyla betimleme değil, gösterme yapılmalıdır. Ancak felsefi içerikli bilimsel metinler, tamamen bu alana ait olmadığı için, özünde felsefe ve edebiyatı da barındırdığı için, bu tür metinlerin çevirisinde hem gösterme hem de betimleme yapmak uygun olacaktır. Bundan dolayı bu alanda saydam çeviriler üretmek te gösterme yapmak ta çok zordur. Ancak Efeoğlu’na göre, yazındışı metinler çıkış metninde “sıfır derecesi” yani tek anlamlı boyutta kurulmuştur ve erek metinde de “sıfır derecede” şekillenmelidir (118). Bu durumda kullanılan dil her türlü kelime oyunundan, duygusal yükten ve yan anlamlardan uzak bir dildir ve çevirisi de öyle olmalıdır. Kısaca, yazındışı metin betimsel değil, göstermecî ve göndergesel, sıfır derecede ve saydamdır. Ne var ki bu özelliklerin hiçbiri felsefi içerikli bilimsel metinlerde

mevcut değildir. Dolayısıyla, bu tür metinleri tamamen bu alana sınırlandırmak ve bu yönde çeviriler yapmak yanlış sonuçlar doğuracaktır.

Bu konuyla ilgilenen kuramcılardan biri olan Newmark'ın anlamsal ve iletişimsel çeviri olarak tanımladığı iki tür çeviride, anlamsal çeviri, yazar odaklı, bilgi verici, anlamsal ve yapısal odaklı, cümlelerin uzunluğunu, tümcelerinin bütünlüğünü koruyan, yazarın düşünce sürecini izleyen, daha detaylı, karmaşık ama duru bir dil kullanan çeviridir. İletişimsel çeviri ise okur odaklı, yazarın niyetini izleyen, etki bırakmayı amaçlayan, bu etkiyi sağlamak için metne özgü özellikleri kurban edebilen, metne sadık ama basit bir dil kullanan çeviridir (Erten 39). Bu kurama göre felsefi, dini, siyasi, bilimsel, hukuksal, teknik çeviriler... anlamsal çeviri grubuna girerken, reklam, gazete, ders kitapları, bilgi verici makaleler gibi çeviriler iletişimsel çeviri alanına girer (Erten 39). Bu durumda birinci tür çevirilerde metnin anlamı, iletişim boyutundan çok daha önemli olduğu için metnin biçim ve düzenine sadık kalınır. İkinci tür çeviride ise, iletişim önemli olduğundan, metnin, kaynak dildeki etkiyi sunacak şekilde aktarılması önemlidir. Bu noktada sorgulanması gereken, felsefi içerikli bilimsel bir makalenin hem anlamsal hem iletişimsel boyutta olup olamayacağıdır. Çünkü felsefe, anlamsal çeviri grubunda iken ve anlam iletişimden önemli iken, bilimsel makaleler, iletişimsel çeviri grubundadır ve iletişim önemlidir. Yani sorguladığımız şey, metnin, erek dil versiyonunda, nispeten basit cümlelerinin anlamsal çevirisinin, karmaşık cümlelerininse iletişimsel çevirisinin yapıp yapılamayacağıdır. Bu açıdan bakıldığında, bu tür metinlerin tek bir alana ait olmadığını en başından beri belirttik. Tek bir açıdan bakamayacağımız bu metinlere, tek bir yöntem belirlemek de yanlış olacaktır. Dolayısıyla bu tür metinlerde, hem işlevin hem de bilginin iletilmesi ön plandadır ve bunlar ayrı çeviri yöntemleri gerektirir. Nitekim bu tür metinler için önerilen sözcüğü sözcüğüne çeviri modeli de kendi içerisinde çok fazla problem içermektedir. Bu doğrultuda, sözcüğü sözcüğüne çevrilen metinlerdeki “eşdeğerlik” sorununa baktığımızda Ayfer Altay kaynak dildeki bir sözcüğün, erek dilde birden fazla anlama geldiğini ve bu tür bilimsel, felsefi ve özellikle teknik çevirilerde doğru sözcük ve terimleri kullanmanın şart olduğunu belirtir (36). Ancak çoğu zaman, bu çevirilerde, kullanılan sözcüklerden dolayı, bir

anlam bulanıklığı yaşanmaktadır. Yani eşdeğerlik açısından da felsefi içerikli bilimsel metinlerde bir şeffaflıktan söz edilememektedir.

Aksoy ise “sosyal bilimler metinleri” olarak sınıflandırdığı bu alanın içine, tarih, psikoloji, sosyoloji, siyaset, kamu yönetimi ve felsefe alanlarını alır (21). Reiss’in sınıflandırmasına göre bu tür metinlerin, işlevsel alana girdiğini de ekleyen Aksoy, işlevsel metinlerin erek kitleyi etkilemek gibi bir amaçlarının olduğunu belirtir (21). Buradan yola çıkarak, işlevsel metin kategorisine koyulan sosyal bilimler metinlerinin de böyle bir amaç güttüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak işlevsel alanda kendilerine yer bulan bu metinlerin, çeviriyi zorlaştıran başka problemleri vardır. Aksoy’a göre bu tür metinlerin, yazın çevirisinin tüm güçlüklerini ve teknik çevirinin tüm tekniklerini içeren kendine özgü güçlükleri vardır (21). Çünkü terim bilgisi bu tür metinlerin ön koşuludur. Terminoloji problemleri aşıldıktan sonra, metnin içerdiği bilimsel bilginin, zor ve karmaşık cümlelere rağmen ereğe iletilmesi gerekmektedir. Yani her açıdan, bu tür metinlerin çevirisi, çevirmeni zorlamaktadır. Bu olaya farklı bir açıdan bakan Jose Ortega Y Gasset’e göre ise, yazar bu tip metinlerde, özellikle teknik terimler ve felsefi öğeler içeren metin çevirilerinde özgün metne, öteki disiplinlerde olduğundan çok daha fazla yaklaşır. Yazar öncelikle kendi düşüncelerini özel terimlere dönüştürür ve yapay bir dil oluşturur. Daha sonra bu yapay dil ile belli bir uzmanlık alanının temsilcileri arasında bir “esperanto” çıkar. Bundan dolayı da bu kitapların bir dilden başka dile çevrilmesi kolaydır (35). Ancak, bu söylemin aksine, bu tür çeviriler düşünüldüğü kadar kolay değildir. Bu kitapların ya da makalelerin çevirileri ya yeterince anlaşılammakta ya da güç anlaşılabilir. Dolayısıyla bu kadar kolaymış gibi görünen bu alanın, ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu konu üzerine araştırmalar yapmış olan Ladmiral, kaynak ve erek metinciler diye iki çeşit çeviri biçiminden bahsetmiştir (221). Kaynak metinciler doğal olarak kaynağa tolerans gösterirler, erek metinciler ise sözün ya da söylemin anlamını vurgularlar. Kaynak ve erek metin normlarından bahseden diğer bir kuramcı ise Toury’dır. Kaynak metin normlarını benimseyenler için “yeterli” bir çeviri, erek metin normlarını benimseyenler için de “kabul edilebilir” çeviri sunduklarını söyleyen Toury yeterlilik düzeyi yüksek çevirilerde bile kaynak metinden kopmalar olacağına kaçınılmaz olduğunu ayrıca belirtmiştir (237). Bu

noktada felsefi içerikli bilimsel metinlerin hem kaynağa hem de ereğe yakın olması gerekmektedir.

Başından beri ifade ettiğimiz gibi, bu metinlerin kendine has sorunları vardır. Bu sorunlar da ancak farklı yöntemler benimsenerek aşılır. Örneğin, kavram sorunları için farklı yaklaşımlar, dilin anlaşılmaazlığı sorunları için farklı yaklaşımlar benimsenecektir. Bu konuda ikiye ayrılan kuramcıların bazıları, bu tür metinlerin çevirisinin kolay olduğunu, bazıları ise zor olduğunu ileri sürmektedir. Ancak biz, bu tür metinlerin çevirilerinin zorluğunun altını çizmekteyiz. Çünkü bu metinlerin tek amacı bilgi sunmak değildir. İçerisinde felsefe gibi sorunlu bir alana dair öğeler barındırdığı için hem anlama hem de iletişime önem verilmelidir.

5.2. Felsefi Metinlere, Çeviri Eleştirisinde Verilen Önem

Çeviri eleştirisi konusunda dikkat edilecek iki husus vardır. Bunlardan ilki erek metin eleştirmeninin, çeviri eleştirisinin limitlerini bulması, ikincisi de genel olarak çeviri eleştirisinin limitlerinin bulunmasıdır (Reiss 88). Bunlardan ilki olan erek metin eleştirisinin limitleri, kaynak metne dönülüp, erek metne yansıtılmamış, saptırılmış ya da tam anlaşılmamış noktaların tespitiyle; yani kaynak ve erek metnin karşılaştırılmasıyla mümkün olur. Genel olarak çeviri eleştirisi limitleri ise, olması istenilen, nesnel, genel bir çeviri eleştirisini etkileyen öznel süreçlerle ilgilidir. Reiss'e göre "üç farklı kategoride süreç sonuçlarını analiz eden nesnel bir çeviri eleştirisinin mümkünlüğünden söz edilebilir. Bunlar edebi kategori (metin türleri), dil kategorisi (dilbilimsel öğeler) ve faydacı kategoridir (dil dışı belirleyiciler)" (88). Bu durumda nesnel bir çeviri eleştirisi için birçok farklı alandan faydalandığını ve hepsinin birbirini desteklediğini söyleyebiliriz. Bu konu üzerine yapılacak olan tartışmalarda, bu kategorilerin dikkate alınıp, metnin gerektirdiği öznel şartlarla desteklenmesi gerektiğini vurgulanmaktadır. Diğer taraftan, bu konuda çalışmalar yapmış olan Göktürk'e göre "çeviri eleştirisi, yöntemleri ve ölçütleri tanımlanmamış, baştan sona belirsizliklerle dolu bir alandır" (*Çeviri Eleştirisi* 150). Henüz nesnel bir eleştiri yöntemi belirlenememiş olmasının en büyük nedeni, bu alanın yeni dikkat çekmesi ve üzerine düşünülmesidir. Açıkçası bu alanla ilgili, yazınsal metinlerin eleştirisi üzerine çok

fazla kaynak bulmak mümkündür; ancak felsefi içerikli bilimsel metinler, anlamsal metinler kategorisinde olduğu için çok fazla üzerine düşünülmemiştir. Bu konuyla ilgili görüş belirten isimlerden biri olan Yücel çeviri eleştirisini incelerken, metinleri yazınsal ve bilgisel olmak üzere kabaca ikiye ayırmış ve bilgi içerikli olan metinlerin içerik ve işlevlerine göre kendi içerisinde farklılaştığını belirtmiştir (*Çeviri Eleştirisi* 41). Yücel felsefi metinleri de bilgi içerikli metinler kategorisinde göstermiş ve her bir metin türü için farklı yaklaşımlar uygulanması gerektiğini vurgulamıştır (*Çeviri Eleştirisi* 41). Bu noktada bizim ilgilendiğimiz elbette felsefi içerikli bilimsel metinlerdir. Yücel felsefi metinlerin, daha doğrusu bilgi içerikli metinlerin “somut olguları yansıttığını” ve dolayısıyla çevirmenin bu metinleri çevirirken serbest olmadıklarını, aynı şekilde eleştirmenlerin de serbest olamayacaklarını ve felsefi metinlerin çevirilerinde “ekleme, çıkarma, açıklama, yorumlama” gibi tekniklerin genellikle olağan karşılanmadığını; çünkü bu tür metinlerin somut gerçekleri yansıttığını düşünmektedir (*Çeviri Eleştirisi* 41-42). Ekleme, çıkarma ya da yorumlama gibi tekniklerin felsefi içerikli bilimsel metin çevirilerinde de kullanılmaması gerekmektedir. Ancak Yücel bu metinlerin biçiminin olmadığını, yazınsal metinlerin biçiminin, ruhunun olduğunu söylemiştir ki buna katılmamız imkansızdır. Aksoy’un da belirttiği gibi, her metnin bir biçemi vardır (23). Çünkü her metni bir insan üretmektedir ve kendi görüş ve ruhunu o metne katmaması imkansızdır. Biçem konusuna değinen Yurdanur Salman’da ne kadar çok yazar varsa o kadar çok biçem vardır diyerek, bilgisel ileti sunan metinlerin de biçemi olduğunu vurgulamıştır. Bütün yazılarda, sözcük oyunlarının, dili dışa vurma biçiminin ve yazarın kendi düşünce sisteminin var olduğuna değinen Salman, biçemin yalnızca yazın yapıtlarına ait olmadığını; ancak en yoğun şekilde onlarda görüldüğünü de eklemiştir (383). Bu tür metinlerde ise asıl sorun, diğer çevirmenlerin de belirttiği gibi, “bilginin doğru bir dille, eksiltmeden, terimlerin olabildiğince Türkçeleştirilerek aktarılmasıdır” (Salman 385). Ancak kavramların Türkçeleştirilmesi veya yabancılaştırılması çok çeşitli etkenlere dayanır. Bunlar arasında an göze çarpan ise yukarıda da ayrıntılarıyla incelediğimiz gibi, iki farklı dil dizgesindeki uyumsuzdur.

Çeviri eleştirisi alanında en çok dikkat çeken nokta ise, yazınsal metinlerin bu alanda bu kadar büyük yer tutmasına rağmen, henüz nesnel, herkes tarafından

kabul görür bir eleştiri yöntemine sahip olamamasıdır. Bunun sebebi ise, bu metinlerin her birinin çok farklı yöntemlerle çevrilmesidir. Diğer taraftan, tek yönlü, yalnızca bilgi ileten metinler için böyle bir eleştiri yöntemi geliştirme gereksinimi duyulmamıştır bile. Kısaca, eleştiri alanı, her iki durumda da başarısız olmuştur. Bu görüşler ışığında, çevrilmesi kolay kabul edilip, gerekli özeni alamayan bilgi içerikli metinler için bir eleştiri yöntemi bulmak ve daha sonra, daha karmaşık kabul edilen yazınsal metinler üzerine yorum yapmak çeviri eleştiri alanı açısından daha faydalı olabilirdi.

Peki, bu tür metinlerin çeviri eleştirisi nasıl yapılmalıdır? Belli kriterleri ve ölçütleri var mıdır? Aslında, yirminci yüzyıla kadar çeviri eleştirisi soyut yaklaşımlarla sınırlı kalmış, uygulamalı olarak ortaya konamamıştır. Bu açıdan bakıldığında, bu alan, çok gelişmiş bir alan olmayıp, gelişmekte olan bir alandır. Yücel'e göre Reiss'in yaklaşımı temel alınır, yapılacak olan eleştiri de, metnin türü, işlevi ve dilsel niteliklerine bakmak gerekir (*Çeviri Eleştirisi* 46). Bunun anlamı ise, metin bilimsel bir metin ise, bilgi doğru aktarılıyor mu, işlevsel bir metin ise, aynı etki sağlanabiliyor mu, anlatımcı bir metin ise, biçim ya da biçem doğru aktarılabilir mi gibi sorulara yanıt bulmaktır. Bu noktada bizim karşı çıktığımız, felsefi içerikli bilimsel metinleri, Reiss'in metin türlerinden sadece birine kategorize etmektir. Oysa bu tür metinlerin hem bilgi hem de etki ve nispeten biçem sorunu vardır. Dolayısıyla, ancak bu alanların her birine teker teker değinilerek doğru bir eleştiri yapılabilir.

Çeviri eleştirisinin amaç ve işlevinden söz eden Karantay'a göre, bu alanın amaç ve işlevi, sanat yapıtlarındaki olumlu ve olumsuz yanları ortaya çıkarmak ve buradan bir değerlendirme sunmaktır (165). Görüldüğü üzere Karantay eleştiriye sadece sanat yapıtları üzerine sınırlamıştır. Doğa bilimlerinin ve toplum bilimlerinin de eleştiriye konu olabileceğini düşünür; ancak bu tip yapıtların bilimsel doğruluğunun önemi sunumdan daha önemli olduğu için, çeviri eleştirisini sanat yapıtları etrafında sınırlar (165). Bununla birlikte, sanat yapıtları dışında olan felsefi içerikli bilimsel metinlerin tek işlevinin bilimsel doğruları sunmak olduğu düşünülmemelidir. Çünkü bu tür metinler, kendi içerisinde, sanat yapıtlarında kullanılan bir edebi anlatım ve karmaşa içerebilmektedir. Diğer bir deyişle felsefi

içerikli bilimsel metinlerde, çift anlamlı, anlaşılması güç, yorum gerektiren cümlelere sıkça rastlanabilmektir. Dolayısıyla, kaynak dilden erek dile sözcüğü sözcüğüne aktarım, felsefi tür için uygun olmayacaktır. Buradan hareketle, bu tür metinleri ne bilimsel ne felsefi ne de edebi kategoriye koymak doğru olur. Çünkü bu tür üçünü de kapsamaktadır. Ancak kuramcılara göre amacı bilgi vermek olan metinlerde “yorumlayıcı çeviri” türüne pek rastlanmayacağından, yetkin bir dil bilgisiyle sorunsuz çeviriler yapılabilir. Elbette yazın metinlerinin çevirisinin, çevirmenden çevirmene değişebileceğini bilmekteyiz. Fakat bu durum felsefi içerikli bilimsel metinlerin, yazın metinlerinden daha az eleştirilmeyi hak ettiği anlamına gelmez. Tersine, amacı toplumu aydınlatmak, çözümsüz sorulara cevap bulmak olan bilimin erek dilde eksiksiz ve doğru aktarılmasının her şeyden daha önemli olduğunu düşünmekteyiz. Felsefi içerikli bilimsel metinlerin çevirilerinin şu anki durumu, Yalçın ile yaptığımız röportaj özetlenerek aktarılacaktır. Günümüzde yapılan çevirilerin düzeyini hala yetersiz bulan Yalçın’a göre, bu alanda yapılan çevirilerin yetersiz olduğu kadar, Türkçeye çevrilen yapıtların da anlaşılması güçtür. Yapılan çevirilerde, çevirmenin, ya felsefesinin ya da erek dil bilgisinin eksik olduğunu belirten Yalçın, bu noktada kendisi de dahil olmak üzere, felsefecilere bir eleştiri getirmektedir. Çünkü bu alanda çalışma yapması gereken kişilerin felsefeciler olduğunu düşünmektedir. Çevirilerin kötü olmasının diğer bir nedenini de çevirmenlerin Türkçeyi iyi bilmemesine bağlayan Yalçın, bazı eserlerin Türkçe sözlük kullanılarak okunduğunu iddia etmektedir. Bu durumda sorun çevirmendedir. Bir şekilde çeviri işlemi yerine getirilememiştir ya da başarısız olmuştur. Başka bir sorunun da dipnot vermede olduğunu düşünen Yalçın, bu tip metinlerin çevirileri için gerekli ölçütler konmasını; çünkü her yazar ve çevirmenin keyfi ölçütler koyduğunu, bu durumun da çeviride karmaşaya yol açtığını belirtmektedir. Bu durumda, çevirilerde belli standartlar olmalıdır.

Felsefenin halk için yazılan bir tür olmadığını, dolayısıyla felsefi öğeler barındıran bilimsel metinlerin de halk için yazılmadığını söyleyen Yalçın, bu tür metinlerde teknik terimler çok fazla olduğu için, anlamak ve anlatmanın zor olduğunu ve yapılan çevirilerin, sözcüğü sözcüğüne değil, anlama bakılarak yapılması gerektiğini belirtir. Diğer taraftan, yayınevlerinin ekonomik imkanlarının kısıtlı olmasından dolayı, bu işle çok fazla ilgisi olmayan insanlara, daha ucuza

mal etmek için öğrencilere çevirilerin yaptırıldığını belirtmektedir. Çevirilerin yalnızca akademik editörden geçmekte olduğunu ve eserlerin bu şekilde yayımlandığını ileri sürmektedir. Çevirileri yapan öğrenciler de eksik çeviri yöntemleri kullanmaktadır. Bu durum da anlaşılmasız çeviriler doğurmaktadır. Fakat Yalçın'a göre günümüz felsefesinin en büyük özelliği muğlak olmamasıdır. Yazılan metin açık, anlaşılır ve tutarlı değilse kötü bir metindir. Ancak felsefi metinler açısından, durum elbette böyle değildir. Metinler muğlak, anlaşılması güç cümlelerle doludur. Dolayısıyla bu tür metinleri okumak ve çevirmek için bir ön bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Çeviri alanında ise, bu tür metinlerin İngilizceye yeterince çevirisinin yapılmış olduğunu düşünen Yalçın, genellikle İngilizce kitaplar okuduğunu ve bu kitapları daha anlaşılır bulduğunu iddia etmektedir. Çevirisi Türkçede anlaşılmayan eserler arasında karşılaştırmalar da yaptığını ve Türkçe metinler de gerçekten çok fazla hatalar olduğunu savunan Yalçın, kullanılan terimler konusunda ciddi bir keyfiyet olduğunu ileri sürmektedir. Yalçın'a göre, kimi çevirmenler, kendi terimcelerini üretmekte, kimisi de metne sıkı sıkıya bağlı kalma tutkusuyla, anlaşılmasız çeviriler yapmaktadır. Sonuç olarak, yapılan çeviriler felsefecileri tatmin etmemektedir.

Bu söyleşinin ardından eleştiri konusundaki eksikliklerimizi ve bu alanda yazılmış metinlere ihtiyaç duyan insanların, bir şekilde bundan zarar gördüklerini belirtmekte bir sakınca görmemekteyiz. Bunun yegane sebebi, elbette kötü ya da kabul edilemez çeviri ve bu çevirileri kontrolsüz bırakan çeviri eleştirmenleridir. Bir toplumun ilerlemesi, uygarlık düzeyine erişmesi için edebiyatın önemi tartışılmazdır. Ancak bilimsel metinler de bu kadar ilgiyi hak etmektedir. Buna rağmen, ülkemizde ve dünyada, eleştiri hala gazete ve dergilerde övgü yazıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında bilimsel metinlerin çeviri eleştirisini yapmak, yazın yapıtlarına göre daha kolaydır. Çünkü bilimsel metinlerin tek bir kabul edilebilir çevirisi vardır. Dolayısıyla, yetkin dil ve alan bilgisine sahip olan eleştirmen, çevirinin niteliği hakkında kolayca karar verebilir. Buradan yola çıkarsak, bu kadar zor ve gerekli bir alanın yalnız bırakılması, çeviri eleştirisinin alanında, bilimsel metin diye görmezden gelinmesi son derece yanlıştır. Anlaşılmasının, zorluğunun ötesinde bu alan zaten kendi içerisinde birçok problem

barındırmaktadır. Çeviri eleştirisiyle en azından objektif bir değerlendirme yapılarak çita yükseltilebilir.

Özetle, çeviri eleştirisi, istenen bilimsel düzeye henüz dünyada ulaşamamıştır. Yapılan eleştirilerde çoğunlukla bir kurama dayandırılmayan yorumlardan öteye gidememektedir. Bu durum ise yeni gelişmekte olan çeviribilim alanında kötü sonuçlar doğurmaktadır. Yalçın'ın da belirttiği gibi, bu alanda söz sahibi kişiler bile yapılan çevirileri anlayamamaktan şikayetçidir. Yapılan çevirilerin anlaşılır kılınabilmesi için, öncelikle denetim gerekmektedir.

SONUÇ

Çalışmanın başında, felsefi öğeler barındıran bilimsel metinlerin çeviri eleştirisinde henüz hak ettiği yeri bulamadığını, bu tür metinlerin bilimsel metin kategorisinde sayılması nedeniyle çeviri eleştirisinden uzak kaldığını, çeviri eleştirmenlerinin daha çok problem içeren (biçim, biçem, söz oyunları gibi) sanat yapıtları üzerine yoğunlaştığını, bunun doğal sonucu olarak ta bu tür metinleri görmezden geldiklerini belirtmiştik. Oysa ki, felsefi içerikli bilimsel metinler, bilimsel kategoride yer almakla birlikte, bu kategorinin dışında da kendine yer edinmiştir. Bu nedenle bu tür metinleri çevirmek, diğer bilimsel alanlarla kıyaslandığında oldukça zor bir uğraştır. Bunun belli başlı nedenleri vardır. Öncelikle, bu tür metinler, anlaşılması güç cümlelerden oluşur. Bu cümlelerin güçlüğü'nün nedeni ise, kavramların yanı sıra, cümle kuruluşlarındaki sorunlar, kullanılan üst dil, metni algılamadaki sorunlar, konunun zorluğu ve alan bilgisi gibi birçok nedene bağlanabilir. Bu tür metinler, çok fazla teknik bilgi gerektiren felsefeyle yoğrulmuştur ki felsefenin kendi problemleri başlı başına çeviri için zorlu bir hazırlık süreci gerektirir. Felsefenin içerisindeki çok anlamlı sözcükler bu tür metinlerde bir şekilde kullanıldıkları için, anlam bulanıklıkları ve algı problemlerine neden olmuştur. Çevirmenin bu durumda birinci görevi, bu kargaşadan okuru kurtarmanın yollarını bulmaktır. Çözüm yollarından bazıları ise, yazarı her yönüyle tanımaktan ve aynı alanda yapılmış çeviri kitap ya da makaleleri okunaktan geçmektedir. Çevirmenin ikinci görevi ise, yazarın terminolojisine tamamiyle hakim olmaktır. Eğer uygun terminoloji kullanılmazsa, kavramlar dilde somut karşılıklarını bulamazlar ve kavram örgülerinden oluşan bu tür metinler okura tam manasıyla iletilemez. Çünkü dili oluşturan yapıların tümünün dış dünyada karşılığı yoktur. Bunlar mantıksal değişmezler olarak adlandırılır. Elbette bu, sanıldığı kadar kolay bir uğraş değildir. Çünkü bazı yazarların kullandıkları dilleri anlamak, kavram ve terimler nedeniyle, çevirmen açısından, gerçekten zorlu bir deneyimi başlatabilmektedir. Terminolojiyi eksiksiz kullanmak, çevirmenin bu tür metinlerde asli görevidir. Buraya kadar, yalnızca felsefenin içerdiği problemlere kabaca değindik. Bir de bilimsel metinlerin kendine has sorunları olduğunu da unutmamak gerekir. Örneğin bilimsel metinler, öncelikle bilgi iletmek amacındadırlar. Biçim, biçem gibi özellikler bu alanda pek fazla yer

tutmamaktadır. Buna rağmen, bu tür metinlerin de bir biçim ve biçemi olduğunun belirtilmesinde fayda vardır. Amacı bilgi iletmek ve okuru aydınlatmak olan bu tür metinlerin, ereğe, olduğu şekliyle, eksiltilmeden aktarılması gerekmektedir. Aynı zamanda yazarın biçemi de çok fazla basitleştirilmeden kullanılmalıdır ve metnin bütünü korunmalıdır. Ancak metnin tamamının korunma işi, felsefi öğelerden dolayı bir hayli zordur. Bundan dolayı bu tür metinlerin çevirilerini yaparken farklı yöntemlerden yararlanmak gerekmektedir. Bu, sözcüğü sözcüğüne çeviri de olabilir, anlam çeviriside. Bunların yanı sıra çeviri eyleminde kullanılan pek çok yöntem de bu metinlerde uygulanabilir. Diğer taraftan felsefe ve bilim yöntem bazında birbirinden tamamen ayrılır. Bilim bir olayı, bir bilgiyi, evreni açıklarken; felsefe, kavramlarla, sorgu ve çözümlenmelerle onu yorumlar. Bir alanda yorum sürecine başlandığında, ikilemler, keyfi, anlam kaymasına uğramış cümleler de başlamış demektir. Bilimsel bilgi ise, herkesçe kabul görmüş, empririk bir çalışmanın ürünüdür. Dolayısıyla yoruma yer yoktur. Bu haliyle de felsefeden oldukça farklıdır. Böyle bir dili çevirmek ise yeterince risklidir. Bir de yöntemi kendisinden farklı olan bilimsel metinlerle birleştiği düşünülürse sorun ikiye katlanmaktadır. İşte bu noktada eleştirmenler çelişmektedir. Yani içerisinde felsefeyi barındıran metinleri, tamamen bilimsel metin kategorisinde nitelendirmek çeviribilim için bir hatadır. Çünkü çevirmenin bilgiyi olduğu şekliyle iletmek gibi tek bir görevi değil, eylemin öncesinde ve eylem sürecinde pek çok görevi vardır. Tüm bunların haricinde, çevirinin kendisi, oldukça güç bir uğraştır. Bu uğraşı, yalnızca teknik yetkinliğe indirgemek yanlış olacaktır. Teknik bir kitapçık, yemek kitabı, gezi rehberi, arşiv belgesi bile işine ciddi sarılandan, sözlüklere bakmak ötesinde, öylesine fazla irdeleme talep eder ki bir de felsefi öğeler barındıran bir eseri bir dilden anadilinize kazandırmaya girişmişseniz, ne denli zorlu bir işe giriştiğinizi anlatmaya gerek yoktur. Hem bu sürecin önemli başka boyutları da vardır. Örneğin, anadilinizin sözcük dağarcığına siz ne kadar hâkim, anadilinizin olagelişinin tarihsel evrelerinde değişip dönüşen sözcük ve anlam haznesiyle ne ölçüde tanışsınız? Bu alanda ne denli yeterlisiniz? Meseleye neresinden bakarsanız bakın, işinizi ciddiye alarak yapan biriyseniz, tartışma konusu ettiğimiz sürecin ciddi sorumluluk gerektirdiğini de bilirsiniz.

Günlük dil ve görünür dünya ile ilişkilerini kuran bilgi bağlamları içerdikleri tek anlamlılıkla daha az problemliyken, felsefi söylem çok tartışmalı bir dil çerçevesi oluşturur. Açık ve anlaşılır olmak için, tek anlamlı sözcükler kullanmak gerekmektedir. Ancak bu tür metinlerde, böyle sözcüklerle yazılar yazmak mümkün değildir. Bu noktada felsefi söylemle daha yakından ilgilenmek gerekmektedir. Felsefe dış dünya, düşünme ve dil arasındaki ilişkileri inceleyen bir etkinliktir. Felsefe bir dış dünya nesnesini kavramsal çerçevesiyle ve dilsel, söylemsel çerçevesiyle ilişkisi bakımından ele alır. Belli bir doğal dil içinde yapılan felsefi çeviri işlevinin başka bir doğal dile dönüştüğünde, yeni bir çeviri bağlamında çok daha ciddi sorunlar doğuracağı açıktır. Ancak tüm bu bilinenin ötesinde, bilinmeyen ise çeviri eleştirisinde felsefi içerikli bilimsel metinlerin kuramcılarca yeterince yerinin olmayışıdır. İçerisinde barındırdığı onca probleme karşın, bu metinler sözcüğü sözcüğüne çeviri yapıldığı gerekçesiyle, edebi metinlerin gerisinde kalmıştır.

Çeviri eleştirisinde, felsefi öğeler barındıran bilimsel metinlere çok katı ve tek yönlü bir bakış açısı vardır. Ancak durum sanıldığından farklıdır. Çünkü bu tür metinlere bilimsel açıdan bakıldığında bilgi, felsefe açısından bakıldığında kavram, terim, biçim, biçem gibi öğeler göze çarpmaktadır. Bu tür bir metinde, bu öğelerin hepsini korumak gerekmektedir. Yalnızca bilgi iletmek kaygısıyla çevrilmiş böyle bir eser, özünden çok şey yitirecektir. Bununla birlikte, yalnızca sözcükleri irdelemek de anlamı karmaşaya sokacaktır. Yani bu tip bir metinde, iç içe geçmiş öğeler vardır ve çevirmen, bu öğeleri ortaya çıkarıp, okura anlatma yükümlülüğüne sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, felsefi içerikli bilimsel metinler disiplinler arası bir uğraş gerektirir. Yalnızca bilimsel metin çevirisi yapabiliyor olmak demek, bu metinleri de ustalıkla çevirebilme kapasitesine sahip olmak değildir. Çevirmen uzman kişidir ve böyle bir çeviriyi yapabilmesi için de çevirmenin hem felsefede hem sanatta hem de teknik çeviride alan bilgisi donanımına sahip olması gerekmektedir. Bununla birlikte pek çok çevirmen, bu tür metinlerde çeviri yaparken zorlandıklarını ifade etmiştir. Çünkü bu tür metin çevirilerini kolaylaştırmak için atılımlar yapılmamaktadır. Yazın yapıtları için ortaya nesnel bir doküman koymak imkansız iken, bu tür metinlerde en azından kavramlar için ortak bir terimcenin oluşturulması gerekmektedir. Ne var ki, ortak bir terimce oluşturulsa

bile, kavramlar konusunda daha önce değindiğimiz gibi, yazarların ortak olmayan kullanımları böyle bir terimcenin oluşturulmasını zora sokmaktadır. Yinede pek çok metin, oluşturulabilecek olan bu ortak terimceyle daha kolay çözümlenebilir ve daha net bilgiler edinilebilir.

Felsefe ve dil bağlamında, felsefi öğeler barındıran bilimsel metinlerin çeviri eleştirisi açısından incelenmesinin, bu tür metinlerin içerdiği sorunlar açısından yazın yapıtlarından farklı olmadığı konusuna dikkat çekmek için fayda sağlayacağını söyleyebiliriz. Özetlemek gerekirse, bu tür metinler doğası gereği zor anlaşılmalıdır. Böyle metinlerin erek dile aktarılması da o denli zordur. Çevirmenin bu açıdan çok dikkatli olması gerekmektedir. Aynı şekilde yazar da, bu tür metinleri yazarken dikkatli olmalı ve anlaşılma isteme amacı doğrultusunda yazılar yazmalıdır. Çünkü özünde, anlaşılma istemeyen yazar yoktur ve bu metinler okur için yazılmaktadır. Bunun sonucu olarak ta, hem çevirmen hem de yazar dikkatli olmak zorundadır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Berrin. "Sosyal Bilimler Metinleri Çevirisi." *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 16. 2 (1999): 21-27
- Altay, Ayfer. "Terimbilimin Çevirideki Önemi." *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* Aralık 1999: 35-42.
- Anamur, Hasan. "Özgün Bir Yazınsal Çeviri Eleştirisi Önerisi: Beş Düzeyli Nesnel Eleştiri Yöntemi." *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* Aralık 1998: 1-12.
- Anamur, Hasan. "Yazındışı Betiklerin Çevirisinde Karşılaşılan Terim ve Anlatım Sorunları." *Tömer Çeviri Dergisi Özel Kuram Sayısı Kış 10* (1997): 115-117.
- Atıcı, Medar. "Türkçe'ye Çevrilmiş Felsefe Metinlerinin İncelenmesi." *Felsefe Dünyası* 42.2 (2005): 175-182.
- Barda, Zuhâl. "Çeviride Hedef Kitle ve Terim Sorunları." *Tömer Çeviri Dergisi Özel Kuram Sayısı Kış 10* (1997): 121-123.
- Batuhan, Hüseyin. "Dilin Tuzakları 1" *Felsefe Arkivi* 14 (1963): 82-95.
- Batuhan, Hüseyin. "Dilin Tuzakları II. Semantik Tuzaklar veya Platonun Kuruntusu" *Felsefe Arkivi* 15 (1965): 27-56.
- Benjamin, Walter. "The Task of the Translator." Çev. Harry Zohn. *The Translation Studies Reader*. Yay. haz. Venuti Lawrence. London ve New York: Routledge, 2000: 15-25.
- Benjamin, Walter. "Çevirmenin Görevi." Çev. Ahmet Cemal. *Çeviri Seçkisi 2 Çeviri(bilim) nedir? Başkasının Bakışı* Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 2004: 51-75.
- Bingöl, Abdülkuddüs. "Dil-Anlam ve Felsefe." *Felsefe Dünyası* Temmuz 1991: 22-26
- Cemal, Ahmet. "Söz Çevirmenlerin." *Çeviri Seçkisi 1: Çeviriyi Düşünenler*. Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 339-340.
- Cemal, Ahmet. Ayşenaz Koş'la Röportaj. "Söz Çevirmenlerin." *Çeviri Seçkisi 1:Çeviriyi Düşünenler*. Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 2003: 367-371.

- Çakmak, Cengiz. "Wittgenstein'de Dil ve Felsefe İlişkisi." *Felsefe Arkivi* 30 (1997): 141- 151
- Çotuksöken, Betül. *Felsefi Söylem Nedir?* İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1994.
- Efeoğlu, Ertuğrul. "Yazındışı Betik Çevirisinde Anlatım." *Tömer Çeviri Dergisi* Özel Kuram Sayısı Kış 10 (1997): 117-119.
- Erkman, Fatma Akerson. "Korkulu Rüyamız Dilbilgisi." *Çeviri Seçkisi 1: Çeviriyi Düşünenler*. Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 2003: 176-182.
- Erten, Asalet. "Çeviri Kuramı Çerçevesinde Anlamsal ve İletişimsel Çeviri." *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* Aralık 1995: 35-50.
- Gasset, Jose Ortega. "Çevirinin Sefaleti ve Görkemi Üzerine." Çev. Ahmet Cemal. *Çeviri Seçkisi 2*. Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 2004: 51-75.
- Göktürk, Akşit. *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.
- Göktürk, Akşit. "Çeviri eleştirisi." *Çeviri Seçkisi 1: Çeviriyi Düşünenler*. Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 2003: 150-152
- Gürsoy, Kenan ve Tarık Necati Ilgıcioğlu. "Türkçe'de Bir Felsefe Tarama Sözlüğü." *Felsefe Dünyası* 42.2 (2005): 231-237.
- Karantay, Suat. "Çeviri Eleştirisi: Sorunlar, İlkeler, Uygulamalar." *Çeviri Seçkisi 1: Çeviriyi Düşünenler*. Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 2003: 165-175.
- Kasar, Sündüz Öztürk. "Anlam Sorunu." *Tömer Çeviri Dergisi* Özel Kuram Sayısı Kış 10 (1997): 119-121.
- Keklik, Nihat. "Felsefede Üslup Meselesi." *Felsefe Arkivi* 24 (1984): 55-80.
- Kurultay, Turgay. "İkinci Dilden Çevirinin Yasak Meyvesi." *Virgül* 15 (1999): 25-29.
- Ladmiral, Jean-Rene. "Genel Çeviribilim Sorunları." Çev. Ahmet Cemal. *Çeviri Seçkisi 2 Çeviri(bilim) nedir? Başkasının Bakışı*. Yay. haz. Mehmet Rifat ve Sema Rifat. İstanbul: Dünya, 2004: 213-233.
- Nida, A. Eugene. "Çevirmenin Görevi." Çev. Yurdanur Salman. *Metis Çeviri*. (1980): 95-106.

- Reiss, Katharina. *Translation Criticism- The Potentials and Limitations*. Çev. Erroll F. Rhodes. Manchester, UK: St. Jerome, 2000.
- Salman, Yurdanur. Ayşenaz Koş'la Röportaj. "Söz Çevirmenlerin." *Çeviri Seçkisi 1: Çeviriyi Düşünenler*. Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 2003: 380-386.
- Rifat, Sema. Ayşenaz Koş'la Röportaj. "Söz Çevirmenlerin." *Çeviri Seçkisi 1: Çeviriyi Düşünenler*. Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 2003: 376-379.
- TDK, Türkçe Sözlük. 10. Basım. Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası, 2005
- Toury, Gideon. "Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü." Çev. Arzu Eker. *Çeviri Seçkisi 2 Çeviri(bilim) nedir? Başkasının Bakışı*. Yay. haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 2004: 233-257.
- Turgut, İhsan. *Felsefenin Temel Sorunları*. İzmir: Akademi kitabevi, 1998.
- Uygur, Nermi. *Felsefenin Çağrısı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Uygur, Nermi. "Dil ve Çeviri." *Çeviri Seçkisi 1: Çeviriyi Düşünenler*. Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 2003: 136-142.
- Yücel, Faruk. "Çeviri Etkinliğinin Ana Dil Üzerindeki Etkisi." *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* Aralık 2006: 223-235
- Yücel, Faruk. "Çeviri Eleştirisi Neyi Eleştirir." *U.U. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12.1 (2007): 39-56.
- Yalçın, Şahabettin. Kişisel Röportaj. 02 Şubat 2009.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Sevcan Seçkin

Doğum Yeri : Akdağmadeni

Doğum Yılı : 07.05.1985

Medeni Hali : Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1998.-2002 : Akdağmadeni Y.D.A.L

Lisans 2002-2006 : Muğla Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği

Yabancı Dil : İngilizce, Fransızca

MESLEKİ BİLGİLER

2006-.... : TC. MEB. Dokuzçam İ.Ö.O İngilizce Öğretmeni